

NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 5 7. februarja 1980 Leto XVIII

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za posredovanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978

Glavni urednik:
DRAGO VRESNIK

Odgovorni urednik:
TONE URBAS

Novinarji – uredniki:
ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino

MILENKO STRAŠEK – reportaža

MILENA STRAJNAR – kultura

BOJANA ŽOKALJ-JESIH – naša organizacija

Lektor-redaktor:
KATJA HVALA

Tehnični urednik:
SINE KOVIC ml.

Tajnica uredništva:
MARA OKORN

Telefon uredništva: 327-780

Vodja uprave:
FRANC RUPNIK

Uprava in naročninski odderek:
Miklošičeva 28/I p. p. 598, 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Letna naročnina 240 din, za inozemstvo 260 din, posamezna številka v prosti prodaji 5 din

Tekoči račun:
Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772

TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljnega davka od prometa proizvodov

Tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

Drago Košmrlj

Šport in politika
str. 3

Milena Štrajnar

Cvetje pred
Prešernovim
spomenikom
str. 6

Milenko Strašek

Izročilo bogate
sedanjosti
str. 8

Kulturni obzornik
str. 11–14

Slovesno preimenovanje v znak spoštovanja

Petnajst tisoč občanov in številni gostje so se zbrali ob slovesnem preimenovanju Ploč v Kardeljevo. S to odločitvijo so delovni ljudje in občani tega mesta izrazili veliko spoštovanje do vsega, kar je tovariš Edvard Kardelj prispeval za razvoj in napredek socialistične Jugoslavije. Na velikem ljudskem zborovanju, udeležile so se ga poleg tovarišice Pepce Kardeljeve tudi delegacije zvezne skupščine, izvršnega sveta, zvezne konference SZDL, delegacije republik, pokrajin in jugoslovanskih ter sosednjih občin, je zbranim spregovoril tudi sekretar predsedstva CK ZKJ Dušan Dragosavac.

Padla je prva »klapa« dolgo načrtovanega in težko pričakovanega filmskega in televizijskega podviga – snemanje Dražgoške bitke. Kar zadeva televizijo, bo to prva slovenska nadaljevanka na temo narodnoosvobodilnega boja. Pričakovanja so velika, obeti tudi.

Svobodni smo, toda kaj je s kulturo, čigava je, kdo je njen dedič, kdo skrbi za njo? Bolj kot kdajkoli poprej je kultura last delovnih ljudi. Kakor je umetniško in znanstveno ustvarjanje izključna pravica umetnika, znanstvenika, je skrb za pogoje in rezultate tovrstnega dela stvar vseh delovnih ljudi. To pomeni, da mora biti last ljudskih množic ne le kulturna dediščina, ampak tudi kulturna politika. Z njo je treba danes predvsem zagotoviti intimno zvezo človeka s kulturno dediščino in tekočo kulturno ustvarjalnostjo, saj brez tega, brez njegovega mesta v človekovi zavesti, na primer umetnosti, znanosti kot posebni vrsti ustvarjalnega dela in kot kvalitativni proizvodni ter potrošni dejavnosti v celotni druž-

Kultura je last delovnih ljudi

beni in osebni reprodukciji, je ni mogoče uveljavljati kot nepogrešljivi sestavini samoupravne prakse delovnih ljudi. Le kulturno prebujeni in osveščeni samoupravljalci so lahko nosilci samoupravljanja tudi v kulturi in sposobni kulturno obravnavati in uveljavljati kot kakovostno silnico združenega dela. Zato je danes sprejemanje in uveljavljanje kulture kot človekovega osebnega duhovnega bogastva pomembna vsebinska komponenta razrednega boja, saj bo kultura toliko bolj stvar delovnih ljudi, kolikor bolj bo sestavina njihove osebne zavesti. Danes imamo več kulturnih dobrin kot kdajkoli, bogata je kulturna tvornost, zlasti v umetnosti in družboslovju, toda vse to še zdaleč ni vsebina osebne kulture. Napredna družbena, znanstvena in umetnostna vzgoja, aktivna animacija za še večjo in še kvalitetnejšo kulturno ustvarjalnost, za vsestransko in najširšo ustvarjalno potrošnjo kulturnih dobrin ter kulturno samoaktivnost delovnih ljudi, sistematično samoupravno razvijanje kulturnoumetnostnih stikov delavcev v kulturi z drugimi delavci – vse to mora biti današnji prispevek socialistične samoupravne kulturne politike k družbeni in kulturni preobrazbi slovenskega naroda.

Franc Šali

Veseli ob uspešnem zdravljenju

Brzjavke in pisma z najboljšimi željami za čimprejšnje okrevanje tovariša Tita, reka sporočil iz domovine in tujine, ki izražajo veselje ob uspehi operaciji, še naprej prihajajo na naslov našega predsednika.

»Vselej smo Tita spoštovali in cenili kot človeka. Njegova doslednost je postavila ravnotežje med vzhodom in zahodom,« navaja generalni sekretar italijanske krščanskodemokratske stranke Begnino Zacagnini v pismu jugoslovanskemu veleposlaništvu. Vodja libijske revolucije polkovnik Moamer el Gadafi pa je v poslanici poudaril, kako pomembna je vrnitev predsednika Tita k opravljanju rednih državnih dolžnosti, ne samo za Jugoslavijo, ampak za splošni boj za mir in stabilnost v svetu.

Delegati pokrajinske konference SZDL Kosovo so med drugim napisali v brzjavki: »Vsi delovni ljudje in občani, pobrateni narodi in narodnosti Kosova, Albanci, Srbi, Črnogorci, Turki, muslimani in drugi, so nadvse veseli in srečni, ker se pogumno, tako kot zmorete le vi, upirate boleznim in hitro ter uspešno okrevate.«

Delegati skupščine SR Bosne in Hercegovine so v pozdravnem pismu svojemu vodji izrazili iskreno ljubezen in vdanost skupnim ciljem, delegati sveta Zveze sindikatov Vojvodina pa so že določili nadaljnje naloge delavskega razreda za dosledno izvajanje politike gospodarske stabilnosti, seveda s Titovo mislijo na čelu.

Borci v skupni fronti

Na minuli seji zvezne konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije je o kolektivnem delu, pobudah tovariša Tita in odnosu borcev do teh vprašanj spregovoril tudi predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Kosta Nadj, ki je med drugim dejal:

»Titove ideje in pobude so jasne, zato je zavlačevanje in oklevanje odveč. Socialistična zveza ni stranka, ampak je v njej organiziran ves narod, vse tisto, kar gradi socializem. Zato je zelo pomembno, koliko smo akcijsko usposobili to široko fronto. Tu ne smemo biti nikoli zadovoljni. Ko razvijamo revolucijo naprej, ne smemo nikoli pozabiti misli Karla Marxa, da lahko le narod izvede revolucijo do kraja.

Če danes rečemo, da se mora socialistična zveza angažirati v boju za uresničevanje dogovorjene politike, in da morajo razprave potekati na osnovi argumentiranih konkretnih vprašanj, potem to po mojem mnenju pomeni:

da je treba začeti pospešen in uspešnejši boj za stabilizacijo,

da je treba pripraviti srednjeročni plan, in da je treba storiti več za krepitev splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite.

Vse te naloge so medsebojno odvisne in reševati eno, pomeni hkrati reševati tudi drugo. Kajti le dober ekonomski položaj pogojuje tudi dobro varnost in splošnopolitično vzdušje. Najpomembnejše je, da to doumemo in na tem spoznanju snujemo nadaljnjo akcijo – da je trenutna ekonomska nestabilnost nastala zaradi neskladja med proizvodnjo in potrošnjo, in da je to neskladje posledica stanja v osnovnih organizacijah združenega dela, ki dohodka še niso obvladale (razumele) v celoti.

Delavci upravljajo neposredno le s tistim delom dohodka, ki je namenjen za osebne dohodke in skupno porabo. Velik del dohodka pa gre za splošne in skupne potrebe – izobraževanje, znanost, kulturo in druge družbene dejavnosti. Že zdavnaj smo rekli, da morajo delavci odločati tudi o tem dohodku. Storjeni pa so bili šele prvi koraki, čeprav tudi to pomeni veliko na poti do popolne odvisnosti družbenih dejavnosti oziroma potrebe združenega dela po vključevanju v celoto družbene reprodukcije.

To so tudi ocene predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije in na teh temeljih smo zasnovali tudi naš program aktivnosti v boju za stabilizacijo, je dejal Kosta Nadj, ki je v nadaljevanju svoje razprave spregovoril tudi o povezovanju združenega dela in krepitvi delegatskega sistema v njem ter zaključil z mislijo, da je od vseh delovnotne fronte odvisno, kako bo socialistična zveza še uspešneje reševala vsakodnevna vprašanja. Pri tem, je dejal Nadj, morajo prav borci zastaviti ves ugled tako svoje organizacije kot posameznikov za boj organiziranega delavskega razreda in njegovo odločujočo vlogo v naši družbi.

»Živela sem z izmišljenim imenom«

Odmev na članek Dvakrat zaznamovano v 3. številki TV-15

Nemalo sem bila presenečena, ko sem v TV-15 z dne 24. januarja 1980 na 6. strani pod »Srečanja« uglejala svojo fotografijo skupaj s slikarko in pisateljico Svetlano Volarič, ki živi v Zagrebu.

Tista skromno omenjena Dragica sem jaz. V koncentracijskih taboriščih Auschwitz, Rawensbruck in Wittemberg sem bila Dragica Volčič. To ime sem prevzela konec septembra 1944, ko sem kot partizanka (bila sem v civilu, ker sem delala na takratni tehniki Vipava v Renčah pri Gorici) padla v sovražno zasedo. Prepeljali so me v šempetrsko kasarno in me brez zasliševanja vrgli v celico. Naredila sem načrt: po Volčji Dragi sem prevzela ime Volčič Dragica. Če bi namreč povedala svoje pravo ime, bi me prepeljali v Begunje in me ustrelili, tako kot brata Staneta Balanča, sekretarja skoja.

Niso mogli najti sledi za menoj in tako sem po štirinajstih dneh v goriških zaporih pristala v Auschwitzu. Na roko so mi vtetovitali številko 89038. Nismo dolgo ostali tam. Že na poti iz Auschwitza proti Rawensbrucku sem se seznanila s Svetlano. Potem sva skupaj preživljale hude dneve v taborišču. Tudi v Wittembergu sva bili skupaj.

Svetlana se je pri svojem delu zastropila z neko žico, potem pa so na njeni roki delali poskuse, da je skoraj umrla. Tudi sama sem zbolela. Napadla me je pljučnica in sem bruhala kri. Svetlana je bila edina, ki mi je vedno stala ob strani, tudi, ko so ostali že čakali mojo smrt. Izdala sem ji svoje pravo ime, da bi v primeru moje smrti lahko obvestila domače na Jesenicah.

Potem je prišel dan, ko sva skupaj s Svetlano zapustili taborišče. Začela sem spet živeti s svojim pravim imenom, pa sem kljub temu za vse preživele iz taborišča ostala le Dragica.

S Svetlano sva tudi po osvoboditvi ostali dobri prijateljici in v stalnih stikih. Že v taborišču sem sklenila, da bom svoji hčerki dala ime po njej. Res sem tako storila.

MARIJA BALANČ-LAH
Jesenice, c. M. Tita 74

Upravičene težnje borcev

Kaj kažejo štiriletna izkušnje posebnih oblik zdravstvene zaščite borcev na Gorenjskem?

»Prava inventura! Vse pregleda, izpraša, opiše in vnese v kartoteko. Potem res lahko ve, kako je s človekom. Imaš lahko zaupanje.« Tako je povedal borec iz Kranja v razgovoru o poteku sistematskega pregleda v borčevski ordinaciji.

Pred dobrimi štirimi leti je namreč takratni dr. Farkaš po dolgih razpravah in pripravah zaoral v to ledino s prvo ambulanto za borce na Gorenjskem.

Čeprav se je od takrat že marsikaj spremenilo, dopolnilo in prilagodilo pogojem in potrebam, je še vedno ostal osnovni način dela te službe, kot pravi sedanji zdravnik dispanzerja za borce v Kranju dr. Dušan Bavdek. Nadaljujejo s periodičnimi, vsakoletnimi pregledi, kar omogoča popoln pregled zdravstvenega stanja pacientov. Dopolnjena kartoteka zajema še nekatere nove pojave gerontologije (staranja) in podobno. Pacient naj bi prišel vsako leto na tak specialistični pregled, ki pomeni osnovo za morebitno zdravljenje.

Paciente sistematično pozivajo iz krajevnih skupnosti. Toda vsi se še niso javili. Od skupaj 2250 upravičencev v občini jih sedanja kartoteka zajema 1400, kar je le 62 odstotkov. Nekaj teh upravičencev je namreč še vedno zaposlenih, kakih 200 ali 300 pa jih je na območju Cerkelj, Preddvora in Jezerskega in iščejo zdravstvene usluge v tamkajšnjih ambulantah. Seveda pa imajo upravičenci vso pravico do specialističnega pregleda v dispanzerju.

Za organizacijo in ustrezne olajšave te vrste službe za borce, kot je povedal predsednik občinskega odbora ZZB tovariš Marjek, je bilo potrebno precej časa in napora. Zdravnik sedaj lahko nekaj več časa namenja pacientu. Pomaga mu zdravnik s polovičnim delovnim časom. Tu sta tudi dve sestri, ki zdravnika razbremenjujeta administrativnega dela.

V nujnih primerih imajo oboleli borci možnost zdravniške nege doma, čeprav je to za začetek še omejeno. V prihodnjih letih je predvidena tudi razširitev sedanjih prostorov dispanzerja.

Skrb za koordinirano zdravljenje borcev vodi zdravniški kolegij za gorenjsko regijo. Razen dispanzerja v Kranju so ustanovili dispanzerje z enakim načinom dela pri vseh drugih zdravstvenih domovih Gorenjske.

KAREL MAKUC
Gospodsvetska 15, Kranj

Razširiti pozornost problemom vojaških invalidov

Že iz dnevnega časopisja in obvestil je razvidno, kako hitro se krčijo vrste udeležencev vojnih dni naše revolucije. Poleg invalidnosti pa jih še vedno dodatno obremenjujejo nekateri problemi: Še vedno prepočasi išče rešitve vprašanje stanovanja za borce. Nujno bi morali razmisliti o ukinitvi prepovedi vožnje za borce invalide, saj so za veliko potreb to že rešili. Kaj pa nabava goriva za ogrevanje stanovanja? Invalidom bi morali to zajamčiti brez čakalnih rokov. Zadnja leta so opustili rezervacijo prostorov za invalide v vlakih, avtobusih in na javnih prostorih. Otrkom borcev invalidov bi morali nuditi pomoč pri štipendiranju in podobno.

Po svojih izkušnjah ugotavljam, da je mnogo pozabljenega na področju zaslug, pridobljenih v operativnih enotah NOV. Sam sem prejel le eno odličje, vsa leta pa me je spremljal čin, ki sem ga prejel še kot partizan leta 1943.

Predlagam, da bi o zgoraj navedenih problemih raspravljali in jih po dopolnitvah predlagali za sprejem v Statut NOV Jugoslavije.

ANTON SVETE
Lesce

Neizčrpen vir resničnih življenjskih zgodb

Pogosto se pri svojem delu srečujem z borci iz narodnoosvobodilnega boja, bodisi s Koroške, Kozjanskega, Pohorja pa tudi iz Halož, Slovenskih goric in od drugod. Pogovarjam se predvsem s preprostimi občani, nekoč borci s puško v roki.

Doživeta pripovedovanja resničnih zgodb so pravzaprav mnogo več kot zgodbe. Verjetno mnoge izmed njih ne bodo nikoli zagledale belega dne. Človek, ki je zrasel v miru in svobodi teško dojame, kaj vse se je dogajalo med narodnoosvobodilno vojno ljudem, žrtvam nacističnega in fašističnega nasilja, večkrat samo zato, ker so bili zavredni Slovenci.

Večina borcev je danes v pokoju in vsak dan jih je manj. Z njimi pa odhajajo v grobove tudi njihove zgodbe, njihova življenjska pota, kar bi morali ohraniti poznejšim rodovom, literarno obdelati in posneti še več filmov na tematiko NOB.

Morda bo kdo očital, da je pisanja o »partizansčini« že preveč. Res, doslej smo pisali neposredno o bojih, ki so se odvijali na tem ali drugem koncu naše domovine. Pisali smo o zmagah, o junastvih, o žrtvah. Vse premalo pa ob takšnih priložnostih pišemo o osebnih doživetjih tega ali onega borca.

Ob raznih obletnicah bitk suhoparno pišemo o bitkah, še bolj pa o proslavah. Navadno potem beremo v naših časnikih intervjuje tega ali onega še živečega komandanta brigade, bataljona in tako se kar pogosto pojavljajo na straneh ene in iste osebe. Pri tem pa pozabljamo na številne druge borce, ki v NOV niso nosili kdo ve kakšnih činov, so pa neposredno sodelovali v bitkah in pri tem marsikaj doživeli; npr. kako je ob njih omahnil v smrt najboljši prijatelj, soborec ali kako je v zadnjem trenutku uspel rešiti iz obroča smrti ranjenega soborca ali soborko ter pri tem izpostavljati svoje življenje v veliko nevarnost, da tudi njega zadene sovražna svinčenka, drobce grane...

Zakaj ne bi v kratkih, morda žepnih romanih, ki jih je mogoče kupiti povsod, opisali resničnih zgodb iz naše revolucije? Naj spregovorijo borci, ki še živijo in muzejske zbirke NOB. Po hitimo, da res ne bo prepozno!

FRANJO HOVNİK
Jadranska 17
Ptuj

Petintridesete obletnice ni bilo

Minila je petintrideseta obletnica likvidacije in uničenja Piatnika, tovarne papirja v Radečah, ki je pod nemško okupacijo delala s polno zmogljivostjo za rajh. Takratna akcija je tembolj pomembna za našo revolucijo zato, ker je naša narodnoosvobodilna vojska in ljudska oblast včasih bolj potrebovala papir kot municijo in ker je morala Dvanajsta brigada, ki je operirala na italijanskem okupiranem ozemlju, kreniti v osrčje Slovenije, ki ga je zavzel nemški okupator.

Trideseta obletnica je šla mimo brez proslave. Tisti, ki smo neposredno sodelovali v takratni akciji in živimo na tem območju, smo še pravočasno spraševali o organiziranju proslave, pa so nam nazadnje odgovorili, da je za organiziranje proslave v letu 1979 prepozno, ker je treba teren politično pripraviti oziroma vprašati Piatnika na Dunaju. Nekdanji udeleženci požiga tovarne smo to doumeli. Ne moremo pa razumeti, kako morejo nasprotovati takim tradicijam NOB prav vodilni v odboru, da ne omenjamo neumestnih pripomb in izrazov, ki smo jih slišali. Ali bomo dočakali 40. in 50. obletnico, ko bo teren politično pripravljen? Navsezadnje, borcev je vsak dan manj, zato s proslavo ne bi smeli odlašati.

Po pogovoru z borci Dvanajste napisal Srečko Grašič
Krakovo 5, Radeče

Šport in politika

V okvir mednarodne napetosti, ki jo je sprožil sovjetski vojaški vpad v Afganistan, se vse bolj vidno vključujejo tudi tista področja mednarodnih odnosov, ki s politiko nimajo, ali vsaj ne bi smela in mogla imeti nikakršne neposredne zveze. Tako pa se je ena izmed pomembnih dejavnosti sodobnega sveta, športna – prav gotovo proti volji športnikov sveta samih – vključila v nastalo krizo popuščanja in celo postaja ena najbolj nepričakovanih vidikov te krize.

Gre za vprašanje, ali sodelovati na prihodnjih športnih prireditvah v okviru olimpiade, ki bo v Moskvi, ali pa v znamenje protesta proti sovjetski akciji v Afganistanu bojkotirati to olimpiado. Kot je znano, je pobudo za svetovni bojkot olimpiade sprožila ameriška vlada, in je ta bojkot organsko vključila v svojo novo protisovjetsko strategijo globalnega bojkota vsakršnega sodelovanja s Sovjetsko zvezo. Hkrati z odpovedjo vsakršnih oblik gospodarskega sodelovanja, hkrati s pretrganjem vsakršnih kulturnih odnosov, hkrati z odpovedjo dobave žita Sovjetski zvezi, tudi bojkot olimpiade, da bo tako politika povračilnih ukrepov popolna in lok splošnega bojkota Sovjetske zveze sklenjen.

Vprašanje sodelovati ali ne sodelovati na olimpiadi v Moskvi je tako, hočeš nočeš, postalo vsesplošno mednarodno vprašanje. Vsak dan se izrekajo posamezne vlade po svetu za ali proti, niza se skoraj vsakodnevno vrsta izjav političnih in tudi športnih predstavnikov posameznih dežel. Časopisi po svetu prinašajo slike zemljevida sveta in na njih v črni barvi upodabljajo tiste dežele, ki so se postavile na ameriško stran, se torej izjasnile za bojkot, bela lisa na zemljevidu pomeni dežele, ki so odločene sodelovati na olimpiadi. Vmes pa je dosti črtkanega prostora, ta naj bi označil dežele, ki se še niso dokončno izrekle niti za niti proti.

Vsa severna Amerika (kar pomeni ZDA in Kanada) je že obarvana črno, v južni Ameriki je črno označen edinole Čile, nekaj dežel pa je črtkanih, medtem ko je pretežni del južne Amerike ostal nepobarvan, se pravi, da se ne pridružuje bojkotu olimpiade. Podobno je z Evropo. Zaenkrat sta črni le dve državi, Norveška in Velika Britanija, zahodna Nemčija in Italija in še nekatere zahodne dežele še niso izrekle zadnje besede. Povsem pa so se za udeležbo izrekle Francija, Španija, Portugalska, Švedska, Finska, Grčija in kajpada tudi Jugoslavija.

Najbolj kočljiva je celotna Afrika. Od vsega začetka se je bojkotu odrekla edinole Alžirija, zanj pa dokončno Egipt, Kenija in Saudova Arabija. V Aziji so v dvomih kaj storiti kot kaže Tajsko, Burma, Malezija in Indonezija, tudi Iran in Pakistan še nista zavzela uradnega stališča. Končno, najbolj oddaljena celina, Avstralija, se je tudi že dokončno odločila, bojkotirala bo olimpiado.

Prva stvar, ki jo nujno spodbode tak pregled, je pravzaprav obžalovanje, da politične napetosti in spori tako hitro sežejo tudi na tista področja odnosov med narodi, ki nikakor ne bi smela biti žrtev takih ali drugačnih protislovij sveta. Teh protislovij in nasprotij, ki sprožajo krize in napetosti po svetu, je tolikanj in tako globoka so, da bodo še dolgo spremljali razvoj mednarodnih odnosov. Prav zato je tolikanj važno, da si človeštvo ohrani trajne in trdne vezi, ki naj bi ga združevale vsaj na nekaterih področjih življenja, ki bi prav zato morala biti obvarovana negativnih vplivov političnih sporov. Negativna plat sedanjih sporov pa je še posebej v tem, da vsa vsiljena debata okrog olimpiade in udeležbe na njej samo še bolj širi blokovsko nasprotja na celotno področje odnosov med narodi in državami, s političnega in gospodarskega ter zlasti vojaškega področja tudi na kulturno, in kot je očitno, tudi na športno. Prav v tem pa se kaže globina nevarnosti za mir na svetu in za sodelovanje med narodi.

Dokončno razcepiti svet na dva nasprotujoča si tabora, prerezati vse tisto, kar spaja, družiti človeštvo ne glede na meje in ne glede na vse družbene, verske, rasne in vsakršne druge razlike, je smer, ki ne more prinesiti človeštvu ničesar dobrega, lahko pa samo še bolj onemogoči iskanje izhoda iz krize, ki pa je nujna dolžnost, če hoče svet živeti vsaj v takem, se pravi krhkem miru, kakršnega lahko omogočijo obstoječa nasprotja in razmerja sil sodobnega sveta.

Drago Košmrlj

Odstopanja že kar v začetku leta

Zvezni izvršni svet je te dni resno opozoril, da cene tudi v začetku letošnjega leta rastejo hitreje, kot smo zapisali v resoluciji o družbenem in gospodarskem razvoju v letošnjem letu, in da škodljivo vplivajo na življenjski standard delovnih ljudi.

V zadnjih nekaj tednih se je, denimo, mleko v državi podražilo za 43 odstotkov, mesni izdelki za 16, kruh za 10 odstotkov itd. Cena električnega toka je v povprečju višja za 23, premog pa za 20 odstotkov. V poročilu zveznega izvršnega sveta je rečeno, da

sedanje podražitve niso v skladu z dogovorjeno politiko, po njej naj bi se cene industrijskih proizvodov v vsem letu povečale največ za 13 odstotka, in da bi morale republike in pokrajine izvajanje teh odločitev odložiti.

Opozorilo zveznega izvršnega sveta gotovo ni odveč. Posamezne republike in pokrajine so cene povečevale prej, preden so podpisale ustrezen dogovor o politiki cen v letošnjem letu. To pomeni, da so kršile določila zvezne resolucije, ki so glede tega dokaj jasna. Zavoljo tega bi veljalo odgovornost za uresniči-

tev zastavljenih ciljev znova zaostri in porabo resnično uskladi ti z razpoložljivim dohodkom.

Ce ne bomo tako ravnali, se bomo kaj kmalu srečali z resnimi posledicami. Nekaterim podražitvam se ta čas ne bo mogoče izogniti. Med njimi so tudi elektrika, premog itn. Velike težave bodo zaradi podražitve nafte in naftnih derivatov. Že dosedanje podražitve opozarjajo, da pri sedanjih cenah preprosto ne bo mogoče vzdržati, in da bodo določeni popravki nujni prej, kot smo sprva predvidevali.

Darko Marin

Delo bo treba pospešiti

Delegati jugoslovanske skupščine so znova pogledali, kako tečejo priprave za izdelavo novih srednjeročnih programov razvoja od leta 1981 do 1985. Treba je reči, da njihove ocene niso preveč ugodne.

Najdlje so v velikih organizacijah združenega dela, kjer so pripravili potrebne analize in prve osnutke sporazumov. Očitati jim velja le, da so te listine marsikje še vedno le skupek planov temeljnih organizacij združenega dela. To pa ni dobro, saj na ta način, zlasti znotraj sestavljenih organizacij, še vnaprej ohranjajo močno vprašljivo sestavo proizvodnje, neustrezno delitev dela in podobno.

Najbolj zaostajajo v majhnih

organizacijah. Podatki, ki so jih objavili v teh dneh, kažejo, da 30 do 40 odstotkov temeljnih organizacij v državi sploh ni sprejelo odločitev o pripravi novih razvojnih načrtov. V Sloveniji je položaj sicer nekoliko boljši, vendar vseeno še ni zadovoljiv. Najslabše je s pripravo samoupravnih sporazumov o osnovah planov.

S pripravi načrtov družbenopolitičnih skupnosti so nekoliko bolj zadovoljni, čeprav so razlike med posameznimi republikami dokaj velike. V nekaterih republikah je smernice doslej izdelala komaj polovica vseh občin, česar seveda za občine v naši republiki ne bi mogli trditi. Na to gotovo vpliva tudi dejstvo, da tri republiške skupščine doslej niso

sprejele svojih smernic, kar je zavrglo delo tudi na drugih ravneh.

Razprave kažejo, da velja vzroke za to iskati v preobremenjenosti temeljnih in drugih organizacij s tekočimi gospodarskimi vprašanji. Iskati jih velja v pomanjkanju planskih služb. V nekaterih okoljih ima organizirane tovrstne službe samo okrog 40 odstotkov organizacij združenega dela. V samoupravnih interesnih skupnostih je ta odstotek še veliko manjši.

Tudi pomoč gospodarskih zbornic, sindikatov in drugih je bila doslej premajhna. Njihova večja pomoč bo v prihodnjih mesecih potrebna predvsem tam, kjer so z delom v največjem zaostanku.

D. M.

V okviru stvarnih možnosti

Obveznost, ki jo nalaga letošnja republiška resolucija, da naj se skupna poraba v primerjavi z letom 1979 poveča največ za 16 odstotkov, postavlja vse republiške samoupravne interesne skupnosti pred odgovorno nalogo. Tako so skupščine teh skupnosti ponovno proučile vse programe in uokvirile njihovo rast v predvidene okvire.

Po predhodnih ocenah se računa, da bo vrednost opuščeni ali preloženih naložb in programov znašala približno 450 milijonov dinarjev. Za dosego tega je bilo potrebno zaostri odgovornost zlasti še glede določitve selekcijskih kriterijev in izvajanja v planu določenih prednostnih panog.

Predvsem je bilo potrebno zaustaviti vsako povečevanje zaposlovanja, razen tam, kjer bodo aktivirane nove zmogljivosti. Opustiti oziroma prenesti v kasnejše obdobje je bilo treba vrsto sicer nujnih naložb. Tako na primer gradnjo Centralne tehniške knjižnice, gradnjo univerzitetne knjižnice v Mariboru, obnovo stavbe SAZU, bistveno zmanjšati investicijske programe v zdravstvene zmogljivosti in drugo. Zmanjšati je treba tudi nekatere programe tekoče dejavnosti.

Samo s takimi omejitvami bo moč zagotoviti, da se izdatki posameznih republiških samoupravnih interesnih skupnosti letos ne bodo povečali čez dogovorjeno višino. Prispevne stopnje pa se bodo v primerjavi z lani

zmanjšale pri prispevku iz dohodka od 7,76 odstotka na 6,50 odstotka, prispevku iz bruto osebnega dohodka pa se bo skupna prispevna stopnja povečala od 3,2 odstotka na 3,67 odstotka.

Ob vseh vprašanjih, ki bodo nastala ob omejitvah skupne porabe, je najpomembnejše zagotoviti potrebne pogoje za prehod na usmerjeno izobraževanje. Republiške interesne skupnosti so prevzele tudi obvezo, da s kriteriji, ki so jih uporabljale pri omejevanju, seznanijo občinske samoupravne interesne skupnosti s svojega področja, da bi tudi te lahko pravočasno skrcile programe in sprejele novo prispelo stopnjo.

Marjan Konec

Iz zveznega komiteja za vprašanja borcev in vojaških invalidov

Zvišanje letnih prejemkov

Nosilci partizanske spomenice 1941 in španski borci imajo poleg drugih z zakoni uveljavljenih pravic tudi pravico do letnega denarnega prejemka za oddih. Ta pravica je predpisana z zveznimi zakoni, ki urejajo pravice borcev.

V začetku vsakega leta se ugotavlja višina sredstev za oddih. Predsednik zveznega komiteja za vprašanja borcev in vojaških invalidov je zadolžen uskladiti višino teh prejemkov glede na porast življenjskih stroškov v minulem letu. Potem, ko zvezni zavod za statistiko ugotovi odstotek rasti življenjskih stroškov, mora predsednik imenovanega komiteja izdati odločbo o višini letnega prejemka za oddih tako, da se

vsota prejemka iz preteklega leta poveča za ugotovljen odstotek.

Odlok mora biti objavljen v Uradnem listu SFRJ, v veljavo pa stopi osmi dan po objavi, takoj za tem začno odgovorni organi z izplačili (za izvajanje te naloge je zadolžen zvezni komite za vprašanja borcev in vojaških invalidov).

V letu 1980 znaša denarni prejemek za oddih 6381 din ali 20,4 odstotkov več kot v preteklem letu.

Odlok o povečanju teh prejemkov za leto 1980 je bil objavljen v Uradnem listu SFRJ št. 3 (18. januarja 1980).

Iz dela borčevskih organizacij

Občinski odbor ZZB NOV Piran

Kakor na republiški ravni so tudi občinski odbori ZZB NOV po vsej Sloveniji obravnavali nekatera vprašanja iz trenutnega mednarodnega političnega položaja. Na seji občinskega odbora ZZB NOV Piran je o teh vprašanjih spregovoril soborcem predsednik občinske konference SZDL Ivan Majnik-Džems. Ob njegovih besedah so borci v razpravi ponovno potrdili, da bodo trdni čuvarji naše družbene ureditve in njenih pridobitev.

Kot sestavni del skupne fronte organiziranih socialističnih sil so piranski borci na svoji seji z največjo resnostjo obravnavali tudi nekatera vprašanja, ki zadevajo njihovo občino in njen razvoj. Proučili so gradivo za prihodnjo sejo skupščine občine Piran in še zlasti pozorno obravnavali stanovanjsko vprašanje in vprašanje delitev sredstev iz samoprispevka ob-

čine. Ugotovili so vrsto pomanjkljivosti pri reševanju stanovanjske politike oziroma pri izvajanju dogovorjenih nalog s tega področja.

Kar zadeva samoprispevek, ki so ga začeli občani plačevati z letošnjim januarjem, so bili borci mnenja, da je treba sredstva, ki bodo zbrana iz samoprispevka, porabiti za tiste namene, za katere je bil (samoprispevek) tudi izglasovan. To bi pomenilo gradnjo osnovne šole v Portorožu.

M. C.

Občinski odbor ZZB NOV Metlika

Metliški borci so temeljito pregledali svoje lanske leto in na podlagi že storjenega načrtovali tudi svojo letošnjo aktivnost. Največji del lanskih nalog so posvetili razvijanju revolucionarnih tradicij in prenašanju letih na mlade generacije. Tako so ob osrednjih praznikih – dnevu borca, dnevu vstaje in praznikih

krajevnih skupnosti odkrili vrsto pomnikov revoluciji in NOB. Ob krajevnem prazniku jugorske krajeve skupnosti so odkrili spominsko ploščo štirim padlim borcem in obenem počastili tudi spomin na vse krajanje, ki so v narodnoosvobodilnem boju prispevali velik delež k uspehom partizanskih enot, postavili so spomenik padlim vaščanom Dragomlje vasi, odkrili spominsko ploščo na Vivodovi hiši v Krmačini itd. Borci so v minulem letu tudi aktivno prispevali k približevanju zgodovine NOB mladini skozi živo pripoved. Velja namreč omeniti, da so taka predavanja in obujanje spominov namenjeni tudi številnim obiskom mladim z vse naše domovine in ne le belokranjski mladini.

Ugotovitev, da je na področju splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite delovalo v minulem letu večje število borcev, je spodbudna in zavezuje borce za še večjo aktivnost tudi v bodoče.

Aktivnosti metliških borcev so bile zares številne. Vsekakor pa so si za letošnje leto zastavili še vrsto novih nalog, ki so jih tudi časovno razmejili in konkretno zadolžili posamezne člane in članstvo za njihovo izvedbo. Naj med njimi poleg rednih nalog naštejemo le nekatere: sodelovanje in delo v svetu za razvijanje tradicij in spomeniško varstvo pri OK SZDL, pomoč pri pripravi programa za odkrivanje novih pomnikov, sodelovanje z belokranjskim muzejem za dopolnjevanje zbirke NOB in oddelka revolucije, sodelovanje pri pripravi srečanja 15. SNOUB, sodelovanje s sosednjimi občinami pri urejanju skupnih vprašanj spominskega področja Žumberak-Gorjanci, sodelovanje z dispanzerjem za borce... Nalog je torej za zvrhan koš. O tem, kako bodo metliški borci svoje načrte tudi uresničevali, pa bomo vsekakor slišali še med letom.

B. Ž. J.

Ponovno »katrca«

Na podlagi 32. člena zakona o vojaških invalidih (Ur. l. SRS št. 30/78) je republiški komite za vprašanja borcev in vojaških invalidov na 12. seji, 28. januarja 1980, sprejel sklep o določitvi vrste motornega vozila, (za invalide upravičence) na jugoslovanskem trgu za leto 1980. Tudi tokrat je to, kot že vrsto let, vozilo IMV – Renault 4 TL Special. Prodajna cena tega vozila je osnova za regres vojaškim invalidom (po 31. členu zakona o vojaških invalidih) pri nakupu vozila na jugoslovanskem trgu za to leto.

Kot je znano, ima vojaški invalid pravico do regresa za nakup osebnega avtomobila enkrat v šestih letih in za nakup motornega vozila (ali skuterja) enkrat v treh letih. Regres je odvisen od odstotka invalidnosti ter od rednih dohodkov invalida in njegovih družinskih članov in znaša 30 do 40 odstotkov od osnove. Če redni dohodki upravičenca ne presegajo 50 odstotkov poprečnega mesečnega osebnega dohodka zaposlenih (iz prejšnjega leta) na družinskega člana, se regres poveča še za deset odstotkov.

O regresnih zahtevkih odloča republiški komite za vprašanja borcev NOV in vojaških invalidov, ki je lani obravnaval oziroma odločal o 110 takih zahtevkih, katerih skupni znesek regresa je bil dva milijona šeststo enajst tisoč dinarjev.

B. Ž. J.

Trdna vez iz vojnih dni

Tudi letos bo 4. julija krenil iz Kraljeva v Slovenijo vlak bratstva in enotnosti, ki bo popeljal na prijateljski obisk občane tridesetih občin zahodne Srbije, Šumadije in Pomoravja. Priprave za to manifestacijo so stekle v teh dneh.

Prvi vlak bratstva je krenil iz Maribora v Kraljevo že leta 1961 in je nato vozil v obe smeri vsako drugo leto.

Slovenski izgnanci, ki so našli zatočišče in prijatelje v omenjenih srbskih pokrajinah v času vojne, so prijateljske vezi iz vojnih dni ne le ohranili; ampak jih tudi utrdili in jih prenašajo na svoje otroke in vnuke.

Letošnji vlak bo pripeljal v Slovenijo 950 potnikov, med katerimi bodo poleg družin, ki so med vojno sprejele izgnance, tudi predstavniki srbskih občin in družbenopolitičnih organizacij.

Delovni obisk Janeza Vipotnika v Celju

Čvrst delegatski sistem

Biti zadovoljen z minulim delom seveda še ne pomeni, da je storjeno vse, so pred dnevi ugotovili celjski borci, ko jih je obiskal Janez Vipotnik, predsednik republiškega odbora ZZB NOV. Zadovoljstvo pa vendarle izvira iz dejstva, da so bili borci celjske občine v preteklem letu prisotni povsod, kjer je šlo za pomembne odločitve in teh v mestu ob Savinji ni bilo malo. Zavzeto in delovno so spremljali potek ekološke in ekonomske sanacije Cinkarne ter celjskega gospodarstva nasploh, čeprav je bilo težišče njihovega dela usmerjeno nekoliko bolj v izrazito politično delo. Dovolj zgovoren je tudi podatek, da je skorajda sedemdeset odstotkov članstva tako ali drugače udeleženih v raznih samoupravnih telesih, in da enainvajset odborov njihove organizacije pomeni pomemben delež pri krepitevi samoupravnih odnosov. Ne bomo pretiravali, so poudarili, da so domala vsi naši člani izredno delovni prav na področju krepitev splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite, kjer so dosegli izje-

mno dobre uspehe po zaslugi nekaterih izvirnih prijemov. Morda imajo nekoliko težav z zdravstveno službo, saj se v celjski borčevski ambulanti zdravniki nenehno menjajo. V letošnjem letu nameravajo okrepiti patronažno službo za ostarele in pomoči potrebne borce ter rešiti nekaj najakutnejših stanovanjskih problemov. Vse bolj se razvijajo sicer ustaljene oblike ohranjanja in razvijanja tradicij narodnoosvobodilnega boja, k čemur so pritegnili vse sloje celjske mladine in tako to dejavnost skušali kar najbolj podružbiti.

Celjski borci niso najbolj zadovoljni z delom komisije za borčevska vprašanja pri občinski skupščini, vendar upajo, da bodo to še to leto rešili. Tudi sicer pomeni letošnje leto čas trdega dela, čas, ki naj bi bil tudi uresničevanje vseh načel, programov in zamisli, ki so v preteklosti morda res živele nekoliko preveč papirnato.

MST

Zbrali so se v OŠ Cerčno

Osemindvajsetega januarja so se v osnovni šoli Cerčno pod predsedstvom Mihe Marinka zbrali člani društva prijateljev te šole, ki je hkrati spomenik NOB. Na posvetu so člani in povabljeni pregledali opravljeno delo te šole pri njenih nalogah razvijanja revolucionarnih tradicij. Poleg članov društva in predstavnikov šole ter družbenopolitičnega življenja občine so se posveta udeležili nekateri predstavniki družbenopolitičnih organizacij in organov na ravni republike in predstavniki republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje. Osnovna ugotovitev udeležencev posveta je bila, da je ta šola doslej svojo nalogo in poslanstvo razvijanja novih oblik proučevanja in posredovanja zgodovine NOB in revolucije dobro opravila.

Obisk predsednika zvezne konference ZRVS Jugoslavije

V dneh 4., 5. in 6. februarja 1980 je bila na obisku v Sloveniji delegacija ZK ZRVS Jugoslavije, ki jo je vodil predsednik admiral Bogdan Pecotić. Namen obiska je bil, da bi se delegacija seznanila z organiziranostjo, načinom dela, aktivnosjo in dejavnostmi ZRVS Slovenije.

Program obiska je potekal po tem redu:

4. februar

Obisk v organizaciji ZRVS Ptuj

- sprejem pri predsedniku SZDL občine Ptuj,
- razgovor na sedežu občinske konference ZRVS Ptuj,
- razgovor v krajevni organizaciji ZRVS v Ptuj.

Razgovorom so prisostvovali poleg predsednika,

podpredsednika, sekretarja in nekaterih članov sekretariata občinske konference ZRVS Ptuj tudi predstavniki družbenopolitičnih in drugih dejavnikov, s katerimi sodeluje ZRVS.

5. februar

Obisk v organizaciji ZRVS Žalec

- sprejem pri predsedniku SZDL občine Žalec,
- razgovor v aktivu rezervnih vojaških starešin v organizaciji združenega dela Feralit.

Poleg predsednika in nekaterih članov aktiva RVS so bili tudi predstavniki družbenopolitičnih in obrambnih dejavnikov (tudi predsednik komiteja za LO in DSZ v Feralitu), s katerimi sodeluje ZRVS, predstavniki sindikalne organizacije in ob-

činskega sindikalnega sveta, predsednik, podpredsednik in sekretar občinske konference ZRVS Žalec.

Obisk in razgovor v aktivu RVS v Centru strokovnih šol Ljubljana Bežigrad

Poleg predsednika in nekaterih članov aktiva ter predstavnikov centra so se pogovora udeležili tudi predsednik, podpredsednik in sekretar občinske konference ZRVS Ljubljana Bežigrad.

6. februar

Sprejem pri predsedniku SZDL SRS tovarišu Mitju Ribičiču. Obisk v organizaciji ZRVS Vič-Rudnik.

Več o obisku tovariša Pecotića bomo pisali v prihodnji številki TV-15.

Za boljše obveščanje v ZRVS

V Občini Nova Gorica je razpredena široka mreža organizacijskih enot ZRVS. Nekaj nad 2500 rezervnih vojaških starešin se združuje v 26 krajevnih organizacij, 15 aktivov v krajevnih skupnostih, 16 aktivov na srednjih in osnovnih šolah, 7 aktivov v temeljnih organizacijah združenega dela ter 19 aktivov zveze komunistov iz

vrst zveze rezervnih vojaških starešin.

Že dalj časa ugotavljajo v vodstvu občinske konference ZRVS Nova Gorica, da so občasni neposredni stiki premalo za dobro informiranje članstva tako razvejane občinske organizacije ZRVS. Zato so se odločili za izdajanje biltena občinske ZRVS, ki je predvsem na-

menjen vodstvom krajevnih organizacij in aktivom ZRVS v krajevnih skupnostih, temeljnih organizacijah združenega dela in na vseh šolah ter družbenopolitičnim organizacijam novogoriške občine in OK ZRVS Ajdovščina, Idrija in Tolmin.

Z biltenom želijo izboljšati notranjo obveščanost

v ZRVS o delovanju in sprejetih sklepih organov v ZRVS. Predvsem pa se zavzemajo, da bi v biltenu objavljali tudi aktivnosti in dosežene izkušnje pri delovanju krajevnih organizacij in aktivov ZRVS, kar je seveda odvisno od prizadevanja poverjenikov za informativnopropagandno dejavnost teh organizacij, ki naj bi pošiljali uredništvu biltena

svoje prispevke o dejavnosti svojih organizacij ZRVS.

Bilten ZRVS Nova Gorica so ocenili 18. januarja letos na seji republiške informativnopropagandne komisije za najbolj primerno in praktično glasilo občinske organizacije ZRVS v SR Sloveniji.

Želja občinskega vodstva je, da zagotovi redno dvomesečno izdajo biltena in s tem prispeva svoj delež k boljšemu informiranju širšega kroga članov ZRVS in drugih ter podružbljanju obrambnih in samozaščitnih pripravnosploh.

Mile Gojković

Širiti obrambnovzgojni tisk

Za splošno ljudsko obrambno vojno je značilno, da v njej, odvisno seveda od razpleta dogodkov, sodeluje v najrazličnejših vlogah tudi vse prebivalstvo. Da pa je takšna vojna uspešna, sta potrebni visoka politična zavest in vsestranska usposobljenost ljudi. Tega pa samo s klasičnimi oblikami usposabljanja, kot so predavanja, seminarji, vaje ipd., ni moč doseči in je nujno potrebno še dodatno neprestano individualno idejnopolično izobraževanje in splošno vojaško usposabljanje rezervnih vojaških starešin in drugih udeležencev splošne ljudske obrambne vojne.

Takšnega dodatnega izobraževanja pa si ni moč zamisliti brez dobro organiziranega razširjanja in proučevanja ustrezne literature. Izredno pomembno vlogo v tovrstnem individualnem usposabljanju in izobraževanju pripisujejo rezervni starešine našemu obrambnemu tisku, tedniku TV-15, ki je političnoinformativno glasilo vseh obrambnih struktur, reviji Naša obramba, ki

obravna poljudno strokovno gradivo za rezervne vojaške starešine in prebivalstvo, ter reviji Obramba in zaščita, ki obrambno tematiko obravnava strokovno.

Zveza rezervnih vojaških starešin ima pri širjenju tega tiska še posebne obveznosti. Svoje članstvo obvešča o obrambnih pripravah v republiki in o vseh spremljajočih dejavnostih na tem področju, vsebina tega tiska pa je hkrati tudi del obveznega programa idejnopoličnega izobraževanja in splošnega vojaškega usposabljanja rezervnih starešin. Pa tudi kot kadrovska organizacija je neposredno odgovorna za obrambno vzgojo prebivalstva.

Predsedstva vseh občinskih konferenc ZRVS bodo morala v sodelovanju z vsemi drugimi obrambnimi dejavniki poskrbeti, da bodo na tednik TV-15 in revijo Naša obramba naročeni vsi rezervni starešine, in da bo akcija za pridobivanje novih naročnikov potekala kot se-

stavni del akcije Nič nas ne sme presenetiti ter postane še učinkovitejša v vseh krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela. Prav tako si bodo prizadevali, da postanejo naročniki revije Obramba in zaščita vsi strokovni kadri, obrambni in samozaščitni organizmi na vseh ravneh, v organizacijah združenega dela, šolah, knjižnicah in podobno. Hkrati pa si bodo prizadevali, da bodo ustrezni obrambni in samozaščitni organizmi naročali še drugo ustrezno literaturo, in da bo knjižni sklad v raznih knjižnicah dopolnjen tudi z obrambnovzgojno oziroma vojaškostrokovno literaturo.

Ob vsem tem pa si bodo prizadevali tudi, da bodo s svojimi predlogi in konkretnimi prispevki pripomogli, da bo obrambnovzgojni tisk resničen odsev dejanskih potreb in zahtev za še učinkovitejšo obrambnovzgojno in strokovno usposabljanje ustreznih struktur prebivalstva.

Boris Knific

Zadetki strelcev v polno

Pred petimi leti je bila na pobudo krajevnih organizacij ZRVS Tišina ustanovljena strelska družina v tej krajevni skupnosti murskosoboške občine, kjer sta pred njeno ustanovitvijo že delovali družini strelcev v Rankovcih in Tropovcih. Z ustanovitvijo strelske družine pa se je še bolj poglobilo strokovno delo na področju podružbljanja ljudske obrambe in družbene samozaščite v KS Tišina, kajti tudi strelstvo je pomemben dejavnik v sistemu SLO.

Že v samem začetku dela je bilo vključenih 250 članov, ki so se najprej pomerili med seboj na družinskih tekmovanjih kakor tudi na meddružinskih srečanjih. Vendar na tekmovanjih niso sodelovali samo strelci pač pa tudi mladi, rezervni vojaški starešine, lovci in občani. Strelska organizacija iz Tišine pa se je lotila tudi organizacije večjih tekmovanj. Vsako leto zatorej organizirajo tekmovanja v počastitev dneva mladosti, dneva borcev, memorialno tekmovanje v spomin padlih mladincev v drugi svetovni vojni in tekmovanja v počastitev dneva JLA. Na tekmovanjih z zračno puško ob dnevu

mladosti je doslej sodelovalo 790 tekmovalcev, na tekmovanjih z malokalibrsko puško ob dnevu borca 240 tekmovalcev, na memorialnih tekmovanjih mladincev 200 mladih ter na tekmovanjih v streljanju z vojaško puško ob dnevu JLA 455 tekmovalcev. Na ostalih družinskih in meddružinskih tekmovanjih pa je doslej sodelovalo že preko 1500 strelcev.

O uspehu v strelski družini Koloman Flisar (imenovana je po mladincu Kolomanu Flisarju, vajencu avtomatske stroke, ki je že v letu 1941 deloval proti madžarskemu okupatorju v raznih sabotažnih akcijah in kot 17-letnega mladincev so ga okupatorji ubili na vzhodni fronti) nam je pripovedoval predsednik, Jože Bagoršč: »Ugotavljamo, da je prevladalo veselje do strelskega športa. Preko 70 odstotkov aktivnosti v organizaciji odpade na mlade, mladince in mladinke, kar je še posebno razveseljivo. V osnovni šoli na Tišini deluje strelski krožek, ki vključuje že 60 pionirjev in pionirk. In v tem je uspeh naše družine. Iz teh mladih dobimo naraščaj, ki prerašča v stalno članstvo. Vendar bi lahko dosegali še boljše re-

zultate, če bi imeli urejene prostorske težave. Naslednji problem pa je tekmovalno orožje, ki je seveda še kako pomembno za doseganje boljših rezultatov na pomembnejših tekmovanjih. Domača kvaliteta orožja ni najboljša, a iz uvoza ne dobivamo prepotrebnihih pušk za tekmovanja, čeprav vemo, da naši uvozniki velikokrat upoštevajo stvari, ki jih doma sami proizvajamo. Družbenopolitične organizacije v naši krajevni skupnosti nas pri delu podpirajo, prav tako naša prizadevanja finančno podpre v največji možni meri tudi vodstvo sveta KS, a še vedno mislimo, da je družbenaskrb za tovrstno dejavnost še vedno premajhna.»

S časom se stvari in dejanja spreminjajo in verjeti je, da bo tako tudi na področju strelstva v murskosoboški občini, kjer vidno mesto pri delu zavzema strelska družina Koloman Flisar iz Tišine. O njenem dobrem delu pa pričajo tudi podeljena brnasta plaketa Strelske zveze Slovenije in diploma Zveze telesnokulturnih organizacij Murska Sobota.

Filip Matko

SREČANJA

Cvetje pred Prešernovim spomenikom

Lešnjakovi: Večna pot 11. Srečanje je prisrčno, kot da smo že več kot stokrat sedeli v tem domu. Mraz, ki v prste griže, je pozabljen. Toplo je, prijetno. In sleherna izrečena misel prinese s seboj novo. Le kam z njimi? Toliko jih je.

»Tistega februarja je bil prav tako mrazljiv dan, samo snega ni bilo toliko,« pravi Pavle Lešnjak.

Stanovali so v Ljubljani. Oče Matija je bil doma iz Dobravice pri Igu in mama Antonija Kraševka. Iz Trsta so pribežali devetnajstodolnastega. Z muko so si zgradili enodružinsko hišo. Lep vrt jo je krasil, sadovnjak. Pavle je imel že od malega smisel za organizacijo in dom na Linhartovi 54 je bil zbirališče mladine iz bližnje okolice. Ustanovili so športni klub Zvezda. Tenis, odbojko in nogomet so igrali v bližnji opuščeni gramozni jami. Sami so si zgradili igrišče, s prostovoljnim delom. Vsako soboto so jo mahčili v gledališče. Po predstavi so stali na vogalu bežigradske gimnazije, se pogovarjali. Natanko tam, kjer so pozneje v eni izmed slovenskih akcij minirali telegrafski drog, uničili telefonski razdelilec. Od umetnosti do politike, vse so preresetali.

Začetek organiziranega dela za osvobodilno fronto? Maja devetnajstodolnastega ga je obiskal Zoro Živič, član partije že izpred vojnih dni. Povalil ga je na sestanek partijske celice, ki ga je vodil Viktor Avbelj-Rudi. Takrat se je začelo.

Lista po albumu s fotografijami, se spominja.

Porumenele so. Pogled obstane na eni izmed njih. Janez, Rado, Nada in Vera Obersnel, Pavle. Tu je bil ustanovljen mladinski odbor Osvobodilne fronte za Bežigradom. Dvanajst fantov, štiri dekleta. Le malo jih je preživelo vojno. Metod Puc je padel v Štirinajsti, Nace Kalar in Franc Jurkošek v Pohorskem bataljonu. Tudi Cvetka Brelih je padla kot partizanka. Ne vedo za njej grob, iščejo ga. Mehtildo Šonc so beli prešetili pri Grosuplju in se je sama ustrelila. Branka Breliha, znanega borca Cankarjevega bataljona, so ubili v Tolminu. Tri dni je ležal ranjen v snegu. Pavle Uran je tudi padel.

Cvet mladosti, upanja in hrepenenja. O čem vse so sanjali?

Devetnajstodolnastega. Mestni odbor Osvobodilne fronte je ukazal: na dan obletnice smrti dr. Franca Prešerna moramo organizirati tiho manifestacijo pred njegovim spomenikom v Ljubljani. Šolski odbori Osvobodilne fronte, šteli so od tri do štiri člane, so prevzeli nalogo zbrati mladino. Organizacija akcije, ki naj bi dosegla vrh 8. februarja 1942 ob 9.30, je bila zaupana vosovski skupini terena 4B za Bežigradom. Točneje, Radu Jelinčiču, Pavlu Lešnjaku in Janezu Uranu. V pripravi in akciji je sodeloval tudi Branko Brelih. Rado in Pavle sta hodila v šesti razred tretje moške gimnazije. Skupaj sta sedela. (»Imeniten fant je bil!«) Janez je hodil v meščansko šolo. (»Miren po naravi je naloge opravljal brez pripombe.«) Branko je bil nižješolec. (»Živahen fant, pogumen. Storil je več, kot je bila njegova dolžnost.«)

Načrt za akcijo so pripravili pri Jelinčičevih na Svetosavski cesti.

– Sestali smo se malo pred deveto. Vsi trije smo bili nekoliko nervozni. Šele ko smo se odpravili na pot, smo se umirili. Nekaj časa smo hodili skupaj, Rado, Janez in jaz. Potem je Janez z vencem iz smrekovih vejic odšel naprej. Pred hotelom Union sva ga dohitela.

Vse je teklo po načrtu. Dijaki so morali obvezno k maši in Miklošičeva cesta je bila polna ljudi, vojašnice ni bilo videti. Skupina mladincev je stala pred sedanjo Namo, druga se je zbrala pred frančiškansko cerkvijo in tretja pred gasilskim servisom, današnje cvetličarno. Skupine so se na dogovorjen znak začele pomikati proti Prešernovemu spomeniku. Ko so se zbrali, je Janez položil na vrhno stopnico venec, Rado pa je iz levega rokava spretno in hitro potegnil slovensko zastavo in jo pripel nanj. Tudi mladinci so imeli pod plašči šopke s slovenskimi trobojnicami in spomenik je bil na mah obdan s cvetjem.

Med polaganjem šopkov sem dejal: »Počastimo spomin velikega pesnika z dvominutnim molkom.« To je bilo vse, kar sem uspel reči. Dogodki so se pričeli odvijati s filmsko naglico. Izza vogala sedanje lekarne je stopil policaj, prijel Janeza za roko in ga skupaj z vencem odpeljal. Iz tramvaja, ki je pravkar pripeljal od pošte, je skočil fašistični oficir. S pištolo je ustrelil v zrak in začel tolči, kamor je priletelo. Tudi Branko jo je pošteno skupil. Strel je privabil fašiste, ki so s puškinimi kopiti začeli udrihati na levo in desno. Mladinci so se umikali, bežali. Fašisti so se vrgli na cvetje in ga zmetali v Ljubljano.

Po maši je čakalo ljudi pred cerkvenimi vrati presenečenje: Italijani z nasajenimi bajoneti.

Z Radom sva se povsem naključno

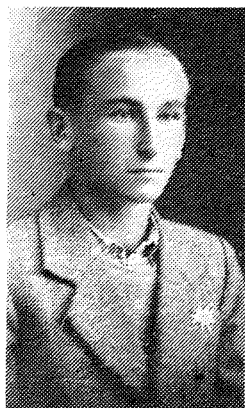
srečala na železniški progi, ki prečka Titovo cesto. Kaj je z Janezom? Oba sva vedela, da so ga odpeljali. Hitela sva domov, da pospraviva ilegalno literaturo. Komaj sva zavila na Svetosavsko ulico, sva ga zagledala. Odpeljali so ga na policijsko postajo, kjer so bili samo slovenski policaji. Moral je sneti zastavo z venca in jo izročiti. Policaj, ki ga je pripeljal, je rekel, da ga je našel pred Prešernovim spomenikom. Sestavili so zapisnik in v njem zapisali, da je nesel stari mami na grob venec. Preden je odšel, je na vencu visel črn žametni trak. Kje neki so ga sneli? Potem so mu rekli, naj izgine. Zdaj je bil tu.

Vsi trije smo se od srca nasmejali. Kmalu se nam je pridružil Branko. O naši akciji so po Ljubljani še dolgo govorili.

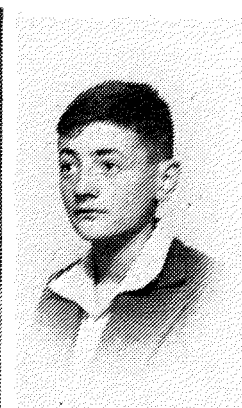
Boj je tekel naprej. (»Rada in mene so 28. junija 1942 zajeli v blokadi in obsodili na osem in sedem let. Iz Gonarsa sva se vrnila leta 1944. Janez je šel k partizanom, Branko tudi.«)

Odhajam in z menoj zgodbica, drobna in preprosta. Spominjam se je kot najbolj svetle slovenske akcije, je rekel Pavle Lešnjak. Ponosen je nanjo, čeprav je bilo veliko veliko težjih. Lahko ga je razumeti. Pod nogami škriplje in zdi se, da je sneg bolj bel, blesteč. Zaradi pozne večerne ure ali zaradi spomina? Lepo je.

Milena Štrajnar

Pavle Lešnjak

Branko Brelih

Rado Jelinčič

Janez Uran

Prešernov trg v Ljubljani 7. februarja 1942

PARTIZANSKA LJUDSKA

PESEM PARTIZANSKA LJUDSKA PESEM PARTIZANSKA

Tiha, temna
hosta

Tiha, temna hosta
z borci je obdana,
srka pesem partizana.

V njej šumlja potoček,
še srebri po loki
s svojo melodijo.

V mestu črni so tirani,
a tovarštvo je v hosti,
tožijo nekje pregnani.

V ječi je trpljenje,
glad pregnancy tare,
radost tu je z nami.

Lopovi vi črni:
že preveč gorja je,
konec je z okovi!

Ven iz hoste partizani,
iz zaporov vsi trpini,
sami zdaj smo gospodarji!

Franc Mahnič-Saško

Pripis – Pesem je bila objavljena 6. novembra 1943 v Goriškem borcu, leto 1, številka 2.

(Ureja: CRTOMIR ŠINKOVEC)

PARTIZANSKA LJUDSKA

BELEŽKA BELEŽKA BE

BELEŽKA BELEŽKA BELEŽKA BELEŽKA BELEŽKA BELEŽKA BELEŽKA BE

**PETINSEDEMESET
KNJIG LJUBEZNI** – Naj ti da naša ljubezen novih moči, je bilo temeljno sporočilo več kot sto tisoč pisem kragujevskih delavcev, dijakov, študentov, vojakov in borcev, namenjenih te dni tovarišu Titu z željo za čim hitrejšo ozdravitev in dolgo, dolgo življenje. Z okorno roko, z različnimi rokopisi, iz srca, je Kragujevac tovarišu Titu napisal petinsemdeset knjig ljubezni. Sporočila so kratka, ilustrirana z risbami, z družinskim cvetjem, nabranim leta 1935 na Triglavu (družina Predraga Milojeviča), cvetje, s katerim je mala Aleksandra Pavičević pozdravila tovariša Tita oktobra 1978 v Kragujevcu. Poslovodja Drago Bontos je dal svojo desno roko na papir, jo očrtal in na njej napisal pozdrav Titu kot simbol rokovanja z maršalom...

★

**PREŠERNOVA PROSLAVA
V CELOVCU** – V sredo, 6. februarja 1980, je bila ob slovenskem kulturnem prazniku in trideseti obletnici smrti koroškega pisatelja Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca v slavnostni dvorani Mestne hiše v Celovcu, Prešernova proslava, v kateri so sodelovali recitacijska skupina SPZ Celje in ZKO Ravne na Koroškem ter mešani pevski zbor SPD Gorjanci iz Kotmare vasi, ki ga vodi Stanko Wrulich; slavnostni govornik je bil književnik Drago Drušković.

★

**TUJI VOJAŠKI ODPOSLANCI
OBISKALI ZASTAVO
FILM** – Tuji vojaški odposlanci, akreditirani v Jugoslaviji, so obiskali vojaškofilmski center Zastava film. Z načinom dela in proizvodnjo tega centra, ki je v enaintridesetih letih obstoja posnel okoli tri tisoč raznih filmskih gradiv, je goste seznanil direktor centra Slavomir Čukić. Gostom so predvajali tudi pet novih filmov, narejenih v vojaškofilmskem centru.

BELEŽKA BELEŽKA BE

V OGLED IN RAZMIŠLJANJE

Čas vojne in čas brez miru

Programska sopotja so nam v filmskem in televizijskem sporedu ponudila dvojce dosežkov, ki sta vredna naše pozornosti. Oba sta sicer že za nami, a vredno se je vrniti k njima v spominu na veliki čas, iz katerega rastemo. V mislih imam zagrebško televizijsko dramo Goran, predvajano 21. januarja, in ljubljansko premiero filma Zdravka Šotra Osvajanje svobode.

Gorana – pesnika Ivana Kovačiča, je v televizijskem videnju podoživel scenarist in režiser Ljubiša Ristić. Odločil se je za zahtevno, v razumniškem smislu domala nerazrešljivo nalogo upodobitve nadvse nadarjenega hrvaškega pesnika, za katerega vemo, kdaj se je rodil, ne vemo pa, kdaj je v ustaškem zločinu umrl. Deset dni, deset zadnjih dni njegovega življenja nam je ostalo, potem ko so ga zajeli ustaši v eni svojih hajk na partizane, nespoznanih. Toda, tako misli Ljubiša Ristić, ali jih ni Ivan Goran Kovačič v svojem pesniškem videnju predvidel? Saj je on avtor velike Jame, ustvarjalnega pričevanja proti zločinu? Doživel in pretrpel jo je v enem samem letu svojega aktivnega bojevanja, ki ga je popeljal na najbolj trde fronte.

Kako doživlja pesnik svoje poveljanje v smrti, je zanimalo režiserja in scenarista. Tudi gledalce je to vprašanje pritegnilo. Razrešitev je prihajala po vijugavi poti resničnosti in prividov, ki so izhajali iz Goranovih verzov. Če smo bili pripravljeni verjeti režiserjevemu »prevajanju« pesniških prispodob, njegovemu tveganju, da prelije neotipljivost občutja v konkretno upodobitev, smo kljub naši pripravljenosti velikokrat običali na čerih ponarejenega, nepesniško doživetega. Rdeča nitka te televizijske dramske poeme pa se ni strgala: Goran se v mukah ustaškega ujetništva

spominja, spominja. Da bi preživel, se vrača v svoje otroštvo, v svoje literarne začetke (kako prepričljivo v tem druguje Rade Šerberdžiju v vlogi Gorana Vanja Drach kot Vladimir Nazor!).

S pritiskom nasilja pa se v to spominjanje vrača tudi najhujši trenutki boja, obupa in kljub njemu vztrajanja. Dokler nazadnje ne zagrne Goranovega ugašajočega življenja privid nekdajnosti, sreče, ljubezni in vdano, ki zaupa v življenje.

V času brez vojne, ki je bil v tistih viharjih letih po komaj izbojevani osvoboditvi, je smrt zaznamovana drugače. Manj pesniško, a nič manj simbolično. V Osvajanju svobode nam Zdravko Šotra po napotku svojega (to pot izjemno dobrega) scenarista Gorana Mihića pokaže zmagovalca, ki ne more biti poražen kljub temu, da so ga četniki ubili in mu sadistično vrezali na čelo krvavo peterokrako. Sami sebi so se s tem odpovedali svojim ciljem, kajti v znamenju njihove zapoznele žrtve se bo življenje nadaljevalo, v duhu zavzemanja tistega neskončno odprtega, graditeljskega prostora družbene zave, ki oblikuje nov svet, nove medsebojne odnose, novo etiko človečnosti.

Dogajanje Šotrovega filma je postavljeno v zimo in pomlad med 1944 in 1945. letom. Na komajda osvobojeno ozemlje, kjer pa velja iz prvih pogankov vzgajati korenine nove družbe. Kdo drug naj bi poprijel za to delo kakor revolucionarni veterani? Ne sme jih motiti, da so našli po vrtni iz gozdov opustošene domove, da pogrešajo žene, otroke, saj se pred njimi odpira nova, vsebinsko nadvse pomembna fronta: graditev novih družbenih struktur, agrarna reforma, skratka, ena sama velika pustolovščina, v katero je mogoče vstopiti samo z veliko dis-

ciplino in z velikim navdušenjem. Kako bi bilo sicer mogoče iz brezdomcev, celo brezprizornikov, v prvih spopadih s čedalje večjo prisilo nove birokracije, ustvariti uspešno kmetijsko zadruge? In kako bi se njeno ustvarjanje moglo izteči drugače kot v masčevalni obračun razlaščenih, kulakov, četnikov, ki ne izbirajo naključnih žrtev, pozorno pa prežijo na glavne nasprotnike?

Spominjam se zbeglosti, ki je ta film, resda kljub šibkostim dobro zastavljen in predvsem pošteno zamišljen, sprejela na lanskem puljskem festivalu: žirija, ki očitno nekako ni mogla pristati na to, da imamo tudi iz vrst narodnoosvobodilnega boja junaka-poraženca, je film umaknila iz skupine tistih, ki so se smeli potegovati za najvišja priznanja.

Kritika pa je javno vprašala: ali ni takšen poraz navsezadnje zmagoovit? In desetisočglava publika ji je v tem pritrdila. Mogoče tudi zaradi prepričljive živčnosti, ki jo je v glavno vlogo tega filma vložil Radko Polič. Borec za nov družbeni in gospodarski svet. Obenem pa ranljiv oče otroka, ki so mu ga po ženinem uboju odvlekli v taborišče in ga dobi v naročje kot motenega, zbeganega dečka, ki ga je treba iztrgati iz njegove negotovosti.

Zares, če se spomnimo še povratnice iz nacističnega taborišča, žrtve grozljivih »medicinskih poskusov«, ki so ji ukradli spanje, pa svetle mlade študentke, ki odide na sečnjo drv za prezebajoči osvobojeni Beograd in plača svojo navdušenost kot žrtev zločinskega nasilja – potem bi rekli, da sta režiser in scenarist v to prepričevalno kroniko nasula snovi vsaj za tri, štiri filme. Toda včasih je že tako, da moraš v resnični prizadetosti povedati vse naenkrat...

Stanka Godnič

In memoriam Cirila Kosmača

Dne 28. januarja je v Ljubljani umrl Ciril Kosmač, eden največjih sodobnih slovenskih pisateljev pripovednikov. Rojen je bil na Slapu ob Idriji leta 1910. Njegovo pripovedno delo in njegov pogled na svet je izoblikovala prva svetovna vojna, ko je še kot otrok doživel vojne dogodke na robu obsoške fronte ter italijanski fašistični in raznarodovalni pritisk, zaradi katerega je bil devetnajstleten zaprt v Gorici, Kopru in v Rimu in kot najmlajši obtoženec leta 1930 na tržaškem procesu oproščen.

Ustvarjati je začel po prihodu v Ljubljano in že prve celovite novele na temo jetniškega življenja so zbudile pozornost. To velja predvsem za novelo Gosenica, za pripoved o jetniku, ki skrbno opazuje boj gosenice in kostanjevega lista pred jetniškim oknom. Boj v naravi simbolizira boj človeka ali naroda za obstoj in za svobodo in pripovedovalec z optimizmom zaupa v moč viharja, ki kostanjevo vejico reši požrešne gosenice.

Preprosti paralelizem in jasna predstava te pripovedi ter njenega sporočila gradita tudi zgradbo novele v celoti. Gosenična zgodba je pojem življenjskega optimizma v krizni situaciji. V sklopu prvih novel, ki so po drugi svetovni vojni izšle pod naslovom Sreča in kruh, je več novel s socialno in karakternimi vsebinami. Te novele pripovedujejo o ljudeh iz doline Idrije, v kateri je z vso raznolikostjo sveta v malem, pisatelj našel zgodbe za svojsko predstavitev življenjskih vprašanj. Človekov čustveni svet je za Cirila Kosmača zrcalo za njegov socialni in etnični odnos do življenja in do zgodovine.

Tako je temo pogumnega in zanosnega boja z okupatorjem izoblikoval v zgodbi o Očku Orlu; ob tej temi je nastal tudi scenarij za prvi slovenski igrani celovečerni film Na svoji zemlji. Z romanom Pomladni dan je Kosmač v slovensko književnost prvih povojnih let vnesel nov pripovedni način in novo doživetje v pripovedništvu: ob temi vrnitve v domačo vas je pripovedovalčev spomin razvrstil podobe otroštva in sedanjosti v sklop pretresljivih in lirčnih doživetij. Roman Pomladni dan je hvalnica domači zemlji in domačemu človeku, predvsem pa slovenskemu jeziku, ki svojo lepoto potrjuje sam zase.

Jasnost in izbranost, hkrati pa preprostost jezika in sloga so v Kosmačevi novelistiki osnova, na kateri temelji tudi njegova odkrita, radoživa, humorna in modra misel, izvirajoča iz ljudske tradicije in preskušanih življenjskih spoznanj.

Kakor je raslo in zorelo življenjsko spoznanje pisatelja Kosmača v sodobni čas, tako je njegova pripoved postajala krčevitejša in bolj zgoščena. Čim večji so bili ustvarjalni dvomi, tem skrbnejše je gradil ekspresivni izraz svoje pripovedi. Tako je spletel niti usodnih zgodb v Baladi o trobenti in oblaku, ki pripoveduje o umetnikovem ustvarjalnem boju z vizijo ustvarjalnih načrtov, ki se v sami pripovedi srečujejo z resnico o preteklosti ljudi, med katerimi pisatelj ustvarja. Ob razčlenjevanju svojega ustvarjalnega postopka je izoblikoval mogočni boj velikega Temnikarja in šibkega Črnilogarja, spopad legende o človekovi etični moči s prikrito resnico o človekovi šibkosti in strahu.

Balada o trobenti in oblaku je pojem moderne pripovedne proze. V njej je tema narodnoosvobodilnega boja dobila razsežnost idejno zgoščenih vsebin.

Miselno jedro Kosmačevih besedil teži k odkrivanju bistvenih resnic o medčloveških odnosih. Njegove literarne osebe največkrat delujejo čustveno-čutno in s tem naravno, zato pripovedovalčev misel mnogokrat izrekajo tudi vaški norčki, osebe, ki

so nemočne in odvisne od vaše skupnosti, s tem pa so tudi odraz njene človečnosti. Tako na primer Maticeva smrt v noveli Smrt nedolžnega velikana izzove čustva vse vasi, v noveli Tantadruj pa norček, ki si želi smrti, da bi našel srečo, preobrne vse ustaljene navade na vasi in na poseben, veselo-zalostni način govori pametnemu delu človeštva, da je v igrivi prisrčnosti in naivni norčavosti vaških posebnostev poetična iskra človeškega življenja, brez katere bi človeštvo izumrlo.

Celovitost Kosmačevega literarnega ustvarjanja je tako v zaokroženosti njegove pripovedne snovi, ki se je zgostila ob intimno opazovanih usodah iz domače vasi, kot v njegovem pripovednem slogu, ki je živ in strogo urejen hkrati. Kosmačev jezik odlikuje tudi mnoge njegove prevode tujih pripovednih in dramskih del. Kot izjemna osebnost in izjemen ustvarjalec je imel pomembno mesto kot predsednik pisateljskih društev Slovenije in Jugoslavije in kot član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Za svoje delo je leta 1974 dobil nagrado AVNOJ.

Helga Glušič

BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BE

PRIPRAVLJAJO FILM PARTIZANSKA ŠOLA – V teh dneh je bila v Novem Sadu seja sveta filma Partizanska šola, katerega uresničitev pripravlja Neoplanta. Svet je sprejel scenarij, ki so ga po ideji in tekstu Milenka Nikolića napisali Miroslav Antić, Petar Latinović, Milenko Nikolić, Zvezdana Šarić in Pero Zubac. Avtor dialoga je Miroslav Antić, film pa bo režiral Petar Latinović. Poleg celovečernega igranega filma o partizanski šoli v Šidu bodo hkrati snemali dokumentarec, v katerem bodo svoje spomine povedali partizanski učitelji in učenci.

OSNUTKI SPOMENIKA EDVARDU KARDELJU – Po zveznem natečaju za izdelavo osnutka spomenika Edvardu Kardelju, ki se je končal 15. tega meseca, se je 23. januarja v Ljubljanski mestni galeriji prvič sestala ocenjevalna komisija. Kot je bilo ugotovljeno na sestanku, je na natečaju sodelovalo sedemnajst avtorjev. Njihova dela je komisija pregledala in evidentirala, dokončen sklep o izidih natečaja pa bo sprejela najkasneje do 28. februarja letos.

Spomenik revolucionarju in mislecu Edvardu Kardelju bo stal v Ljubljani.

BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BELEŽKE BE

Sedlarjevo, zgodovinski mejnik

Izročilo bogati sedanjost

Muzej Štirinajste udarne divizije je le delček prizadevanj ljudi ob Sotli

»Komaj streljaj pred nami je samevala v globokem spanju vasica Sedlarjevo. Slovenska vasica, v kateri so se šopirili Besarabci. Prav potihlo smo jo obkolili iz vseh strani...« (Stane Terčak, Živi zid)

Za mogočnimi, čokotimi in groteskno razvejanimi vrhami, raztresenimi po močvirni ravnini med cesto in Sotlo, ki so jih neznane roke potaknile v blato brčkone že pred sto in več leti, je v slepečem januarskem soncu mežikala vasica nad strmim pomolom, le za nekaj korakov od hrvatsko-slovenske meje. Menda so nekoč v njej sedlali konje, še za turških časov naj bi bilo in tako je ostalo dokaj čudno ime. Nekajkrat me je zaneslo med te vrbe, na ta močvirnata tla in skoraj vsakokrat zaradi zgodovine, ki je Sedlarjevo namenila čisto posebno mesto. Ob tolmunih kalne in lene Sotle sem se sprehajal s pokojnim Jožom Jurakom iz Plaviče onkraj meje – govorila sva o gradnji mostu, prek katerega se je v tisti februarjski noči 1944 valila vojska, kakršne Štajerska do tistihdob še ni videla. Z narodnim herojem Tonetom Vidmarjem-Lukom sva se nekajkrat potikala med sedlarskimi bajtami. Koliko se je spremenilo od takrat! Nekdanjih razdrapanih bajt skorajda ni več, le ena je še ostala: razmajana bruna cvilijo od starosti, sleme se je nagnilo, kapa in rebra pristne gosotelske kočice so močno načeta in kličejo na pomoč. Vetrovi in sneg razsajajo po borni notranjosti. Videvamo jo z Lukom vsako leto, vselej ob istem času, vselej v prvih februarjskih dneh, na obletnico pohoda Štirinajste udarne divizije na Štajersko.

Za koga čuvajo uborno gosotelsko bajto?

Sedlarci pripravljajo muzej

»V dneh pohoda divizije na Štajersko ljudi, ki danes žive v Sedlarjevem, ni bilo. Svoj življenjski prostor so morali prepustiti Besarabcem, nje pa so odgnali na dolgo, negotovo pot, v izgnanstvo v Nemčijo. Za dogodke v domovini, ob Sotli, so izvedeli šele po vrnitvi, nekateri pa že prej. Kljub temu so Sedlarci močno navezani na zgodovino, ki se je v tisti hladni noči krojila v njihovi vasi. Razumljivo je torej, da bi radi imeli muzej. Izbrano imajo hišo, dogovorjeno je s celjskim muzejem revolucije, da jim pomaga,« je dejal predsednik šmarske občinske skupščine Darko Bizjak, ko sva razpredala misli o prihodnosti vasi. Sedlarjevo se tudi v prihodnje ne bo kaj dosti spreminjalo in bo, kot doslej, ostalo bolj kot ne izrazito kmetijsko območje, saj ima za to vse pogoje. Ti se bodo kaj kmalu še

izboljšali z načrtovanimi hidromelioracijami. Tudi vaščani ne stojijo ob strani: ni še tako dolgo, kar so s samoprispevkom in s pomočjo skupščine asfaltirali cesto skozi vas, obnovili spomenik diviziji, na vso moč pa se trudijo, da bi vasica dobila še lepše lice. Kdo naj pa namreč ve, kako bo jutri. Morda se bodo že pojutrišnjem med sedlarskimi hišami, na robu spominskega parka Kumrovec-Trebeče, začeli ustavljati turisti, ki jih bodo zamikale skrivnostne vrbe, tiha ravnina, sulci v Sotli.

»Sedlarjevo naj bi bila ena pomembnejših turističnih točk v spominskem parku,« je pribil predsednik skupščine, Anica Ivanič in Rozalija Ivanc-Velenček pa sta se znova povrnili k muzeju. V

Toni Zakošek: »Središče krajevnih skupnosti, Lesično, smo uredili. Manjka nam le še kakšen obrat družbene prehrane pa to in ono, predvsem pa seveda cestna povezava s Celjem.«

razdrapani bajti, ki sem jo že tolikokrat videl s pokojnim Jurakom in vedrim herojem Lukom, naj bi bil muzej. Hkrati bo bajta, kako ljubko mežika v februarско sonce, privlačen etnografski spomenik, ki bo skupaj s prav tako značilnim kozolčkom celota, ki se ji ne bo moč izogniti. Na to Sedlarci v svojih načrtih močno računajo. In pravijo: to smo divi-

ziji, njenim fantom tudi dolžni.

V Ivačevi hiši sredi vasi, za spomenikom diviziji in nekaj korakov od kraja, kjer je prekoračila Sotlo partizanska vojska, so se kot nalašč ob mojem obisku zbrali možje, da bi pripravili sprejem pohodnikom in borcem, svojim vsakoletnim gostom: Vinko Novak, predsednik borčevske organizacije, Ivan Hostnik in Alojz Vrenko. Edini možje, ki jih je bilo videti tisti dan, ko so v Sedlarjevem kraljevali ženske. In tako je menda vsak dan. Skoraj v vsaki hiši je kdo zaposlen, vozijo se v štorsko železarno, pristavsko betonarno, nekaj jih je v domačem kmetijskem kombinatu... za gospodinje ni kruha.

Darko Bizjak meni, da so kraji, koder je hodila divizija, dosegli v povojnem razvoju izredno veliko, da pa vendarle znatno zaostajajo.

Nemirna kri

Ivančeva in Ivačičeva mislita isto: potrebujemo zaposlitev, ljudje naj delajo doma. Mislita zase, za kraj. Krog se zapira. Čemu bi se Sedlarci vozili v Celje, v Štore... Doma naj bodo. Toda v Celju in Štorah pravijo: kdo bo potem delal pri nas? Kdo ima prav? Za Sedlarce je Ce-

lje daleč, daleč so tudi njihovi problemi.

Pred leti so Sedlarci negodovali, ko je gosotelska magistrala vasico obšla, toda čez čas so spoznali, da ne gre drugače, in so stvar rešili po svoje. Doumeli so, da morajo nekaj storiti tudi sami. Nemirna kri je spet vzvalovila, uporno in brez premisleka, lani. Takrat so ukinili šolo v Polju ob Sotli, kamor so hodili po znanje sedlarski drobljanci. In takole čez čas so ljudje med vrhami spet doumeli, da je celodnevna šola v šoli Marije Broz v Bistrici ob Sotli vendarle nekaj več. Spoznanja prihajajo počasi. Tudi zato je morala priti divizija na Štajersko. In zdaj spet: nekateri niso navdušeni nad hidromelioracijami. Kako prijetno in z užitkom

Anica Ivanc: »Za asfaltiranje smo prispevali po 5000 dinarjev. Vsaka hiša. In če bo treba, bomo še dali. Tudi za muzej.«

bo čez leta pogledati nazaj, ko bodo doumeli...

»Od Buč, Drenske rebri, Pilštanja, Lesične, Topolovega, Zagorja, Fužin, Planinske vasi, Podpeč, Svetega Vida in Planine in še naprej se je raztezal švabski obroč okoli divizije...« (Stane Terčak, Živi zid)

Nekaj sorodnega veže obe vasi, Sedlarjevo in Lesično, ne le spomini na divizijo. Ljudje iz Lesičnega pod Bohorjem niso ravninci kot Sedlarci, strmi bregovi se razrašajo proti Vinigori, Dreniku, Klačnicam, Polani, Vrheh in tudi od tam se zliva jutro za jutrom, večer za večerom četica za četico delavcev. V Celje, v Štore, s trebuhom za kruhom. Toda le možje, za žene je poskrbljeno v Kozjem, v Metki in Steklarni. Potomci tistih, ki se še spominjajo Lukovih, Efenkovih, Mičevih fantov, tistih torej, ki so v gluhi noči kazali diviziji pot preko Kozjanskega. In bolj kot Sedlarci, ki so jih izselili iz obmejnega pasu, čutijo težo dogodka pred šestintridesetimi leti. Z vojsko so se rokovali, ji

Rozalija Ivanc-Velenček: »Vsakoletni sprejem borcev Štirinajste divizije ni razkošen, je pa vselej veliko doživetje za vso vas in Obsootelje.«

podajali vrče in rezali kruh...

Toni Zakošek iz bližnjega Pilštanja, kjer je narodnoosvobodilna oblast globoko razvejala korenine, predsednik skupščine krajevnih skupnosti, pa Andrej Krofcl materjo Danico, skušajo opraviti težko nalogo: kaj je torej tisto tako drugačno, tista ločnica, ki meji danes od včeraj.

Človek, ki je na dolino pozabil, bi jo danes težko spoznal

V Lesični pa tudi v krajevnih skupnosti, kjer je prvič zasvetila električna luč dve tri leta po svobodi in je voda prišumela po ceveh izpod Bohorja šele pred nekaj leti, komaj zajemajo sapo, če jih kdo vpraša: kako živite danes, kaj ste naredili. Radovednost je težko potešiti, toliko je novega. Dana, oba mlada, Toni in Andrej, skušata ujeti tok dogajanj. Najprej, pravi mladi predsednik Zakošek, je treba omeniti cesto Maršala Tita.

»To je žila, najvažnejša žila kozjanskega telesa,« navzve prisposodob. Zaenkrat, dokler ta žila ne bo povezana s Celjem, utrip še ni močan, a bo moral biti. V tem je smisel. Na to čakajo. Tako razmišlja tudi predsednik skupščine občine Šmarje pri Jelšah, Darko Bizjak: »Kozjansko bo polno zaživelo le takrat, ko bo s cesto Maršala Tita zvezano s Celjem.«

In le takrat bodo nekaj pomenile preusmerjene kmetije, kilometri in kilometri lokalnih cest, na katere so z vseh vetrov zbranimi sredstvi vrgli asfalt, novi vaški dom z malo šolo, knjižnico, telovadnico, dvorano in še čim. Pravzaprav, vse to bo več pomenilo. Takrat bodo ljudje pod Bohorjem bolj radoživ spregovorili po telefonu v svet in tudi priključkov bo več... ko jih bodo dobili, seveda. Spregovorili bodo tudi o svojem kozjanskem kulturnem tednu, ki bo letos že četrtil odprl vrata kulturnih hramov širom po Kozjanskem, od Sotle do Bohorja, od Rudnice do Zagorja. In že sedaj govorijo, vztrajno, a vedno glasneje: zaposlite nam naše ljudi. Nič drugače kot v Sedlarjevem. Med Sotlo in Bohorjem je navsezadnje vse vedno enako. Vsaj sto ljudi bi še poleg motike in traktorskega volana rado prišlo v roke še kaj drugega. Manjši obrat. Želja, velika želja. Toda ne za vse. Čemu za vsako ceno fabrike v vsako vas, se vprašujejo nekateri, večina. In zdi se, da upravičeno.

»Človek, ki je na dolino in na te strmine pozabil, bi jo danes, izgubljeni sin, težko spoznal, tako se je vse spremenilo!«

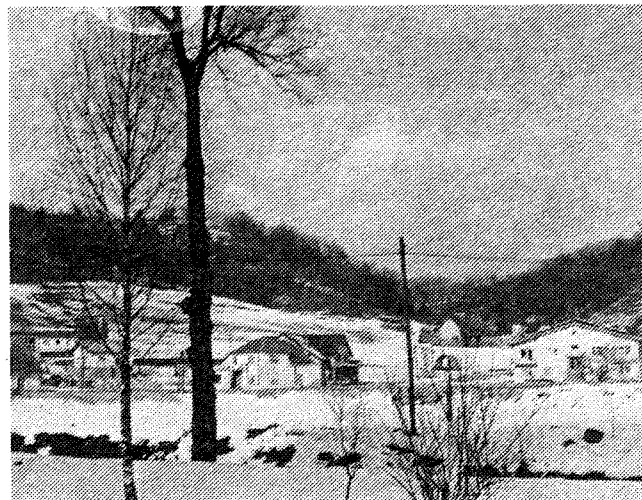
Stavek z veliko resnico. Zaradi te resnice bi se Kozjanci radi oddolžili diviziji. Kako? Razmišljajo. V Lesičnem, na Pilštanju, Drenskem rebru. Že dolga leta tli v njih misel o skromni muzejski zbirki o diviziji, o borbi Kozjancev, o graditvi ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju. In z vsakim letom so bliže rešitvi. Kozjanski kulturni teden je vsekakor ena izmed njih.

Letos bodo asfaltirali še nekaj kilometrov vaških cest in obnovili nekaj hiš. Da bo Kozjansko še lepše.

Milenko Strašek

Še pred slabimi desetimi leti je bila vasica Sedlarjevo krmežljivo gnezdo skromnih, nizkih, predvsem lesenih hiš, ki so obkrožale spomenik diviziji...

V neposredni bližini Lesičnega se je divizija prvič resno udarila s sovražnikom. Takrat je vasica pod Bohorjem izgledala povsem drugače: revnejše, mnogo revnejše.

Srečanje borcev Štirinajste v domu JLA v Ljubljani

Zvesti svoji diviziji

Tisti, ki poznajo srečanja partizanskih enot, pravijo, da se najštevilnejše zbirajo prav borci Štirinajste. Čeprav le prijateljsko srečanje, pa vendar vsakič rodi nove ideje, nova spoznanja in obudi že močno odmaknjene spomine.

Pri mizi bliže vhodu v dvorano sedijo borci Šercerjeve in Tomšičeve: Franc Košir, Jože Nosan-Simek, Lojze Stare in Tone Finc. Vsako leto se udeležijo srečanja in hudo domišljijo pripominjajo, da se vsakič znova dobrobra ogledajo, koliko so njihove glave posivele in koliko novih gub je na obrazih.

»Pridite,« me kličejo od sosednje mize, »Tu med nami sedi prvi komandir prve topniške baterije v

nosno. Na spodbujanje tovarišev pri mizi pa mora ponoviti že velikokrat povedano zgodbo o domobrancih. Menda je bil izredno natančen strelec, in ko so nekoč napadali domobransko postojanko, je njegova granata zadela natančno v domobranski kuhinjski kotel. »Tudi na Turjak smo streljali. Debeli zidovi se niso in niso hoteli vdati, dokler nismo privlekli 149 milimetrskega topa.«

Poleg tovariša Zorka sedi Stane Modec, nekdanji član Kajuhove kulturniške skupine. Tokrat je prišel na srečanje brez harmonike, ki ga je pri partizanih ves čas spremljala.

Hitim dalje, prepoznavam obraze. Beli lasje obkrožajo nežni obraz parti-

Srečanja borcev Štirinajste divizije so se udeležili tudi predstavniki družbenopolitičnih organizacij republike, med njimi član sveta federacije in častni predsednik ZZB NOV Slovenije Franc Leskošek-Luka, predsednik RO ZZB NOV Slovenije Janez Vipotnik ter delegacije slovenskih divizij in brigad skupaj s predstavniki jugoslovanske ljudske armade.

»kuhana in pečena« vedno skupaj. »Od maja 1942. leta pa do maja 1944.« Fajfa (Albin Polk) pripoveduje, doktor prikimuje, ali pa sem ter tja zavzdihne »Pretira-

vaš...« Njunih skupnih partizanskih dogodivščin je za cel koš, prenekatera od njih je bila že zapisana in objavljena. Težko delo sta imela kot sanitejca, vendar ju dobra volja ni

nikoli zapustila in sta jo prenašala tudi na soborce.

»Nekoč so nas Nemci presenetili in smo se morali umakniti tako hitro, da smo pri umiku izgubili kuhinjske kotle in z njimi tudi kotel za prekuhavanje obvez in sanitetnega materiala. Prišlo je povečje, naj si vsak sam v porciji skuha prgišče moke in krompir. Doktor svoje posode ni hotel uporabiti, ker jo je hotel prihraniti za prekuhavanje instrumentov in obvez. Jaz mu svoje nisem posodil. Imela sva tihe trenutke. Doktor se je name jezil. Pa sem pobrskal po žepih in nabral tobaka za cigareto. Potegnil sem prav globoko in počasi odpihlil dim. »Daj, Fajfa, daj še meni dim,« se je oglašil

obiskala bolno ženičko, ki je imela težave s prebavo. »Fajfa, daj tablete,« je zapovedal zdravnik in Fajfa je dal starki tablete. Šele kasneje se je dr. Lojze spomnil in vprašal svojega bolničarja, kakšne tablete je dal. »Tiste, ki sem jih imel,« se je glasil odgovor. Izkazalo se je, da so bile to tablete opija. Naslednjega dne se je prikazala na bregu hči tiste starke. Zdravnik in njegov bolničar sta pričakovala slabe novice. Izkazalo pa se je, da je starki odleglo in še prgišče suhega sadja ter kruha sta si prislužila...

Borci se presedajo, prihajajo zapoznani gostje iz oddaljenejših krajev. Njihovi pogovori se ustavljajo tudi ob otrocih in vnukih. Z njimi jih tesno veže

Tudi letos je bilo srečanje borcev Štirinajste nadvse uspešno. Srečanju so prisostvovali tudi delegacije drugih slovenskih divizij in brigad ter gostje.

naši narodnoosvobodilni vojski.« Tovariš se predstavi: »Franc Bombaš-Zorko, doma s Postojne. Res sem bil prvi komandir take baterije in komandant četrtega bataljona Šercerjeve,« pove po-

zanke Brine, ob velikem omizju je zbrana skupina okrog tovariša Franca Leskoška-Luke.

Končno srečam tudi nerazdružljivi tandem, dr. Lojzeta in njegovega bolničarja Fajfo. Bila sta

Pismo tovarišu Titu

Dragi naš tovariš Tito!

Tako kot vsako leto ob tem času smo se tudi danes zbrali na 17. tradicionalnem tovariškem srečanju borci Tvoje Štirinajste divizije, da obudimo spomine na tiste dni, ko smo izpolnjevali Tvojo zamisel velikega vizionarja in stratega našega narodnoosvobodilnega boja in naše revolucije.

Naše vsakoletno srečanje, ki je namenjeno oživiljanju takratnih nepozabnih trdih bojev, negovanju bratstva in enotnosti, prijateljstva in tovarištva na življenje in smrt, ki se je kovalo v dneh najtežjih preizkušenj in kar vse prenašamo vsak čas in v vseh mogočih oblikah na sedanje rodove, pa ima tokrat še posebno obeležje. Kajti – morda bolj kot kdajkoli doslej, smo bili vse te dni tako tesno ob Tebi, ki si bojeval veliko bitko za svoje zdravje, in jo tudi uspešno izbojeval.

Prav gotovo je k temu pripomogla kot jeklo čvrsta in nas vse prevzemajoča želja, da moraš, da moraš za vsako ceno ostati z nami, na čelu enotne fronte vseh naših delovnih ljudi, kajti vse samo mi Jugoslovani, ves svobodoljubni svet potrebuje v teh usodnih časih, ki jih preživljamo, razsodnega in pogumnega moža, ki daje brez pridržkov prednost blaginji človeštva in miru v svetu in katerega glas poslušajo vsi. In to si Ti!

Ljubljani naš tovariš Tito – dragi naš Vrhovni komendant! Vedi, da Tvoja Štirinajsta divizija še vedno obstaja, da ni njenih borcev nikdar in nikoli prevzemalo malodušje niti v najbolj težkih trenutkih njene bojne poti, še manj pa bi se to moglo zgoditi v prihodnje. Mi, borci Štirinajste ti ob tej priložnosti ponavljamo zaobljubo, da bomo do zadnjega diha ostali na okopih za obrambo vsega, kar smo priborili vsej naši skupnosti pod Tvojim vodstvom.

Zato čim prej do kraja okrevaj in vrni se kmalu zdrav med nas!

Ob tej naši iskreni in vroči želji Ti pošiljamo obenem tudi naše krepke tovariške in bojne pozdrave!

*Borci in starešine 14. Divizije NOV in PO Jugoslavije
Zbrani dne 2. februarja 1980
v Domu JLA v Ljubljani*

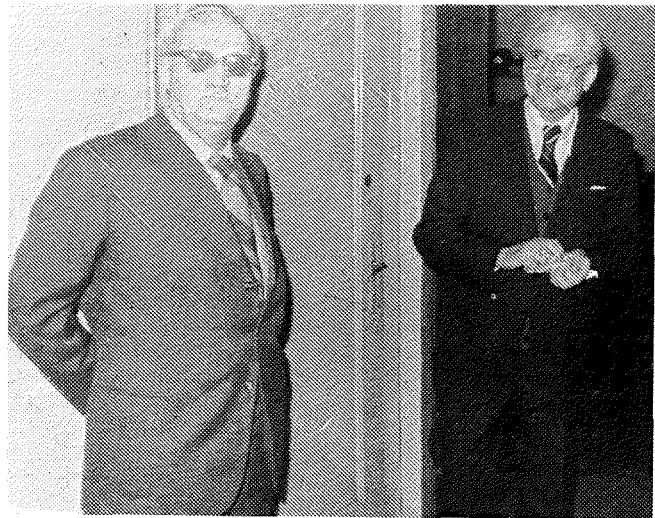
Tudi Peter Stante-Skala in Franc Leskošek-Luka sta pozorno prisluhnila besedilu pisma tovarišu Titu

dr. Lojze izza smreke in tako sva zgladila najin spor.

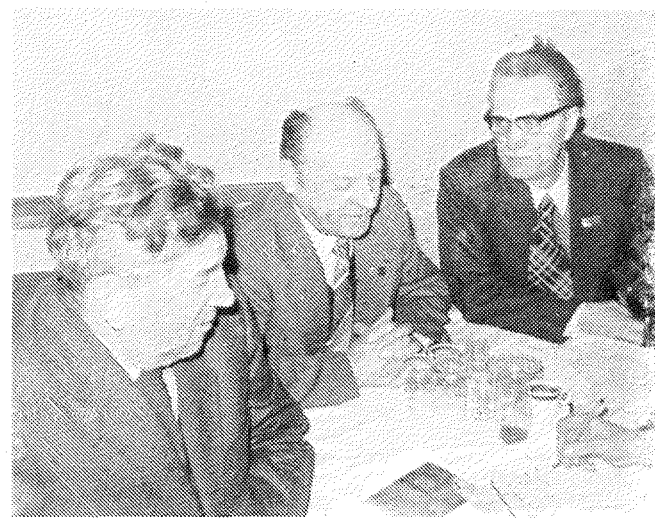
Včasih je primanjkovalo zdravil in je bilo treba zdraviti s tistim, kar je pač bilo pri roki. Tako sta nekoč v Gorskem kotarju

vsakdanji utrip življenja, zanje so prihranili marsikatero pripoved in spomin na boje slavne Štirinajste in tako tudi skozi pripovedi vnukom ohranjajo tradicije narodnoosvobodilnega boja.

B. Ž. J.

Dr. Lojze (Stanko Pirc) in bolničar Fajfa (Albin Polk) sta se tudi tokrat, kot tiste dni pri partizanih, držala skupaj in s tovariši obudila prenekateri prijeten spomin na skupne partizanske doživljaje.

Posebno zanimivi so bili pogovori borcev o njihovi današnji aktivnosti. Sborca sta pozorno prisluhnila tovarišu Zorku, ko jima je pripovedoval o vzgoji mladine za splošni ljudski odpor.

OBČICE

Mali jubilej

Znani dolenjski smučarski delavec Alojz Serini-Žižo je predlagal ustanovitev roškega smučarskega teka »Za pokal TV-15«, ki je dobil domovinsko pravico na obronkih mogočnega in legendarnega partizanskega Roga.

V mali partizanski vasi Občice pred vhom v znane Stare Zage, kjer je med revolucijo v sru okupirane Evrope delovala prava partizanska industrija, je postavljena spominska plošča vsem partizanskim kurirjem, ki so delovali v sestavi TV-15. Pred spominskim obeležjem v Občicah se vsako leto udeleženci smučarskega teka s priložnostno spominsko slovesnostjo spomnijo vseh slovenskih partizanskih kurirjev. Letos bodo k sodelovanju pritegnili še več nekdanjih partizanov.

Slovenski kurirji bodo zmagoviti ekipi podarili kipec kurirja in s tem podprli pomembno športno-politično in spominsko prireditve, ki letos slavi že peto obletnico. Startni znak na prireditvi bo izstrelil narodni heroj Jože Borštnar.

V zavetju stoletnih roških smrek in bukev partizanskega Roga je do pomladi vedno dovolj snega za smučarske teke. Mali jubilej bodo dolenjski smučarski delavci proslavili v Občicah 16. februarja, ko je na programu 5. roški smučarski teč za vse kategorije, od pionirjev do članov. Letos bodo k sodelovanju pritegnili tudi člane teritorialnih enot in JLA, kar daje tej prireditvi še večjo veljavo.

Tekmovanje organizira smučarski klub Gozdar pod pokroviteljstvom uredništva TV-15 in ob sodelovanju z občinskim odborom ZZB NOV Novo mesto, občinskim sindikalnim svetom in Gozdnim gospodarstvom Novo mesto.

Hkrati s tem tekmovanjem so organizatorji razpisali občinsko sindikalno prvenstvo zaposlenih iz novomeške občine, oziroma trimske akcije »Kavelje in korenine«, ki jo v občinskem merilu letos prvič pripravlja občinska zveza za telesno kulturo v Novem mestu.

Predhodni pokal lista TV-15 bo osvojila najbolje uvrščena ekipa v konkurenci pionirjev in pionirk. Največ ekipnih zmag so do zdaj zbrali pionirji osnovne šole Baza 20 iz Dolenjskih Toplic.

SLAVKO DOKL

LJUBLJANA

Problemi prostovoljcev za severno mejo

Na širši seji republiškega odbora Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918/1919 26. januarja je tovariš Janko Kuster iz Maribora, predsednik sklada Prežihovega Voranca, poročal o že natisnjenem zborniku bojev za našo severno mejo in o problemih, ki so se pojavljali pri pripravih za njegovo izdajo. Zbornik in obenem tudi spominske značke bodo prejeli vsi prostovoljci brezplačno, določeno število pa bo v prodaji pri Založbi Borec.

Tovariš Lorze Ude, predsednik republiškega odbora Zveze prostovoljcev je poročal o delu ožjega odbora in o težavah, ki se pojavljajo pri delu zaradi starosti in bolezni. Od 45 članov republiškega odbora in namestnikov ter članov komisije jih je umrlo kar 14, od sedmih članov predsedstva pa dva. Predsednik Ude je preobremenjen z delom. Še posebej je bilo to izrazito v preteklem letu ob 60-letnici bojev za našo severno mejo, ob pripravah za razstavo, ki je bila preteklo jesen v Ljubljani in podobno.

Pripravljajo se za redni občni zbor, ki naj bi bil v začetku aprila. Imajo težave z izbiro novega vodstva, saj je povprečna starost članov okoli 83 let, pa tudi bolezni jim ne prizanašajo.

Tovariš Vrhovec, član republiškega odbora ZZB NOV in član občinskega odbora ZZB NOV Vič je v imenu obeh organizacij pozdravil navzoče veterane in poudarjal zasluge prostovoljcev, predhodnikov borcev NOB.

SREČKO ŠORLI

MARNO

Naš prvi krajevni praznik

Na predlog krajevne borbene organizacije Dol pri Hrastniku praznujemo krajanj Marnega svoj krajevni praznik 12. januarja. Tega dne leta 1944 je gestapo napravil v naši vasi največjo racijo med člani in simpatizerji OF. Aretiral je in odgnal v trboveljske zapore osem rodoljubov. Od teh so tri ustrelili kot talce, štiri so poslali v taborišča smrti, eno pa so zaradi nezadostnih dokazov po nekaj dneh izpustili. Nekaj dni po teh dogodkih je odšlo med partizane večje število somišljenikov iz Marnega.

Ob letošnjem prvem krajevnem prazniku so mladina naše KS, SZDL in svet KS pripravili sprejem vsem preživelim borbem in aktivistom, jim podelili spominska darila, prižgali kres in položili venec k spominskemu obeležju kraja.

Praznični dan so svet KS, SZDL in predstavniki drugih družbenopolitičnih organizacij proslavili s krajšo slavnostno sejo, na katero so povabili tudi predstavnike občine Hrastnik.

RUDI NAPRET

RAVNE NA KOROŠKEM

Ravenski železarji Prežihu v spomin.

Te dni je izšla posebna številka »Koroškega Fužinarja«, razgledov ravenskih železarjev, ob 30-letnici Prežihove smrti.

Uvodno besedo je napisal kulturni delavec dr. Franc Sušnik in z njo opisuje zgodovino Prežihovine in Prežihovega Voranca (Lovra Kuharja).

Naslednji prispevek je iz slavnostnega govora predsednika RK SZDL Slovenije Mitje Ribičiča ob odkritju spomenika 13. 10. 1979 pod naslovom: »Prežihov Voranc – velika osebnost našega slovenskega in jugoslovanskega delavskega gibanja«. Sledi še opis Prežihovega muzeja ter obnovljene Prežihove bajte. Objavljen je tudi govor dr. Josipa Vidmarja, ko je sprejel zlato Vorančevo plaketo v imenu plenuma kulturnih delavcev OF slovenskega naroda.

»Voranc pisatelj, Voranc komunist – ena celovita osebnost« pa je prispevek Lidije Šentjunc, v katerem je opisala delo Voranca kot komuniste doma in v tujini. Sledi še članek dr. Josipa Vidmarja »Človek enkratnega navdiha«, ter Draga Druškoviča »Manj znani Prežih pisatelj in revolucionar na pragu 30. obletnice pisateljeve smrti. Dr. Anton Slodnjak pripoveduje o osebah in krajih, kjer je pisatelj črpal snovanja za svoje romane. Avtor prispevka »Nekaj podrobnosti o političnem delovanju Lovre Kuharja – v letih 1925–1928 je France Filipič. Ivan Potrč je napisal »Besedo o Vorancu in Solzicah«, nadaljuje Franček Bohanec z »Vorančevo Jamniško sososko naših dni«.

Janko Liška razpravlja o Kuharjevem izobraževalnem in kulturnem delu ter opisuje njegovo delo v društvih »Svoboda«, o delu pri knjižnicah ter o delu med koroškimi fužinarji, kjer je širil napredno misel. »Prežihov Voranc in film je prispevek Franca Brenka, kjer razpravlja o Prežihovih delih, ki so bila posneta na filmski track. Emil Cesar opisuje Prežihovo delo med narodnosvobodilno vojno v okupirani Ljubljani, Mato Utočič pa je opisal Voranca v koncentracijskem taborišču Mauthausen.

Svoje utrinke spominov je napisala tudi žena Marija Kuhar, o tem kako je šla s hčerka po snegu ilegalno čez mejo ter obiskala Voranca v Avstriji. Njegov kurir Ivan Kokal-Imre je zapisal tudi nekaj o Vorančevem delu v Moskvi in Parizu. Alojz Krivograd nadaljuje o političnem delovanju Prežiha od leta 1920–1930, Tone Sušnik pa piše o Koroški v Prežihovih delih«.

Sledijo še prispevki Gregorja Klančnika »Spomini na Prežiha«, Roka Gorenška »Spomini na Prežihove poti«, Miroslava Osojnika »Dolg dežele Vorancu«, Vidmarja Cirila »Poslednji pri Prežihovem Vorancu«.

Na sedmih straneh pišejo ravenski osnovnošolci o Prežihu, kakor ga dojemajo iz knjig, oziroma iz pripovedovanj učiteljev in staršev.

FRANJO SREBOTNIK

Ob sedemdesetletnici Karla Prušnika-Gašperja

Mogoče ne bo narobe, da zdajle ob sedemdesetletnici napiše voščilo Karlu Prušniku-Gašperju kdo izmed tistih, ki je z njim kdaj stopil na gozdno gorsko lobniško pobočje, blizu Zelezne Kaple, tja na domačijo »pri Volčiču« (Wölflu), kjer se je rodil 7. februarja 1910; (tja me je pač pripeljala partizanska pot na vigred tik pred koncem vojne 1945. leta). Spodaj v dolini, kjer se soteska zoži, sva z Gašperjem tistikrat varno prešla cesto.

Takrat je bilo za Karlom Prušnikom, sekretarjem Pokrajinskega odbora OF za Koroško precej več skušenj in spoznanj, kakor jih dajejo ljudem mirnejša leta, pa čeprav je že kot šolar spoznaval narodnostno nestrpnost, pa tudi še naprej doživljal tovrstna zapostavljanja.

Sam pripoveduje v svojem avtobiografskem delu Gamsi na plazu (1958, prva izdaja, 1974 druga izdaja), kako je rasel v okolju narodno zave-

Karel Prušnik-Gašper
(Foto: T. Urbas)

dne družine na skromni kmetijici 4 ha), kako so doma gojili pesem in glasbo, in kako so se zbirali in družili v tistih časih fantje iz lobniške, lepenske grape in iz Reberce, in pa kako niso mladi bili več zadovoljni s takratnimi vodniki koroških Slovencev, pa tudi ne docela z usmeritvami socialne demokracije – ne Prušniki, ne Peršmani, ne Pasterki, ne Zime, ne Kordeži, ne Črčiji in ne še mnogi drugi Koriji, Franciji, Mihiji, Roki, Štefi...

Po kmetijski šoli (1927–1929) je začel sodelovati v domačem prosvetnem društvu Zarja v Železni Kapli, vodil moški pevski zbor in nastopal kot režiser in igralec pri domačih uprizoritvah. Zgodaj je postal član socialistične mladine, za tem član KP Avstrije (1934), menda po tistem, ko se je razvedelo, kako so granate padale v dunajski delavska naselja (na Karl Marxhof) in ko socialna demokracija ni zmogla odpora. Kmalu so ga obsodili kot pobudnika slovenskega naprednega glasila »Kam«, (ki pa še ni ugledalo belega dne) in razširjevalca komunističnega tiska (glasila KSJ Dela) in se je prvič (1935) znašel v kaznilnici Karlauu. Po prestani ječi in s priključitvijo Avstrije k Nemčiji in ko so izselili starše, je izgubil službo in so ga pri naborih označili kot neke vrste »izobčenca«.

Med prvimi se je povezal s osvobodilnim gibanjem (1942), moral oditi v gozdove pred koncem leta in se je odtlej bojeval v četi do februarja 1943. leta, postal okrožni aktivist, organizator, tehnik in zvez, marca 1944 leta sekretar Pokrajinskega odbora OF za Koroško in pa član oblastnega komiteta KPS za Koroško. Ob zlomu 1945 so ga izvolili za podpredsednika v Pokrajinskem narodnosvobodilnem odboru, po odhodu JLA je nadaljeval svoje delo kot podpredsednik Zveze koroških partizanov in dejaven član političnih, gospodarskih, kulturnoprosvetnih organizacij Koroških Slovencev.

Pomnim, (ne zamerite osebnemu viru), kako sem prišel takrat 1942. z Gašperjem na njegov dom, ki so ga po izselitvi Karlove družine dodelili naseljencu (nemške narodnosti) iz Kanalske doline. Mož naju je lepo sprejel, Gašperja kot sina legitimnega, pravega lastnika domačije, Gašper pa se je z njim prijazno pogovarjal in mu dolgo v noč razlagal o namenih našega partizanskega boja, kar bo tudi njemu, Kanalcu nemškega rodu omogočilo vrnitev domov na domačijo v Kanalski dolini, s katere ga je premestil dogovor fašističnih voditeljev. Takrat sem občudoval Gašperjevo razumnost in strpnost.

Se en skupen grozljiv spomin, na esesovski zločin tik pred koncem vojne. Gre za neizbrisljiv vtis grozljive podobe o umoru Peršmanove družine – na podobo prestreljene otroške glave v materinem naročju. Kmalu po tistih dneh, ko smo prav v tistih krajih pridobili in pomnožili še avstrijski bataljon.

Naj gre že za Gašperjev – pogum na pobočjih Svinške planine, ali pa za njegov povojni protestni govor v Velikovcu ob pokopavanju padlih partizanskih tovarišev, zaradi katerega ga je obsodilo okupacijsko angleško vojaško sodišče in se je znašel v tretje v jetnišnici Karlauu – vselej je njegova trdoživa osebnost zmogla premostiti v boju prejete udarce. In znal je vztrajati.

Tako je najbrž prišlo do drobnih lističev, ki jih je po trudapolnem jetniškem dnevu pisal pozno v noč v karlaški celici in jih iztihatapljal iz ječe – in do njegove knjige spominov.

Neupogljiv vztraja še danes, na napol zaustavljajočem se plazu, zdaj na zboru bivših partizanov zgoraj na Selah, drugič spet govori svojim pri odkritju plošče borbem izpod Arihove peči na planinski koči na Blešči planini, pa še naprej kot zvest kronist in zapisovalec novejših zgodovine slovenskega koroškega človeka in neutrudljivi obiskovalec domov partizanov in izselencev. Tudi kot pričevalec avstrijskim ljudem (kot sodelavec zbornika »Kamni govore«: Die Steirer reden).

In kakor je zapisal njegov prijatelj, avstrijski pesnik Michael Guttenbrunner v pesmi Koroški Slovenec (Kärntner Slowene): »Ž03... s hrptom pritisnjen ob zid Karavank tako čaka: (... mit den Rücken zur Wand der Karawanken) so steht er da –« prev. K. Kovič.

Takšemu trdnemu Koriju – Gašperju želimo – da bi vztrajal še vnaprej, še več sončnih dni na njegovem sedanjem domu zgoraj na Čahorčah pri Kotnari vasi. In da bi mlajši rod spet še iskal in se našel, ko bi stopal po Gašperjevih stezicah naprej.

Drago Druškovič-Rok Arih

Slovenski kulturni praznik

JANEZ VIPOTNIK: »Tudi v kulturi priznavamo interesni pluralizem, toda tisti pluralizem, ki je znotraj našega samoupravnega socializma, ne pa pojave, ki zadržujejo razvoj, omalovažujejo glavne nosilce razvoja, poizkušajo zмести nosilce napredka in vračajo stvari na staro.«

JANEZ VIPOTNIK:

Prosili ste me, da ob slovenskem kulturnem prazniku povem nekaj o kulturi, ki črpa svojo vsebino iz narodnoosvobodilnega boja.

Če bi se najprej zaustavil pri tem, kakšen obseg zajema ta zvrst kulture, potem bi bilo kaj naštet.

Veliko je narejenega, čeprav seveda še ne smemo biti zadovoljni. Pri tem gre za stvar, ki jo moramo nenehoma ponavljati: da umetniške stvaritve na temo NOB nikakor ne spadajo v zgodovino, marveč so najtesneje povezane s sodobnimi dogajanjem in razvojem. Oblikovanje samoupravne socialistične zavesti, oblikovanje človeka, ki naj bo prežet s humanističnimi odlikami, predstavlja stalno nalogo gibalnih sil naše družbe. In ta naloga je danes, v današnjih pogojih toliko lažja, kolikor vemo, da so bile te odlike čvrsto grajene v borci že med NOB in da jih je komunistična partija že davno prej vsajala v svoje člane. Zato gre ne le iz naših, borčevskih interesov, marveč iz interesov družbe spodbujati umetniško ustvarjalnost na temo NOB in jo razširjati, saj izrednost tega boja predstavlja neizčrpen vir za vzgojo, za oblikovanje novih pokolenj v duhu socialističnega patriotizma.

Zato je toliko bolj razveseljiva ugotovitev, da se s to tematiko pričenjajo ukvarjati na različnih področjih umetniškega izraza tudi mlajši avtorji, in ne samo generacija, ki je sodelovala v NOB.

Kaj nas mora v tem trenutku posebej skrbeti? Ustvarjanje dokumentarnega gradiva o NOB. Obširna knjižnica NOV in POS ima obdelanih veliko partizanskih enot in njenih služb, ne pa še vseh. Če to delo lahko pohvalimo, žal, kar zadeva knjižnico OF ter krajevne in občinske kronike, se pravi o delovanju OF in razvoju

oblasti med NOB, ne moremo biti tako optimistični. In živi izvor za to zvrst dokumentacije bo z našo generacijo izumrl. Nihče za nami tega ne bo mogel opraviti. Kar bo kasneje nastajalo, kar bodo ustvarili mlajši avtorji, bodo lahko delali le na zapiskih in dokumentih, ki jih je izdelala generacija, ki je vodila NOB. Zato se je v tem trenutku treba dobro organizirati. Napraviti načrte v občinskih odborih Zveze borcev, voditi računa o vseh nekdanjih krajevnih odborih, zbrati nekdanje udeležence odborov OF, aktiviste in člane OF in dobiti od njih izjave, ki so lahko koristne. Ne moremo se več zanašati, da bodo ti ljudje sami pisali. Zato angažirajmo mlajše ljudi, učitelje, profesorje, študente, dijake, šole, ki so pripravljene pomagati, da zberemo material, ki se lahko tudi kasneje ureja, zagotovimo sredstva v samoupravnih interesnih skupnostih za prosveto, za kulturo, za raziskovalno dejavnost, pritegnemo k sodelovanju muzeje, institute, zgodovinarje in podobno.

Ob pisanju zgodovinopisja gre zavestno računati z nečem: da lahko pride pri ugotavljanju dogodkov, ki so se vršili pred domala štiridesetimi leti, do navskrižij. Eni se tega dogodka spominjajo tako, drugi drugače. Toda resnica je vedno samo ena. Zato je upravičeno opozarjati, da nalogo zastavimo izčrpno, kar se da na široko, toda z veliko mero strpnosti. In če pride do nesoglasij, potem dajmo ta nesoglasja urejati tovariško, po partizansko, ne pa z zmerjanjem preko javnih občil, s tožbami pred sodišči in podobnim. Na primer, koliko jih je, ki trde, da so ujeti von Lehra? Zakaj ne bi vsi tisti, ki so bili takrat zraven, sedli za mizo in mirno ugotovili, kako je stvar potekala, čeprav včasih takšne pričarije sploh bistvene niso. Gre za to, da pri opisovanju lastne zgodovine storimo, kar je mogoče, zaradi stvari, ki je bila opravljena in na kateri stoji sedanjost, v poduk bodočim rodovom. Tudi naša organizacija bi morala poseči vmes, povsod, kjer prično takšne preklarije in vplivati, da se spori zglade, da se izlušči resnica in pomirijo duhovi, ne pa, da se ustvarja sovraštvo, ki škoduje nam in raduje tiste, ki so proti.

Druga stvar, na katero bi rad opozoril je sledeča: V naše kulturne institucije, založbe, gledališča, film, radio, televizijo, razstave itd. v njihov program bi bilo potrebno redno in sistematično vključevati stvaritve na temo NOB. Pri tem gre seveda za pravilno razmerje med temi, naštetimi deli in klasiko na eni in modernimi stvaritvami, ki jih oblikuje naš čas na drugi strani. Toda neko razmerje mora biti. Tematiko iz NOB ni mogoče preprosto izločiti iz programov. Mogoče bi bilo tudi mnogo bolj kot doslej združevati svoje moči, kolikor jih imamo, za to da bi stvari bolj tekle. Na primer v založništvu: bržkone bi bilo koristno tesnejše sodelovanje založb pri programiranju, izdajanju in prodaji del na temo NOB, kot bi bilo takšno sodelovanje koristno na sploh. Tudi drugod želimo drugačna razmerja. Na primer, če so podatki točni, potem je na Slovenskem, kar zadeva radijske igre, televizijske partizanske drame in partizanske nadaljevanke danes slabše, kot je v drugih republikah in pokrajinah po Jugoslaviji. Zakaj bi moralo tako biti? Zakaj naj mi temu času posvečamo manj pozornosti, kot jo posvečajo drugi. S tem nikakor ne mislim na sektašenje, da kulturne stvaritve na temo NOB za vsako ceno vključujemo v programe, marveč da nam je kvaliteta merilo.

Dalje: V kulturi je že davno zmagala tista zasnova, ki na to področje ustvarjanja prinaša boj mnenj, spodbudo, demokratičnost, sproščenost, samoupravljanje, menjava dela. Tudi v kulturi priznavamo interesni pluralizem, toda tisti pluralizem, ki je znotraj našega samoupravnega socializma, ne pa pojave, ki zadržujejo razvoj, omalovažujejo glavne nosilce razvoja, poizkušajo zмести nosilce napredka in vračajo stvari

na staro. Ne gre za nestrpnost do nekaterih pojavov, ki jih včasih prinaša tudi moda, toda težava je prav v tem, da velikokrat med nami samimi prevladuje idejna neobčutljivost in neodpornost. Težava je v tem, da se je pri nas bolj udomačila pomirljivost in neodločnost ob raznih idejnih pojavih, kot pa da bi se razvila odprta, principialna in javna razprava in polemika kot edina učinkovita in demokratična pot za razčiščevanje stvari in za ustvarjanje principialne enotnosti. S pomirljivostjo in pasivnostjo bomo imeli posla vse dotlej, dokler bo ta izvirala iz strahu pred zamero, iz bojznosti, da nam ne bo kdo očital ozkogrudnosti, nezadostno razumevanje novih, modernih strujanj v umetnosti in slično, pa tudi, če ne bomo vzgajali vedno novih kadrov, ki bodo sposobni, bodo znali in bodo borbeni v spopadu z nesprejemljivimi pogledi. V kritiki, naravno, je treba v skladu z demokratičnimi načeli spodbujati kulturno izmenjavo različnih misljenj in konceptov. Kritičnost je treba razvijati in krepiti, brez ozira na to, kakšni tematiki pripadajo kritizirana dela. Toda pri tem nam gre za to, da je ta kritika napredna, marksistična, da izhaja iz naših političnih, idejnih temeljev in gradnje naše družbe. Samo tako se ne bomo izpostavljali nevarnosti, da bomo privilegirali in ščitili slaba dela in s tem ustvarjali izmišljene neresničen vrednosti in tudi namišljene veličine, katerih stvarjen, objektivni umetniški izraz je slabši, kot mislijo avtorji teh del in katere bo življenje hitro in brez milosti zreduciralo na pravo vrednost.

In obratno. Zelo slabo bi bilo, če bi kritiko dušili z administrativnimi ukrepi, disciplinirali ljudi, ki mislijo drugače, če ne bi bili pozorni tudi do drugačnega mnenja, s katerim se je treba spopadati in mu dokazati škodljivost.

Janez Vipotnik, 1944

Kako to, da uvaja

Manifest

komunistične partije

Slovenije Prešernov

verz, ki ga je napisal

že leta 1845, vendar

kasneje na pritisk

takratne cenzure

spremenil, glasi pa se

takole:

Žive naj vsi narodi,

ki dan dočakat

hrepene,

da koder sonce hodi,

ne bo pod njim

sužnje glavé,

da rojak,

prost bo vsak,

ne vrag, le sosed bo

mejak.

EDVARD KARDELJ:

»Ne spominjam se

več, kje sem dobil ta

predcenzurni verz,

toda vedel sem zanj

še izza šolskih let.

Toda ta predcenzurni

tekst smo izbrali zato,

ker je idejno in

politično močnejši od

pocenzurnega teksta,

saj izraža v pesniški

govorici vsa naša

takratna in sedanja

kulturna in

družbenopolitična

hotenja, obenem pa je

ta predcenzurni tekst,

vsaj po mojem

mnenju, pesniško

lepše izražen kot v

pocenzurni varianti.

Pri tem naj povem, da

sem nemalokrat

začuden, ko se danes

še vedno trdovratno

odločamo za tiskanje

Prešernovega

pocenzurnega teksta,

čeprav ta ne dosega

tiste izpovedne moči,

kot verz, ki smo ga

uporabili v nekem

smislu kot prolog za

Manifest

komunistične partije

Slovenije.«

(1977)

Slovenski kulturni praznik

VLADIMIR KAVČIČ: »V sedanjem času si prizadevamo, da bi razpravo o javnih umetniških priznanjih iz ožjih strokovnih krogov prenesli na širše področje, vrednotenje umetniških del naj bi bilo predmet javne razprave. Zamisel je spodbudna.«

VLADIMIR KAVČIČ:

O družbeni spodbudi umetniškemu delu naj bi govoril? Osmi februar je praznik naše umetnosti. Spomin umrlega pesnika Franceta Prešerna počastimo s tem, da pregledujemo in ocenjujemo umetniško ustvarjalnost živih sodobnikov v preteklem letu. Nesporna človeška in umetniška veljava našega največjega pesnika je za to nedvomno najbolj primerna. V Prešernovem imenu se ob tem dnevu dodeljujejo ne samo najvišja nacionalna priznanja, temveč tudi mnoga regionalna, občinska in druga.

Umetniki so ljudje kot vsi drugi. Njihova človečnost se kaže v tem, da so bolj kot drugi sposobni razumeti zapleteno in protislovno usodo našega življenja, da globlje občutijo naše stiske in naše trpljenje, da znajo spregovoriti o naši sreči in nesreči na način, ki nas prevzame in notranje razsvetli, da znamo bolje razumeti sebe in druge. Umetnikovo delo je namenjeno drugim ljudem, ljudem nasploh, saj umetnost ne pozna meja, ne občinskih ne državnih. Iz same narave umetniškega dela torej izhaja tudi pravica tistih, ki jim je namenjeno, da ga ocenjujejo.

Zapletena narava umetniškega dela pa ima tudi to lastnost, da ga ni mogoče meriti z objektivnimi merili. Dodeljena priznanja za umetniško delo so zato večkrat sporna. Ob njih razmišljamo ne samo za kaj so bila podeljena, temveč tudi kdo jih je dobil in zakaj jih je dobil. Tudi republiške Prešernove nagrade so bile in najbrž tudi še bodo predmet kritičnih razmišljanj.

V preteklosti so bila večkrat najvišja priznanja dodeljena za dela, katerim danes nikakor ne prisojamo več vrhunske vrednosti. Vodilni umetniški okus tedanjega časa je bil pač tak, da ga danes ne moremo več zagovarjati. Včasih so bila »družbena« merila močnejša od umetniških, pri čemer se seveda zavedamo, da je družba svoja merila lahko izrazila le preko svojih vplivnih predstavnikov. Tako se je z leti izkazalo, da je bila družba večkrat v zmoti in da ni znala izraziti svojih interesov tako, da bi lahko veljali za daljše časovno obdobje.

Ce ne razpolagamo z resničnimi in trajnejšimi merili, zakaj potem sploh podeljujejo priznanja? Priznanja gotovo pripomorejo k popularizaciji umetniškega dela. V modernem času, ko se zavest mnogih ljudi oblikuje tudi ob javnih informacijah, je ta vloga družbenih priznanj gotovo pomembna. Žal se interes mnogih ljudi zgane šele, če v tej zvezi pride tudi do javne polemike in celo škandala. (Sploh je v današnji porabniški družbi škandaloznost pogostejši vzrok za dejansko vrednotenje nekega dela kot pa njegova resnična vrednost).

Ob javnih priznanjih je pogosto tudi očitno, da jih podeljevalci pravzaprav dodeljujejo sebi. Umetnost in umetniki so le povod za to, da pred javnostjo pokažejo svoje stališče do tega ali onega družbenega pojasa, da za podporo svojem stališču pritegnejo javno mnenje ali vsaj javna občila. Toda v družbi obstajajo poleg teh še druga, neformalna merila in poleg javnega mnenja se oblikuje še nejavno javno mnenje, ki neko delo postavi natanko tja, kamor spada, ne glede na to, kakšno javno priznanje mu je bilo dodeljeno.

Javna priznanja se podeljujejo po različnih kriterijih, nekateri izhajajo iz dela, ki ga je nagrajenec opravil, nekateri pa tudi ne. Nekdo dobi nagrado za to, ker se nenadoma ugotovi, da mu ta gre zaradi let, ki jih je dočkal, čeprav je svoje najvrednejše delo opravil že pred davnim časom. Taka tolažilna priznanja nedvomno imajo svojo pozitivno vlogo, javnost, ne strokovna, ne širša, jim ne oporeka.

Včasih je dobra letina med umetniškimi izdelki kriva, da ni mogoče nagraditi vsega, kar bi nagrado zaslužilo, preprosto zmanjka nagrad. V naslednjih letih je umetniška bera morda dosti slabša, nagrad pa je na razpolago enako število, nagrajujejo se dela, slabša od tistih, ki v preteklosti niso bila nagrajena, a če jo dobi kdo, ki mu po tedanjih merilih ni pripadala, je tudi prav. Dobil jo je pravzaprav za nazaj.

Hudo je, če se žirij za podeljevanje javnih priznanj polasti klika. Klika ima odprto srce in glavo le za svoje pristaše. Tedaj mora poseči vmes višja roka in napraviti red. Hudo pa je tudi, če ta poseg od zgoraj ni dovolj utemeljen, tedaj povzroči nemir in glavobole v strokah, na katere se nanaša. Naša življenjska praksa je bogata z najrazličnejšimi primeri.

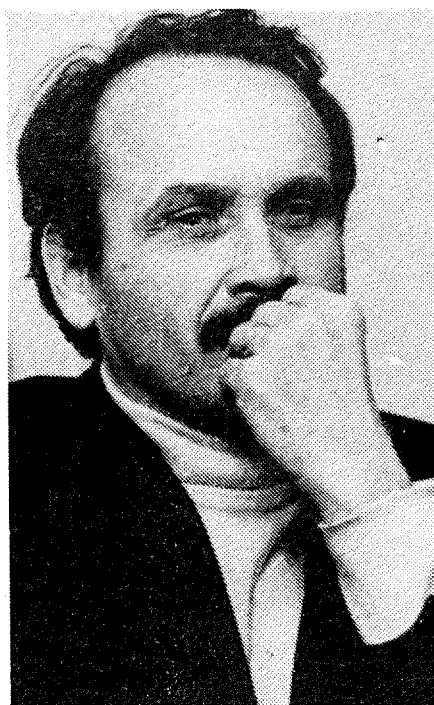
Najpomembnejši pa so seveda kriteriji, ki se oblikujejo znotraj vsake stroke same. Vsa področja umetniškega udejstvovanja so po svoje namreč stroke. Opravljeno delo ima največ možnosti, da dobi svoje pravo mesto v okviru svoje stroke. To pa seveda ne pomeni, da izven stroke ni senzibilnih posameznikov, ki bi o nekem delu lahko presodili, kam spada, v preteklost ali v prihodnost.

V sedanjem času se prizadevamo, da bi razpravo o javnih umetniških priznanjih iz ožjih strokovnih krogov prenesli na širše področje, vrednotenje umetniških del naj bi bilo predmet javne razprave. Zamisel je spodbudna, spremljali pa jo bodo nekateri isti problemi, ki so pomembni tudi za odločanje v majhnih skupinah: kvaliteta razsojanja. Ta kvaliteta je odvisna od znanja in umetniške senzibilnosti. In kakor je že bilo rečeno v prejšnjem stoletju: tudi soglasje vseh še ni dokaz resnice.

Na splošno umetniki zatrjujejo, da njihova dela nastajajo in zorijo v samotni, iz pobud, ki so globoko osebne. Toda vedno se to dogaja tudi v določenem družbenem ozračju, ki je lahko za umetnost bolj ali manj spodbudno. Seveda tudi ta zveza ni preprosta in neposredna. Težko bi rekli, da je dobro tisto družbeno ozračje, v katerem nastaja dobra in velika umetnost. Med sodobnimi misleci niso osamljeni tisti, ki napovedujejo konec umetnosti, ki zatrjujejo, da velika umetnost sploh pripada preteklosti. Človek vedno bolj razumeva samega sebe in svoje mesto v svetu, zato naj bi prihodnost pripadala umu.

Svojevrsten konec umetnosti, kot posebne človekove dejavnosti, s katero se ukvarjajo le izbranci, napovedujejo tudi tisti, ki v prihodnosti vidijo tudi demokratizacijo ustvarjalnosti. V družbi prihodnosti, ko ne bo več nuja tista, ki bi oblikovala človekovo vsakdanjost, ko posameznik ne bo več pod pritiskom proizvodnega dela in se bo povečalo območje njegove svobode, naj bi vsak človek imel pogoje, da izrazi svoje ustvarjalne zmožnosti, vsak bi lahko bil umetnik.

Težko je napovedovati, kakšna bo prihodnost umetnosti, saj se razhajajo celo ocene o njeni sedanjí vlogi. Z demokratizacijo izobrazbe stvaritve človeškega duha postajajo vedno bolj dostopne večjemu in večjemu številu ljudi. Pravzaprav narašča interes za vse oblike človekove dejavnosti, tako na primer tudi interes za zabavo in rekreacijo. Toda ali zaradi vsega tega človek postaja boljši, je umetnost sama res kaj prispevala k njegovi preobrazbi, o tem bi kazalo razmisliti, ko ji odredimo mesto v našem vsakdanjem življenju, v časnikih, na televiziji, v filmu, pa tudi v našem izobraževalnem sistemu. Če pa je umetnost le ena od človekovih dejavnosti, enakovredna številnim drugim, zakaj jo je treba posebej nagrajevati in spodbujati?

MATJAŽ KMECL: »Tako pa imamo v resnici eno najboljših, najbolj množičnih, najrazsežnejših, najpretnostnejših literatur upora med zadnjo vojno (pa tudi sicer), nimamo pa ustreznega literarnozgodovinskega spomenika, kakor ga imajo za ta del mnogo siromašnejše nacionalne kulture in neprimerljivo šibkejša uporniška gibanja okrog nas.«

MATJAŽ KMECL:

Skupna zgodovina jugoslovanska zgodovina narodnoosvobodilnega slovstva? Prej ali slej, takoj in kako, to vas zanima?

Seveda bi morali takoj začeti z delom. Jugoslovani pa smo načelni ljudje; preden čisto natančno ne razčistimo z ustreznimi načeli, se seveda ne lotimo dela. Tako razpravljamo in ugotavljamo potrebe kar naprej, tudi okrog teh reči. Vsi vse vemo in o vsem odločamo, le dela se dotaknejo samo nekateri. Za slovenski del lahko sicer rečemo, da še kar gre, čeprav na dveh ločenih ravneh. Na filozofski fakulteti pripravlja prof. dr. Boris Paternu s sodelavci izredno obsežno zbirko medvojne verzifikacije pri nas, nekakšne novodobne ljudske pesmi – zvečine neznanih ali malo znanih, priložnostnih verzifikatorjev. Gradiva so doslej nabrali že kakšnih sedem tisoč primerkov! Na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti pripravljajo predvsem raziskavo tega, kako vse se enobejevska snov pojavlja v povojnem slovenskem slovstvu. Predtem je npr. Ferdo Fischer izoblikoval zelo natančen pregled medvojne enobejevske dramatike, pojavilo se je še tudi več dovolj resnih delnih raziskav problematike, obsežen sintetičen prikaz slovenskega slovstvenega življenja med zadnjo vojno pa je napisal (z velikanskim poznavanjem gradiva) Viktor Smolej za Zgodovino slovenskega slovstva pri Slovenski matici. In končno naj se še sam malo pohvalim; za kolektivno izdelano Slovensko književnost 1945–1965 sem pripravil precej izčrpen prikaz povojne partizanske spominske proze (seveda le do omejenega leta).

Ze ta bežni pogled ponuja v premislek načelno vprašanje, ki je precej pomembno: kaj je potemtakem enobejevska literatura? Je to samo tisto slovstveno ustvarjanje, ki se je porajalo neposredno v vojnem času? Ali pa je tudi tisto, ki kakorkoli po zakonitostih literarne umetnosti veže obstajanje literarnega teksta z vojnimi časom, pa čeprav nastane recimo danes? Ali obravnavati literaturo NOB ali literaturo o NOB? Vprašanje ni tako zelo akademsko, kakor se zdi na prvi pogled, pa vendarle kot pesnična dilema ali celo ovira konkretnemu delu ne bi smelo vztrajati. Ze površno znanje o teh rečeh pokaže, da je najbolj

množični sproti slovnstveni odz (slovstvo o NOB, ki je nastajalo proti NOB) bila lirski pesem, verzifikacij. Literarna veda ve, da je temeljna značilnost lirski literature v vseh časih bilo izpovedovanje sprotne eksistence, »ločjenje trenutka«. Dovolj izrazito je že k v času 1941–1945 zastopana tudi dramatika, čeprav je mnogo manj »sprotne« subjektivna; toda dramatika raste zmiraj iz spopadanja, iz napetosti, ki nastaja v takšnem spopadanju – to je bila seveda vsakdanja stvarnost tistega časa; p vrhu je dramatika nadvse propagandno učinkovita. Pripovedna proza pa je malo več miru in oddaljenosti, pripovedujemo o nečem, kar je že mimo nas, malo dlje, kar lahko dovolj mirno opazujemo s svojim opazovanjem. Tak pripovedne proze med NOB domala ni, izjema so kakšni sproti, aktualni feljtoni (npr. Kljusovega Joža). Po vojni položaj hipoma spremeni: partizanski oziroma vojna lirika v nekaj kratkih letih ugasne; vse bolj pa se krepi pripovedna proza. Pogosto se pojavlja celo pripričanje, da zlati čas za pripovedno prozo o NOB šele pride – z ustreznogodvinsko razdaljo, časovno distanco. Povojna dramatika se iz kratkega, avdiševalno zasoplega medvojne skele prav tako umiri v mnogo bolj smotrno, panoramično obvladano dramo.

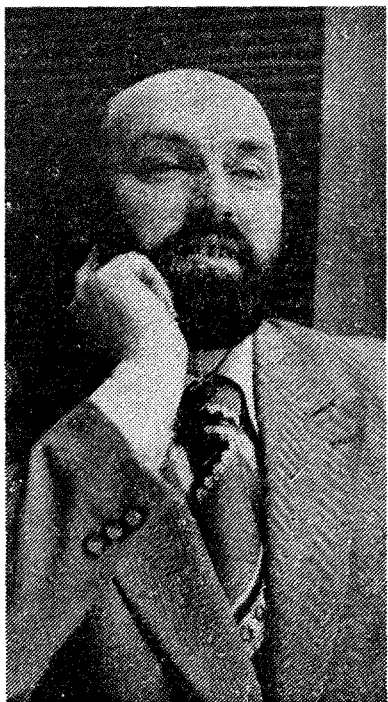
Vse to je literatura NOB, le dase č sovno in oblikovno različno pa vlpil pač glede na vrstne in vrstne zabnitosti; lirika kot subjektivna nepredr izpoved se je nizala kar sproti, pripov dna proza kot njeno nasprotje astaj šele mnogo kasneje, celo danes b seveda še v prihodnosti.

Mislím, da so problemi glede organiziranja razpoložljive snovi razmeroma preprosti. Mnogo več je problem praktičnega značaja. Še zmeraj dslej je pokazalo, da je mogoče skupn, enko usmerjeno delo v skupnosti jgosl vanskih nacionalnih kulturnih res u klatjevati le z velikimi naporí in strd organizacijsko shemo. Ugibam: nore bi bilo pametno pri jugoslovanskZve združen borcev NOB osnovati kakakno usklajevalno komisijo, ki bi priprav la podrobnejši načrt za vsejugosovasko enobejevsko literarno zgodovino; načrt bi moral vsebovati vse osnovne metodološke propozicije, definicije moral namen, vsebovati zelo rigrozne rokovnik – in nad vsem tem bi semor lo zelo natančno bedeti. Le tak bi i npr. mogli izogniti ne prezanemalji nevarnosti, da bi publikacija kočneg rezultata morala čakati samo zatoker manjkala ta ali oni del. Druga možnost bila, da bi se problematika temazirala po dovolj avtonomnih delih inla objavljjanje posameznih opravljenh dne bi prehudo vezalo na zaostajana dr god; tako bi se postopoma, pa spt ne pretirano porabo časa izoblikovala nekakšna knjižnica o literaturi NOE-m zaična perspektiva dogajanja i vr dnot. Kakorkoli že: v izhodišču bimor la vsa reč krepko držati dovolj kepke dosledna in obenem seveda tudi ovov uvidevna roka, ki bi imela tudi kj po palcem, ki bi čim manj govorila čit bolj cenila realno opravljeno delo.

Zadnji jugoslovanski slavistični kongres na Bledu je pokazal, da je strokno zanimanje za literaturo NOB p vs Jugoslaviji veliko, da je marsikje izrdno pronicljivo teoretsko utemeljena je opravljenega tudi precej dea. I da je vse to nepovezano, neusklajeno.

Tako pa imamo v resnici eno najbolj, najbolj množičnih, najrazsežnejših, najpretnostnejših literatur upora me zadnjo vojno (pa tudi sicer), nimamo pa ustreznega literarnozgodovinskega spomenika – kakor ga imajo za ta del mnogo siromašnejše nacionalne kulture in neprimerljivo šibkejša uporniškagibnja okrog nas. Celó tako daleč ga ptem, da poskušajo zreducirati naš enobejevsko slovstvo na nekakšne folklorzme in podobne reči – pogosto v služu političnega prestiža. Tako bi bilpr odgovor na spraševanje, prej ali šj, tkoj in kako: vse to bi že morali me včeraj.

JANEZ KAJZER: »Z močjo kulture in politike smo postali enakovredni sestavni del sveta, nič več nezanimiv, del sveta, ki se nam ni ga treba sramovati, ampak smo lahko ponosni nanj. Zvezda? Zvezda na titovki, zvezda na zastavi, je sestavni del našega sveta.«

JANEZ KAJZER:

Pravite, da vam je všeč, ker je dvajseti letnik mladinske literarne revije Kurirček na naslovni strani opremljen tudi z rdečo zvezdo. Za bralce TV 15 naj bi razložil, kaj je urednika revije navedbo na misel o zvezdi na naslovnici.

Predvsem moram pojasniti, da ne gre za simbol, ki bi naslovnico obvladoval, ampak prej za pečat, ki naj bi jo označeval. In če povem pošteno, se nisem zanj odločil, po kakem ne vem kako tehtnem premisleku, ampak bolj intuitivno. Zvezda je pač simbol, ki ga pozna že vsak otrok in spada med osnovne simbole dežele, v kateri živimo, je izraz naše svobodnosti in neodvisnosti.

Ob zvezdi imamo še vrsto drugih oznakov in simbolov, na primer slovensko in jugoslovansko zastavo, slovenski in jugoslovanski grb – za razliko od tujih zastav, ki so nekoč plapolale na našem ozemlju in tujih grbov, ki so vladali našim dedom in pradedom. Prav je, da rečemo ob slovenskem kulturnem prazniku besedo dve tudi o tem. V številnih naprednih slovenskih združenjih in izseljenških društvih, nekoliko bolj poznanih ta svet, od Kanade do Avstralije, čedalje pogostejše vihrajo ob zastavah dežel gostiteljic naše zastave, tako skoraj pol milijona Slovencev prvega, drugega in tretjega rodu, razseljenih po skoraj petdesetih deželah sveta, izraža spoštovanje do dežele, iz katere so prišli ali izšli. Prijetno je to videti.

Naše državne oznake in simboli še posebej veliko pomenijo našim ljudem zunaj naših državnih meja. Zato govorim o tem. Treba je razumeti, da v velikih industrijskih mestih sveta, na primer v Torontu v Kanadi, ali v Malmöju na Švedskem ali v Ingolstadt v Nemčiji ali v Sydneyu v Avstraliji živi poleg domačinov še od trideset do petdeset drugih narodnosti. Slovence so v preteklosti pogosto zamenjavali s Poljaki, Čehi, Slovaki, Rusini, Ru-

si, celo s Turki. Slovenski pisatelj Lojze Kovačič, ki se je rodil v Švici materi Nemki in očetu Slovincu, mi je nekoč pripovedoval, kakšne težave mu je povzročalo prizadevanja, da bi svojim mladim švicarskim vrstnikom dopovedal, iz katere dežele je doma njegov oče. Z ničimer je ni znal označiti. Ničesar značilnega ni vedel o njej. Slovenija je bila zanj kot bela lisa na evropskem zemljevidu. Kaj bi takrat dal, da bi vedel o njej kaj takega, s čimer bi se lahko postavil pred sovrstniki!

V zadnjem desetletju so velike dežele, vsaj večina med njimi, doumele, da je hitra, nasilna asimilacija tujih delavcev škodljiva, poleg socialnih prinaša tudi psihološke težave in motnje. Nasprotno so uvideli, da so tudi tuje kulture, ki jih prinašajo s seboj priseljenci, zanimive in da lahko obogate tudi njihovo. Tako se dandanes priseljenci v neštevilnih mestih sveta združujejo v kulturna društva, kjer goje svoje narodno kulturo in se z njo predstavljajo tudi tujcem. Pogosto se jim pridružijo tudi domačini. V prenekaterem slovensko-ameriškem pevskem zboru pojejo poleg Slovencev tudi Amerikanci francoskega, nemškega ali angleškega porekla.

Slovenija v njihovih očeh ni več bela lisa na evropskem zemljevidu. To je dežela, kjer se dviga Triglav (več kot dvajset slovenskih društev po svetu se imenuje po najvišjem vrhu Jugoslavije), kjer se zrcali Blejsko jezero, Bohinj, ki premore neskončne podzemne krasote v Postojnski jami. Slovenci prvega in zlasti drugega rodu se radi enačijo z moderno, industrializirano Slovenijo, z odporiškim gibanjem, iz katerega je zrasla moderna Jugoslavija, s predsednikom Titom, ki ga pozna ves svet. Kadar obiščejo stari kraj, se na tujem rojeni Slovenci intenzivno zanimajo za nadaljnje identifikacije dežele svojih staršev. Zanimajo jih naša kultura, ki jo imajo tudi za svojo, naša umetnost in literatura, bogatijo si besedišče, pozorni so do natančnosti, ki jih sicer spregledamo. Zanimajo jih daljna slovenska preteklost, hočejo vedeti, od kod smo prišli in »kam plovemo«.

Kompleks majhnosti, ki smo ga še pred kratkim tako radi poudarjali, se je izgubil. Z močjo svoje kulture in politike smo postali enakovredni sestavni del sveta, nič več nezanimiv, del sveta, ki se ga našim izseljencem in že na tujem rojenim rojakom ni treba sramovati, ampak so lahko ponosni nanj. Zvezda na titovki, zvezda na zastavi je sestaven del našega sveta. Prižgana v odporiškem gibanju, v revoluciji, gotovo sodi tudi na naslovno stran takšne mladinske revije kot je Kurirček. Šolarji devetih, desetih let, ki se začnajo zavedati družbe, v kateri žive, se namreč zvedavo in pronicljivo ozirajo prav po podobnih identifikacijskih znakih. In še nekaj je: čeprav so te oznake in ti simboli nekaj samo po sebi umevnega, se zdi, da moramo po petintridesetih letih svobodnosti še vedno opozarjati nanje.

Morda je to del odgovora na vprašanje, zakaj zvezda na platnicah neke revije.

Slovenski kulturni praznik

FRANC ŠALI: »Misliti, delovati in ustvarjati tako, kot je Prešeren, se pravi, iz naroda za narod in človeštvo, nikakor ni staromodno, tradicionalistično, kakor želijo današnja zavezništva umetnosti, narodu in ljudem prikazati nekateri »novodobni« kulturologi, kulturnoumetniški kritiki, umetnostni teoretiki in umetniki.«

FRANC ŠALI:

Vstopili smo v novo desetletje stoletja, v katerem se je življenje ljudi, ljudstev, narodov tako hitro in korenito spreminjalo kot še nikoli poprej. Človek je v tem času dokazal vso veličino svoje duha pa tudi njegove slabosti. Ustvarjal je, trgal naravi številne skrivnosti, razvijal tehniko do fantastičnih možnosti, segal globoko v svet mikro in makrokozmosa, preobrazil družbene odnose, si izbojeval svobodnejše življenje; žal pa je tudi uničeval, pahnjal je svet v dve veliki vojni, močno načel in ogrozil naravo, že večkrat postavil na kocko obstoj civilizacije in kulture; toda še vedno je doslej zmogel toliko razsodnosti in volje, toliko moči, da mu je uspelo ne le ohraniti svoj rod, ampak celo izboljšati materialne, družbene in duhovne temelje za še bolj svobodno in ustvarjalno življenje.

Dobrega in hudega niso bili vsi enako deležni. Izkoriščani družbeni razredi, nesvobodna ljudstva in narodi so veliko žrtvovali, veliko pretrpeli. Ponekod jim je uspelo premagati razredna nasprotja med delom in kapitalom, si izboriti nacionalno svobodo in enakopravnost, močno izboljšati družbeni položaj in vlogo vsem delovnim ljudem, skratka, ustvariti materialne in družbene pogoje za kulturnejše življenje in svoboden razvoj; navzlic vsem prizadevanjem pa so še narodi, ki niso svobodni, še veliko, da ne rečem, večina ljudi pa še živi v razmerah, v katerih od vloženih prizadevanj še nimajo veliko, saj so pretežno drugi dediči njihovih plodov.

Mi smo narod, ki je izkusil veliko grenkega, narod, katerega ljudstvo je bilo zaničevano ter v računih najmračnejših sil tega stoletja zapisano uničenju. Naša kultura je bila zapostavljena, umetnost cenzurirana in preganjana, jezik zatiran, in ko je napočil čas odločilnega spopada zoper delavskokmečke in nacionalne tirane, o katerih so zmogla ljudem zlasti marksistična politična in teoretična ter leposlovna literatura in revolucionarna ter narodna pesem oblikovati socialno in narodno zavest, je ve-

čina njenih tvorcev, se pravi inteligence in naprednih ljudi, sledila njegovim stoletnim težnjam po svobodi, se vključila v ljudski narodnoosvobodilni boj ter ga kristalizirala v številnih političnih družbenokulturnih, kulturno-umetniških in idejno teoretičnih dejanjih, saj so se globoko zavedali, da je z izidom tega revolucionarnega boja tesno povezana ne le prihodnost naroda, ampak tudi usoda vse njegove in občečloveške dediščine.

Osvobodili smo se, a svobodo še vedno poglobljamo in razširjamo, hkrati pa smo aktivno na strani tistih, ki še nimajo vsega tega, kar smo sami dosegli in k čemur dejavno težimo. Takšna je volja ljudstva, ki ve, da boj ne bo končan, dokler bodo, kakor je zapisal Prešeren, na svetu »sužnje glave«. Misliti, delovati in ustvarjati tako, kot je Prešeren, se pravi, iz naroda za narod in človeštvo, nikakor ni staromodno, tradicionalistično, kakor želijo današnja zavezništva umetnosti narodu in ljudem prikazati nekateri »novodobni« kulturologi, kulturnoumetniški kritiki, umetnostni teoretiki in umetniki. Čas je poln družbenih pretresov, alternativ in osebnih stisk in pred vsem tem resničnemu ustvarjalcu ni mogoče ubežati. Naš narod, in prepričan sem, da tudi mnogi drugi, še posebej pa vsi revolucionarni narodnoosvobodilni in socialistični tokovi v svetu, katerih neločljivi del smo, tudi danes zavezujejo kulturo, še zlasti pa znanstvenike, umetnike, da jim sledijo, in da sodelujejo v njihovih osvobodilnih prizadevanjih, da so sredi življenja, da jih le-to presunja in pretresa ter idejno motivira v njihovi ustvarjalni dejavnosti.

Tako kot je kultura v revoluciji kristalizirala njeno življenje in ji na poseben način pomagala, tako bi morala tudi današnje življenje, katerega borbeno in revolucionarno jedro je delavsko samoupravljanje, zajeti v svojo umetniško obdelavo in znanstveno preučevanje, ne da bi pri tem zanemarila obdobje narodnoosvobodilnega boja oziroma revolucionarnega delavskega gibanja.

Našo kulturno dediščino, tako umetniško kot teoretično, še zlasti družboslovno, bi morali bolj predstaviti tudi drugim narodom in osvobodilnim ter socialističnim gibanjem. Z njo in osvobodilnimi družbenimi dejanji lahko slovenski narod samostojno in v skupnosti narodov ter narodnosti Jugoslavije zavzame v prihodnosti še vidnejše mesto v družbenokulturnih prizadevanjih človeštva. Vrhunski, teoretični in umetniški ter družbenopolitični dosežki so plod individualnih ali množičnih prizadevanj delovnih ljudi. Z njimi se lahko brez predsodkov predstavimo svetu, vsem ljudem, ki jih je tako kot nas postavilo življenje pred usodne probleme sedanjosti in družbene oziroma človeške prihodnosti. V tem smo veliki, bogati, saj je narodu, ki mu je grozil pogin, ljudstvu, ki je bilo razredno zatirano in zaničevano, uspelo prav v tem stoletju izbojevati pogoje za svoj obstoj, pa tudi poiskati in utreti pot tistim družbenim rešitvam, ki pomenijo zanj in za vse napredne sile v svetu možen vstop v carstvo človekove svobode in neizmerne družbenokulturne ustvarjalnosti, v kateri bodo vedno bolj sodelovali vsi ljudje, vsak na svoj enkrat, nikoli ponovljiv način.

Na začetku novega desetletja in ob bližnjem kulturnem prazniku slovenskega naroda me nehoti spremljajo takšne misli, morda tudi zato, ker se v svetu kopičijo sile fizičnega pritiska ter družbenega in kulturnega manipuliranja, katerim bo treba še bolj odločno reči ne, da ne bi naše vizije postale iluzije, za vedno pokopane sanje.

Slovenski kulturni praznik

IVAN POTRČ:

Pisanje, ki naj vznemirja? Pustimo navdušenja, kajti v tem našem življenju je bilo bolj malo tega, kar bi nas moglo navduševati, vznemirjalo pa nas je vedno kaj – in to je dobro; zelo narobe bi pač bilo z nami, ko nas ne bi nič več vznemirjalo, postali bi ko postana mlaka, mlačnost pa je vselej začetek nekega konca, ko nas nič več ne more ganiti.

Tri desetletja, ali štiri jih bo kmalu, ko prebiram našo partizansko pisanje, od leposlovnih stvaritev do najbolj preprostih, a tudi do najbolj prizadetih izpovedi naših ljudi, in morem zapisati, kako me je še vselej vznemirjalo to pisanje ali pripovedovanje – tako je šolska naloga šolarke na osvobojenem ozemlju terjala, da sem napisal partizansko povest. Tako se mi je godilo in se mi še godi. Le da pišem bolj malo, ko da bi ne bilo nikoli tiste ta prave besede! ki bi mogla povedati, kaj vse so naši ljudje prestajali, kako čudoviti svet so nosili v sebi tudi takrat, ko so morali umirati.

»Bistvo nove umetnosti je v tem,« je povedal v prvem povojnem času na zboru slovenskih umetnikov Prežih, »da se ne odmikata ljudski resničnosti, zakaj nadnaravnosti v pravi umetnosti ni.« Ne ustvarjamo nove umetnosti, kajti – da zapišem znova po Prežihovo: »Umetnost je večna, kakor je večna lepota, resnica, dobrota in plemenitost.«

Ne vem, ali sem bil na tem zboru ali me ni bilo, te Prežihove besede sem te dni vnovič nekje odkril, ko da bi nikoli ne vedel zanje, in jih prepisujem. So mi pa te besede vendar neko dragoceno priznanje, da je moje pisanje skušalo hoditi po poteh, ki jih je Prežih terjal, ne da bi za takšne terjatve vedel ali

IVAN POTRČ: »Želel bi da bi me ta pričevanja še vedno tako vznemirjala, da bi mi ohranjala vero »To ljudstvo, tako meni kot našemu svetu.«

se jih posebej zavedal.

Zato mi tudi nikoli ni moglo biti vseeno, kako se je partizansko pisanje pri nas pisalo in vselej me je moglo vznemirjati, kadar ni bilo resnična podoba tega, kar je naše ljudstvo v tem usodnem, težkem in velikem času doživljalo. Je to pisanje bilo prava podoba njegovih radosti, kakor tudi njegovega trpljenja? Začela se je pisati nekakšna partizanska literatura, ki se je vzgledovala predvsem po tujih vzorih in šablonah – ni namreč prinašala s sabo tistega, kar je naše ljudstvo v resnici doživljalo, pač pa ji je bil prenekaterikrat naš partizan samo sredstvo za vse najrazličnejše modne tuje učenosti, kakor bi to Cankar povedal.

Tu je spomin na predvojni čas, ko je bil pri nas napisan tekst o kmečki puntariji. Napisan je bil tudi kot klic na upor naši slovenski (kmetiški) srenji, a se mi ni moglo nikoli do kraja razdoeti, kako bo ta srenja dvignila pest. Pa so komaj kakšna leta minila, ko je mladi pesnik te srenje, njen sin, pisal v našem uporu »toda, za kar sem umrl, bi hotel še enkrat umreti!« Resnica je, da ni nihče rad umiral; vsi ti mladi ljudje, ki so segli po puški,

vse to ljudstvo, ki se je dvignilo, tokrat za naš punt, vsi ti so hoteli živeti, a živeti svobodni na svoji zemlji. Skozi ta naša velika leta se je vsak dan razreševala dilema našega puntanja, tega našega tokrat smiselno organiziranega odpora in upora. Razreševala se je tudi ob porazih, da omenim samo tako tragični in tako legendarni boj, kakor ga je preстал Pohorski bataljon. Težko je bilo umreti, a vedel si, zakaj si se tolkel in zakaj boš moral umreti – in enako nam to razodevajo pisma talcev in na smrt obsojenih.

Moramo si misliti, kako so to neprecenljivi pisateljski kapitali, ki pa terjajo takšni naši revoluciji do zadnjega vlakna ali do zadnje kaplje krvi zavezano pero – to je takšno pero, ki bi hotelo ali ki hoče premagati naše hude čase, naj jih je to naše ljudstvo v večrajšnjem dnevu doživljalo ali jih še kdajkoli doživlja.

Ta naš legendarni vse-ljudski upor in ta naša revolucija terjata posebno pisanje! Živa resnica je in bo ostala, da ima vsak pisatelj svoje pero in da je kot ustvarjalec svoja in svojska osebnost, ali prav tisto, kar more to osebnost svojsko pisateljsko uresničevati, ji dati najglobljo človeško in človečansko vsebino, enako tudi lepoto, pa je njegovo doživljanje ljudi, tako doživljanje njihovega vsakdanjega življenja kot njihovih hotenj. Tu bi mogel nastajati (ki tudi že nastaja!) tisti naš partizanski tekst ali veliki tekst naših preteklih in zdajšnjih dni. To je tudi tisto, kar bi mogla naša literatura novega ali lastnega svetu dati, gotovo pa dati vsem tistim ljudstvom tega sveta, ki nosijo v sebi svoj zlati sen o svobodi, ki se zanj bijejo in ki zanj umirajo. To bo

tudi tista literatura, ki smo je premalo napisali in ki smo je premalo svetu dali, hkrati bi to bila tudi literatura, ki bi mogla biti novo in svojsko v literarnem dogajanju nasploh. Človek pri nas bi rad kdaj že tudi slišal, kako smo napisali dela, ki so dala nekaj tej tako imenovani evropski literaturi, a ne da kar naprej poslušamo, kako nekaj našega pisanja ali dosega ali ne dosega tako imenovane evropske ravni literature. In še vselej se moram zamisliti ob teh jadikovanjih, kako svojski in edinstven je bil naš vseljidski upor v tej Evropi, ki je bila tlačena od vseh fašistov takratnega evropskega sveta – in se zatem vprašati: kako da ne bi mogel ta odpor dati tudi svojske literature?

Zatem – nekaj naše danes pisane literature se je znašlo v nekakšnem kvazi socialnem prikazovanju včerajšnje in današnje stvarnosti, ko da bi bilo to zdaj tisto, na kakršen način si naj današnja moderna, ali recimo ji kar kvazi socialna literatura, približuje takozvanemu malemu človeku ter iznaša njegove težave in dileme. Takšno pero, kakor da je napravilo križ čez naš revolucionarni čas in čez vse tisto, kar je naš človek prestajal in kar je hotel, a kar tudi danes prestaja in hoče – se pravi, da je to pero zašlo v slepo ulico.

Zato bi toliko bolj želel, da bi takšen časopis, kakor je TV-15, ki je dejansko časopis ljudstva, še in še polnil strani, ki jih to ljudstvo piše o našem velikem času – piše tako, kakor to z bolečino v sebi nosi, z bolečino in z nenehno vero v jutrišnji dan. Želel bi, da bi me ta pričevanja še vedno tako vznemirjala, da bi mi ohranjala vero v to ljudstvo, tako meni kot našemu svetu.

BOJAN ŠTIH:

Predlagali ste mi, naj napišem ob slovenskem kulturnem prazniku nekaj vrstic za vaš časopis. O kulturi seveda in o umetnosti. Danes in nekoč. A kaj naj vam napišem, da ne bo zvenelo prigodniško in paradno? Ne vem. Toliko težkih temnih oblakov se je zgrnilo nad sodobno slovensko umetnost, da je človeku težko izreči veselo in svetlo besedo. Misel. Ko je bila vojna, smo vsi vedeli, kaj je to kultura in kaj je umetnost. Nikogar ni bilo, ki bi takrat rekel, da sta kultura in umetnost nepotrebni zadevi v narodni in družbeni porabi, kakor se to danes učeno piše in pripoveduje. Takrat ni bilo uradnikov, ni bilo SDK, ni bilo gospodarskih predpisov in sploh tudi gospodarstva in tehnične civilizacije ni bilo. Bilo pa je ljudstvo, ki se je bojevalo in bili so umetniki. Pesniki. Partizani in pesniki. Vse je bilo jasno in presvetljeno, čeprav so bili takrat krvavi časi umiranja in smrti. Osvobodilni boj je bil kulturna revolucija v najvišjem pomenu te besede.

Bil je to čas brez avtorskih honorarjev pa tudi brez davkov. Leta nedolžnosti in čistega življenja. Zime in poletja sanjarij in pričakovanj. Jeseni in pomladi brez nihilizma in brez zmede. V nahrbtnikih so partizani nosili Prešernove Poezije, ne pa pravilnikov in statutov. Pogovarjali so se o bodočnosti, ne pa o plačilnih točkah. Vse je bilo upanje in vse se je utemeljevalo v splošni nacionalni in družbeni sanji. Kultura in umetnost sta tej sanji podelili obliko in skladnost. Je že res, da so stari časi vedno lepši od novih, modernih časov. Takšna je pač goljufiva legenda, toda, rekel bi, da so bili stari vojni časi vendarle enostavno jasni, in da jih ni kazilo samoljubje ljudi. Revolucija je pravilna projekcija socialnih idealov in potreb ljudi, vendarle pa ne razumem, zakaj se takoj po revoluciji pojavi samoljubje in je družbeni program le še plašček za ozke želje in potrebe posameznika, razreda in naroda.

Prav zaradi tega dejstva so v naših časih gospodarstveniki začeli trditi, da je kultura poraba, skorajda raskošje, ki je drag in le malokateremu človeku potreben. In tako smo začeli siromašiti in postajati duhovno iz leta v leto bolj ubogi. Postali smo revna družba bogatih ljudi. Knjiga je draga, vstopnice so drage. Podobe so drage. Vse je drago, kar je duhovno in kulturno po svoji obliki in po svojem poslanstvu.

Kaj je kruh? In komu je kruh potreben, Ali ni kultura kruh, brez katerega ni moč živeti, misliti, delati. Človek, ki ni duhovno bogat, razgledan in v znanjih umen, bo postal tehnično civilizirani divjak. V solah je treba brati poezijo, ne pa poučevati kuhanje. V človeku je treba prebujati duhovne težnje, ne pa tehnične navade in potrebe. Lovski pes goni srno pred lovčevsko puško. To zna, nikoli pa ta pes ne bo napisal soneta, tudi lovec ne s svojo puško. Skrajna primera, pa vendarle še premalo drastična, da bi mogla odkriti vso grozo praznega tehničnega bivanja sodobnega človeka. Njegovo tragično ujetost v predmetnotehnične meje. Med vojno pa so se ljudje bojevali za zemeljski kruh in za duhovni kruh upanja.

V neki slovenski vasi sem te dni gledal, kako delavci vadijo igro. Pozno v noč, čeprav bodo morali vstati že ob štirih jutraj. Veselje do igranja? Radost življenja? Iskanje smisla in poslanice? Vesel sem bil teh ljudi, ki so igralci sami zase in po sebi. Begunci iz predmetnega sveta. Ko sem poslušal njihovo govorjenje, se mi je zdelo, da vidim stare partizanske čase. Saj vem, da je vse, kar sem videl, le nekaj majhnega in nič odločilnega v usodi naroda, družbe in sveta. Toda kljub temu je kulturna želja v tej vasi pomembna in dragocena. Pa naj bo samo za tiste, ki živijo v vasi, v katero me je prinesla pot.

Saj ne gre za to, da bi spreobrnili svet in ljudi. Gre za to, da človeško preživimo kratki čas med rojstvom in smrtjo. Samo za to gre. In za nič več.

IZ ALBUMA SPOMINOV: Ivan Potrč in Radko Polič sta bila leta 1944 tri tedne v Topuskem kot partizanska časnikarja iz Slovenije gosta oddelka za informacije ZAVNOH (Zemaljsko antifašistično vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske) in uredništva Vjesnika; vrnila sta se z zapisi za Slovenskega poročevalca in Ljudsko pravico

Učnovzgojna pot Kumrovec-Trebče

Pokrajina naj zaživi

Spominski park v Trebčah vse bolj dobiva podobo – kljub nekaterim pomanjkljivostim – ki so mu jo namenili načrtovalci, ob tem pa se porajajo ideje, ki bodo njegovo funkcijo v prihodnje še popestrile in ga približale obiskovalcem iz vse Slovenije pa tudi izven nje.

Pri tem tvorno sodelujejo tudi domačini, ki so v precejšnji pomoč strokovnjakom in vsem, ki jim je park najvažnejša naloga.

Združiti prijetno s koristnim bi lahko poimenovali akcijo, ki že dalj časa z nadvse močno zavzetostjo združuje mlade v Podsredi, ki so se odločili, da na svojo pest začno urejevati nekatere prostore v podsredškem gradu, ki so mu že pred leti nadeli novo ostrejšo in ga tako zavarovali pred nehnim propadanjem. S tem bo grad dobil funkcijo, ki mu bo vrnila življenje, spominski park pa objekt več, ki bo pritegnil goste. V prostorih, ki so jih uredili mladi Podsredčani skupaj z brigadirji vsakoletnih mladinskih delovnih akcij Kozjansko, bodo razstavne zbirke ter mladinska klubska soba.

Pridnosti podsredških mladincev (pa tudi bistriških in kozjanskih) so prisluhnili delavci celjskega zavoda za spomeniško varstvo z idejo nekakšne učnovzgojne poti, ki bi potekala po sledih veli-

kih in pomembnih zgodovinskih dogodkov pretekle in polpretekle zgodovine. S tem mislimo predvsem na hrvatskoslovenski kmečki upor v letih 1572–1573 ter na narodnoosvobodilni boj. Učnovzgojna pot (nekaj podobnega pripravljajo tudi v Celju, zdi pa se, da tudi drugod po Sloveniji), ki bo pozneje dobila ustrezno ime in bo tudi primereno označena. Na voljo pa bodo tudi posebni, kratko ter jedrnat in preprosto pisani vodiči. Pot bo potekala predvsem po območju najožjega dela parka, to je v neposredni bližini Bistrice ob Sotli, Kumrovca in Trebč, v prostoru torej, kjer je

izredno mnogo kulturnozgodovinskih spomenikov, pomembnih za vso našo zgodovino. Mednje spadajo tudi spomeniki prve kategorije, ki jih ni malo.

Pot bo potekala od Kumrovca do Kunšperka, nato bo zavila na Bizeljsko do gradu in od tam na Gore pri Bistrici ob Sotli, kjer so na razmeroma majhnem prostoru združeni sledovi več stoletij naše zgodovine, izkopanih izpod ruše. Iz gor bo mladi popotnik zavil na podsredški grad in po krajši poti obiskal še Kunejev hram, prizorišče zadnjega boja Brežiške čete. Nato se bo spustil v

Podsredo in od tod v Trebče, kraj, ki ga je tovariš Tito mnogokrat omenjal v svojih spominih z ljubeznijo in navezanostjo, do domačij Javerškovih in Kostanjškovih. Pot bo popotnik zaključil v Bistrici ob Sotli.

Pot bo brez dvoma nova dimenzija vrednosti in nujnosti spominskega parka s svojim nazornim prikazovanjem pretekle in polpretekle zgodovine, ki bo s svojo neposrednostjo gotovo mnogo bolj zaživela z zavesti mladega rodu, kot bi to lahko storila knjiga ali pouk v šoli. Pomembnost poti je predvsem v tem, da bo moč na razmeroma majhnem prostoru prikazati celoten razvoj naše bitnosti, od naseljevanja Slovanov do najnovejše zgodovine. Vse to bo popotnik zaznal na nekaj kilometrih poti v skromnih dveh urah ali nekaj več.

Ni torej odveč ugotovitev, da bodo ideje najbolj veseli podsredški mladinci pa tudi vse Kozjansko, ki so že spoznali, da ne kaže spominskega parka in njegovega snovanja opazovati le od daleč, pač pa, da je treba pri tem zavijati rokave. V mladih bo torej Zavod za spomeniško varstvo v Celju, ki je izdelal tudi načrte za obnovo prostorov v podsredškem gradu, dobil pridne in zveste sodelavce.

M. S. T.

Mnogim spomeniško zaščitenim in delno že obnovljenim ter urejenim objektom v spominskem parku Kumrovec-Trebče se bo najbrž kmalu pridružila tudi stara obsoteljska kmečka hiša, ene redkih, ki jih čas še ni zbrisal s površja. V tej etnografsko izredno zanimivi stavbi v Sedlarjevem bodo uredili muzej Štirinajste udarne divizije.

Slovesno bo povsod

Kurirčkova pošta

Prvi dan letošnjega februarja so se v Mariboru sestali predstavniki zveze socialistične mladine, zveze združenj borcev NOV, SZDL in zveze prijateljev mladine s področja Koroške, Štajerske in Pomurja ter se dogovorili o letošnji poti Kurirčkove pošte.

V počastitev 88. rojstnega dne ljubljene tovariša Tita, 35-letnice osvoboditve ter krepitve splošnega ljudskega odpora in družbene samozavednosti bodo pionirji krenili na pot po stezah nekdanjih partizanov in kurirjev iz časov NOB med leti 1941 in 1945. Tako bo proga pionirjev z oznako »K« (Koroška) imela pričetek v ravenski občini, kjer so

bile na Poljani zadnje bitke v drugi svetovni vojni. Kurirčkova torbica z oznako »Š« (Štajerska) pa bo imela prve nosilce v murskosoboški občini, iz Gančan. Tam je leta 1941 padel organizator ljudske vstaje v Prekmurju, narodni heroj Štefan Kovač-Marko. S pozdravi bodo na pot krenili pionirji že 22. marca, iz vseh izhodiščnih krajev v Sloveniji ob 10. uri in po skrivnih poteh, mimo bunkerjev, straž in zased varno ponesli torbice s pozdravi in najboljšimi željami tovarišu Titu za rojstni dan, ob 17. maja, ko bo v eni izmed ljubljanskih občin svečani zaključek letošnje Kurirčkove pošte slovenskih pionirjev.

Mentorji pionirjev v zvezi prijateljev mladine bodo skupaj s pionirskimi odredi na vseh osnovnih šolah pripravili bogate programe v dneh, ko bodo njihovi pionirji varovali zaupno sporočilo Kurirčkove pošte. Pripravili bodo številna tekmovanja, zgodovinske ure, srečanja z borci NOB, obiskovali spomenike revolucije jugoslovanskih narodov in narodnosti, se srečali s pripadniki JLA in ZRVS, pisali spise, izdelovali likovne izdelke ter poskušali najti številne nove oblike dela in bogatitve programa. Vse z željo, da bi praznovanja ob vsej poti Kurirčkove torbe dobila trajno obelje patriotizma, razvija-

nja bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti, da bi nastajala še trdnjša prijateljstva in trajne medčloveške vezi med mladimi, ki so neprecenljivega pomena za sam obstoj naše domovine in za nadaljnjo izgradnjo našega samoupravnega socialističnega sistema.

Že v kratkem se bodo po vseh občinah Koroške, Štajerske in Pomurja ustanovili in sestali posebni koordinacijski odbori, ki bodo pripravili podrobne programe za vsako občino, da bo praznovanje resnično v duhu letošnjih jubilejev in slavnosti.

Filip Matko

Trije osmi februarji

Ideja in boj

V prvih dneh leta 1573, natančneje, med 5. in 9. februarjem, si je del uporne kmečke vojske, ki se je v zadnjih mesecih leta 1572 trdno odločila, da naredi brezmejnemu izkoriščanju fevdalcev naposled vendarle konec, obupno prizadeval, da naredi, kar se le da: poraz ni bil več daleč. Gregoričevi in Šterčevi možje, Slovenci in Hrvatje, združeni pod vihrajočim petelinjim peresom in z geslom Le vkup, le vkup, uboga gmajna, so križarili po Kozjanskem, njim za petami pa vojske Alapija in Schrattenbacha. Osmega februarja je bilo jasno, da izhoda pravzaprav ni več in upornike sta obvladovala le še gnev in strah.

Za krvavo kaznovanimi slovenskohrvatskimi uporniki so ostale široke brazde sledi, seme nezadovoljstva, ostalo je nekaj nedorečenega.

Kmetje sicer niso šli v boj zaradi neke nacionalne zavesti, osnova je bila mnogo bolj preprosta, toda, kot pravi Edvard Kardelj v svoji knjigi Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, »če trdimo, da na Slovenskem nacionalni moment ni dal pomembnejšega pečata revolucionarnim kmečkim vojnjam, s tem nočemo reči, da ni imel nikakršne vloge. Popolnoma brez primesi nacionalne ideje ni bila ideologija niti ene kmečkih vstaj na naših tleh.« Nacionalna ideja je vsekar korakala vstric s prevladujočo naravnostjo in je bila del procesa, ki je sčasoma prerasel v odprto gibanje z vse večjimi dimenzijami, četudi še potem ne s povsem natančno zarisanim okvirom.

Dvesto šestinsedemdeset let pozneje je osmega februarja umrl France Prešeren, pesnik evropskega formata tistega časa, tako po moči umetniške besede kot po idejah svobode in humanizma. Prešernovo umetniško ustvarjanje je bil nenehen spopad, boj z nazadnjaškimi, temnimi silami, boj s preživelostjo. Vse, kar se je morda skrito, nezaznavno, uresničevalo v zadnjih kotičkih miselnega dojetanja slovenskega in hrvatskega kmetiča s petelinjim peresom za klobukom, je s Prešernom doživelo izpolnitev, ne popolno, toda že povsem jasno oblikovano misel.

In tako sta bila oba osma februarja le mejnika nekega hotenja in hkrati znanilca novih, ki so se res in v do takrat izjemno širokih razsežnostih, največjih v zgodovini slovenskega naroda, najzlahtnejših in seveda tudi najrevolucionarnejših, uresničili v pohodu Štirinajste udarne divizije na Štajersko. Vzorednice med dogodki so nedvoumne: Ideje in boj podobne. Osmega februarja so se brigade divizije kot plaz usule po Kozjanskem, natanko tam, kjer je slovenskohrvatska kmečka vojska doživljala povsem drugačno, uničujočo usodo. Moralo je preteči tristo enainšestdeset let, da se je končno vendarle uresničila ideja svobode, enakopravnosti, samostojnosti in do korenin prežetega narodnostnega samozavedanja.

Bili so trije osmi februarji, mejniki obstoja nekega naroda, njegove zavesti o biti. Ničkoliko jih je še sledilo in ničkoliko jih še bo. Vsekakor bodo ostali najpomembnejši, saj so rasli eden iz drugega, iz svoje lastne moči, iz boja, ki jim je bil vsiljen, pa zato toliko bolj dragocen. Zato je povsem razumljivo, da so ti mejniki vseobvezujoči, in da pomenijo jasen in nedvoumno začrtan cilj: samouresničevati se le skozi izkušnje in bogatiti sedanost z njih zapuščino. Navsezadnje je tudi samoupravna socialistična stvarnost s svojimi osmimi februarji prav tako boj, ki je sicer spremenil naravo, ne bi pa smel zagnanosti, ki je bila lastna prednikom v boju za obstoj, za narodnostne pravice. Zato bi veljalo pribiti ob letošnjem osmem februarju – ne brez pogleda nazaj, da je tudi naš današnji boj sestavni del tega procesa, le da mu danes pravimo boj za humanejšo, samoupravno, socialistično vrednote, za stabilizacijo, ki je naposled podlaga za vse, kar gradimo in kar bomo še zgradili.

Milenko Strašek

Boj partizanov v Prlekiji pred petintridesetimi leti

»Dokler živiš, se moraš boriti«

Bilo je 3. februarja 1945. Grmeli so topovi, regljale strojnice, kakor da ne bi hotelo biti konca svetovne morije. Tudi prelepa dežela, kjer je hotel nemški okupator za vse večne čase iztrebiti prleško govorico, ni bila zunaj vojne vrtnice.

Minila so 3 in pol desetletja od krvave bitke v Logarovcih, kjer smo izgubili v cvetu mladosti 4 mnogo obetajoča življenja: sekretarja okrajnega komiteja KPS Ljutomer, dijaka Branka Bernota-Aljaža, sekretarja SKOJ za okraj Ljutomer, dijaka Cirila Jureša-Maksa, člana okrajnega odbora OF Ljutomer, gradbenega tehnika Joška Berdena-Raska ter člana Okrajnega komiteja KPS Vido Petje.

Joško Berden in Ciril Jureš sta bila Prleka, medtem ko je Branko Bernot prišel iz partizanskih vrst na Dolenjskem, Vida Petje pa iz območja Litije. Njun namen je bil pomagati revolucionarnim upornikom v krajih, kjer so vladali nacisti izredno gospodovalno in kjer okupatorji niso niti sanjali, da je možen oboje in organiziran odpor.

Partizani, ki smo se umaknili na podstrešje žalnikove domačije, smo imeli opraviti z izredno borbeno skupino okrog 40 Kozakov.

Borba na podstrešju je trajala le nekaj trenutkov. V tem času sta bila ranjena Vida Petje in Stane Simonič, medtem ko je bil

na drugi strani težko zadet komandant Kozakov, ki nas je prosil z besedami: »Partizani, pustite mi življenje!«

Mi smo bodrili ranjenca Vido in Simoniča, Kozaku pa smo odvzeli le orožje ter ga pustili pri miru.

Nastopil je odločen trenutek! Ali na juriš, ali pa za vedno ostanemo v hiši. Prevladovala so seveda partizanske izkušnje! V vsakem jurišu je več možnosti za rešitev, kakor v čakanju.

Mislili smo na stotisoče, ki so do tega dne za svobodo že žrtvovali svojo kri in življenje. Ali bo za nas izjema, ali ne?! Vdilo nas je partizansko načelo; dokler živiš, se moraš boriti!

Zapeli so sovražni mitraljezi. Na podstrešju hiše so odpadali koščki lesa.

Odpeli smo bombe in jih zmetali v vežo na Kozake. »Na juriš« sem zavpil. V življenje, v svobodo, v nove boje. Ali zmagamo, ali pademo, druge izbire ni!

V veži je ležalo več trupel ubitih Kozakov. Žal je bil med mrtvimi tudi oče Žalik. Po hodniku je tekla kri.

Na vrata hodnika je padel kovinski dež. Sneg je bil visok. Sneg, sovražnik partizanov, je tako postal naša zaščita.

Plazili smo se lahko le nekaj časa. Nato smo se začeli stoje umikati po snežni poti.

Pred menoj je stopal Branko Bernot-Aljaž.

Naenkrat se je ustavil. Zagledal je Kozake na konjih ter začel nanje streljati. Aljaž se je naenkrat stresel. Bil je smrtno zadet. V trenutku, ko je padel v sneg, je zavpil: »Rado, ustrelj me!«

To me je prosil moj dober tovariš in prijatelj, s katerim sva v partizanih na Dolenjskem pretrpela in preživela veliko težkih dni. Strašna je bila ta prošnja. Kako ustreliti človeka, ki ga imaš resnično rad? Ne, to ni bilo mogoče!

Toda Aljaž je izdihnil takoj brez moje pomoči. Padel je kot junak.

Na bojni stezi sva ostala le Simonič in jaz. Da sva zabrisala sovražniku sledi, je bilo treba že zopet izkoristiti partizansko iznajdljivost. Neopazno sva namreč zlezla v ledeni potok Turjo. Bredenje po mrzli vodi v hudi zimi je bilo strašno naporno. Poleg tega je imel Simonič še 7 ran. In vendar sva se srečno pretolkla v vas Grabe, kjer sva se sicer z žganjem okrepčala in preoblekla v suho obleko, toda nihče naju ni upal sprejeti pod streho. Zato sva se pri Kosijevih vlegla v sneg. Spominjam se, da sem rekel Simoniču:

»Streliva v puškah nima več! V samokresu imam le še 4 naboje. Če pridejo Kozaki, uporabim dva za nje, dva za naju.«

Mi ranjenim Kozakom nismo napravili prav nič žalega. Ti človeški izvrški pa so ubili pred hišo gospodinjko Žalik, težko ranjenega borca Cirila Jureša so po strašnem mučenju obesili na Glavnem trgu v Ljutomeru. Da bi zastrašili prebivalstvo, je viselo truplo na vrvi cel dan. V kremplje Kozakov je padla tudi ranjena Vida Petje, katero so na to zaprli v Ljutomeru ter jo tik

pred osvoboditvijo ustrelili.

Spomin na izkrevavele sotovariše in kljub veliki oddaljenosti od krvavih dogodkov ni prav nič zbledel. Z veliko bolestjo na nesrečni 3. februar 1945 zremo zlasti mi, ožji prijatelji izkrevavelih borcev, z zagotovitvijo, da jih ne bomo nikdar pozabili. Z veliko hvaležnostjo pa se jih spominjajo tudi občani Prlekije, še posebej šolska mladina osnovne šole Križevci pri Ljutomeru, ki se je preimenovala po padlem borcu Branku Bernotu-Aljažu.

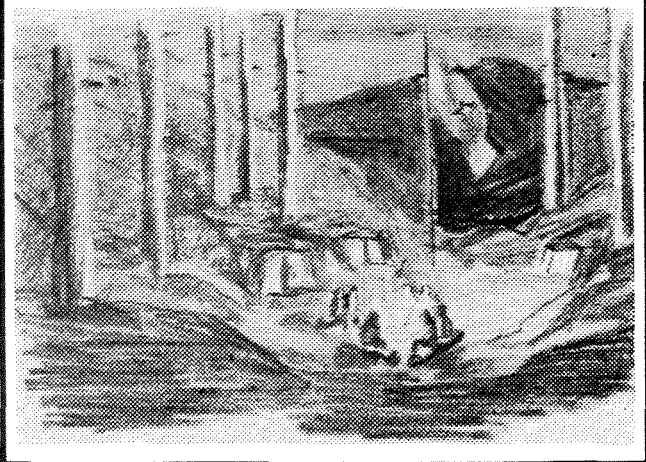
Rado Pušenjak

Razorožena nemška vojska med Dravogradom in Pliberkom

Tone Kebe

5

Partizanska
novoletna
doživetja

Dolomiti 1942–1943

Vse to pa zdaleč ne bi zadostovalo za potrebe prve čete. Pa se je spomnil partizan Janez na fiziološko potico, ki jo je v mladosti tolikokrat jedel. Vsi smo bili za to. Hitro smo si razdelili delo. Z Janezom sva znosila iz Gabrja butare za ogenj, nekdo je prinesel velik lonec fižola, drugi moko. Pri peki so se ob partizanki Julki izkazali še Janez, njen mož, domača hči Julka in Špela. Drugi smo se pretegovali ob topli peči in jo nalagali. Napekli smo precej potic in jih tudi pokušali. Proti jutru smo z delom zaključili. V prvih jutranjih urah, na sam božični dan, je bila potica že v taborišču. Tam so dobivali še velike količine mesa in klobas, ki so nam jih navrgle zaplembe.

★

Predbožičen dan je bil za borce prve čete, ki je taborila na Ravniku, zelo bogat. Pekel se je kruh, pekle so se potice, cvrlo se je meso in klobase. Italijani in belogardisti so mirovali.

Franc Velkavrh-Urban, vodilni odredni predstavnik krščanskih socialistov, je dal po vsej verjetnosti predlog za polnočnico, ki naj bi se opravila v gabrski podružnični cerkvi. Vedel je, da v Smartnem pri Dobrovi začasno domuje pregnai duhovnik Dolinar, ki se je moral umakniti pred nemškim nasiljem. Do partizanskega gibanja je bil do tedaj lojalen, zato tudi štab odreda ni imel nič proti.

Takoj po decembrski ofenzivi, ki se je zaključila 22. decembra, smo se zbirali pevci iz prve čete, da bi pri polnočnem obredu peli božične pesmi. Dobili smo se pri Vrsjakovih v Gabrju, kjer smo imeli prve vaje. Razen komandirja Martina, ki je pred nekaj dnevi odpotoval na Primorsko, smo se dobili vsi preostali: Junoš, Nande in Vinko, Miklavčevi bratje, Lado-Punčka in Kobe. Junoš je prevzel vodstvo in nas naučil nekaj zelo starih božičnih pesmi. Julka Vrsjakova mu je posodila kitaro za intonacijo in za spremljavo. Za vaje je bilo le dva dni časa, zato so bile zelo dolge. Na »sveti večer« smo imeli v poznih popoldanskih urah še generalko, in sicer v cerkvi Sv. Jurija na Hruševem, visoko nad strugo Gradašnice. Junoš je tam opravil še zadnje korepeticije.

Še zlasti je bil natančen pri izgovorjavi. Najbolj se je spotikalo ob izgovorjavo Notranjca Kobeta in ob njegovo »angel-

sku pejtje«. Soliste je spremljal s polnimi akordi, pri zborovskem petju pa je dajal večji poudarek nizkim tonom, kajti manjkalo nam je nizki bas, ki ga je premogel le Martin. Petje in spremljava s kitaro sta dajala občutek igranja na lutnjo pri srednjeveških bogoslužnih obredih. Prazna cerkev je bila preveč akustična, tako da so se akordi živo odbijali od sten. V slabi uri je bila generalka zaključena. Z njo smo bili zadovoljni Junoš in mi. V glavnem oltarju smo ogledovali jezdeca Jurija, kako se žilavo bori z zmajem in ga s sulico pokonča. Tudi mali slovenski narod je moral napenjati vse svoje sile, da bi se izvykel kot zmagovalec...

Dan se je že prevesil v noč, ko smo se napotili v Smartno po duhovnika Dolinarja, da bi opravil polnočnico.

Odpeljal nas je partizanski voznik Jastrebn. Peljali smo se skozi Dobrovo mimo šole in skozi Razore, le kakšnih štiristo metrov od župnišča, kjer je bila postojanka.

Pri neki hiši pred cerkvijo v Smartnem smo se ustavili. Alojz Filipič-Miha, ki je vodil skupino, pa je zavil vanjo na pogovor. Ni trajalo dolgo, ko se je vrnil brez duhovnika. Bal se je zameriti dobrovskemu župniku, ki je že vneto sodeloval z belimi.

Vračali smo se zopet po glavni cesti s pesmijo. Junaštvo mladih ljudi je neizmerno, čeprav bi lahko »poceni« izgubili svoje glave...

V gabrski cerkvi nas je pred polnočjo pričakovalo še precej ljudi, zlasti žensk, ki so prepevale božične pesmi. Še vedno so čakali na polnočnico. Po našem prihodu so se razočarani razšli. Dogovorili smo se, da bomo zapeli pri jutranji maši, če bo prišel duhovnik z Dobrove.

Kmalu po peti uri zjutraj smo se zbirali okrog cerkve. Poleg pevec je bilo še okrog trideset borcev iz prve in tretje čete. Ni manjkalo tudi aktivistov in domačih terencev.

Gabrski cerkev stoji prav ob glavni cesti Ljubljana-Polhov Gradec in je oddaljena dober kilometer od Dobrove. Od tam so večkrat streljali na mimoidoče partizane in metali mine pod vasio Gabrje. V sredino vasi jih niso upali, kajti bali so se, da ne bi padle na Zelovo hišo, od koder je bil doma komandant dobrovskih »kristusovih vojščakov«. Čeprav smo po vasi večkrat hodili podnevi, smo se morali zaradi morebit-

Janez Razinger med 607 Jugoslovani v Buchenwaldu

Z dvignjenimi pestmi...

Buchenwald, nedaleč od Weimarja, je bilo eno največjih nacističnih koncentracijskih taborišč. Buchenwald pa je bilo eno redkih, če ne edino taborišče v Evropi, ki je imelo znotraj bodeče žice močno politično, vojaško in ekonomsko organizacijo. Buchenwald je bilo tudi edino taborišče, ki so ga interniranci z jurišem na bodečo žico in do zob oborožene SS sami osvobodili še pred prihodom ameriških vojakov.

Za 21.000 preživelih internirancev, med njimi je bilo tudi 607 Jugoslovancev je 11. april pomenil drugo rojstvo. Interniranci so šele dva dni po osvoboditvi, po dogovoru med zavezniki in taboriščnim komitejem predali komando ameriški tretji armadi generala Patona, ki je taborišče obiskal 15. aprila 1945. Štiri dni zatem pa so se interniranci še zadnjič zbrali na zbornem mestu (appellplatzu) in se poklonili spominu 56.000 umrlih tovarišev. Takrat je 21.000 internirancev z dvignjenimi pestmi vzklikalo:

»Obljubljamo, da ne bomo končali borbe, dokler ne bo kaznovan zadnji krivec. Obljubljamo!«

Te zadnje besede prisege so se razlegale z vrha hriba Ettersberga, kjer je bilo postavljeno taborišče, skozi ravnine Thiringerje. Naznanjale so konec krvave človeške tragedije, ki jo je polnih osem let v Buchenwaldu režiral nacizem. Med 607 Jugo-

Janez Ranzinger – Leta 1933 je v mariborskih zaporih spoznal Josipa Broza-Tita, ki so ju družili nadaljnji štirje meseci. Ze od leta 1923 je delal v kulturno-prosvetni organizaciji Svoboda. Priključil se je dvema stankama steklarjev, leta 1924 in 1928. Po prvotnih dogovorih v Trbovljah je postal simpatizer KPJ, leta 1927 član Skoj in čez dve leti član KPS ter član okrožnega komiteja za revirje. Aprila 1941 ga je gestapo odpeljal v Auschwitz. Po osvoboditvi je bil aktiven na kulturnem in športnem področju, vse dokler so mu dopuščale moči.

slovani, ki so dočakali osvoboditev pa je bil tudi Hrastničan Janez Ranzinger.

»Iz Auschwitza sem prišel v Buchenwald 13. marca 1943. leta in sicer skupaj z 999 poljskimi ujetniki. V Buchenwaldu sem srečal znanca, avstrijskega komunisto Karla Raucha, ki mi je dal osnovne napotke za življenje v Buchenwaldu.

Rauch je bil v Buchenwaldu že od leta 1938 in prav preko njega sem dobil zveze z avstrijskimi, nemškimi in češkimi komunisti, ki so bili v taborišču že ilegalno organizirani. Tako sem spoznal vrsto tovarišev med njimi Slovenca Francija Dežmana, Vjekoslava Figarja, koroškega Slovenca Šimeta Martinjaka, pa španskega borca Janeza Pereniča, starega komunisto Janeza Ditingerja, pa Slavka Saračevića, dr. Walterja Bartla, Čeha Jo-

sefa Franka, Nemca Willi-ja Seiferta in številne druge. Sicer pa je bilo takrat še malo Jugoslovancev v Buchenwaldu. Poleti 1943, ob ustanovitvi ilegalnega »Mednarodnega antifašističnega taboriščnega komiteja«, sem sodeloval in postal njegov član. Oktobra in novembra 1943 pa je prišlo v Buchenwald okoli 500 Jugoslovancev iz italijanskih zaporov in taborišč. Ilegalni mednarodni komite me je zadolžil za organiziranje ilegalnih trojk

za medsebojno pomoč, kasneje pa smo pristopili tudi k organiziranju ilegalnega jugoslovanskega partijskega komiteja, katerega sem postal tudi prvi sekretar.«

Seveda pa Janez Ranzinger ni ostal ves čas v Buchenwaldu. Konec julija 1944 so ga konfinirali v Jeni. Tu je bil kot steklar na prisilnem delu v steklarni Schott, ves čas pa ostal povezan z ilegalnim mednarodnim komitejem v Buchenwaldu.

»Ko sem se 13. aprila

1945 vrnil iz prisilnega dela, sem nadaljeval z delom pri nacionalnem in mednarodnem komiteju in sicer pri organiziranju in vrnitvi naših internirancev. Zelo prav mi je pri mojem delu v taborišču prišlo znanje poljskega in nemškega jezika.« Povratek domov pa je bil dolgotrajen. Tako se je tudi naš sogovornik vrnil v domovino šele 6. julija 1945, torej skoraj tri mesece po osvoboditvi taborišča.

Janez Alič

Pogled na glavni vhod taborišča. Na vhodu je pisalo: »Vsakemu svoje«

nega presenečenja zavarovati. V zvonik smo poslali mitraljeza in pomočnika. Tako smo čakali na božično mašo.

V cerkvi Janeza Krstnika so brlele sveče in skozi okna je pronicala svečava. Polna cerkev čakajočih ljudi, a duhovnika ni bilo od nikoder. Po navadi so se tri maše zapored začele že ob peti uri, tokrat se je bližala že šesta. Neprestano smo se ozirali proti Šujici in vernikov se je loteval nemir. Nekateri so govorili, da »gospod drži jo z belimi, zato ne upajo priti«.

Dobrovski župnik Jože Klopčič je imel slabo vest. Odkar je obstajala tam belogardijska postojanka, je sodeloval z njo, a ne preveč očitno. Vseeno pa je marsikdo vedel, da je naklonjen belim. Po vsej verjetnosti se je bal pritja v Gabrje, saj je vedel, da je bil to že del svobodnega ozemlja pod nadzorstvom partizanov. Naposled se je odločil, da bo odšel na pot in le malo je verjel, da bi ga utegnili pozdraviti partizani. Vse preveč je veroval v moč svojih...

Iz daljave se je slišalo ropotanje voza. Ne dolgo zatem se je pred gabske cerkve pojavil ustavljen koleselj. V soju lojensk to domaćini kmalu prepoznali svojega dušnega pastirja. »Hvaljen Jezus, gospod župnik«, so ga pozdravili, partizani pa z »zdravo«. »Dobro jutro«, nam je odgovoril župnik, potem ko je v slabi svetlobi zagledal oborožene ljudi. Sprva je bil prepričan, da ga bodo partizani aretirali. Ko pa so povedali, da bodo pri maši peli, se je pomiril. Strah mu je ledenil telo, vendar se je obvladal. Ko smo mu razložili naš namen, je odgovoril s tresočim glasom: »Če mislite res peti, potem zapojte pri zadnji, tretji maši.« Nato je zavil v zakristijo.

Cerkve je bila napolnjena do zadnjega kotička. Pevci smo se povzpeli na leseni kor in prisluhnili verskemu obredu. V cerkvi je bila spokojna tišina, slišati je bilo le besede mašnika in ministrantov.

Junoš je imel že vnaprej pripravljeno intonacijo za vseh šest pesmi. Določeni so bili tudi solisti. Pesmi so bile razvrščene tako:

- Glej zvezdice božje...
- Glejte, glejte, kaj je tam, tam pri Betlehemi... (solist Vinko)
- Angelsko petje... (solist Kobe)
- Cesarja Rimskega... (solist Junoš)
- Tam na betlehenskem polji... (solist Nande)
- Sveta noč...

Dve maši sta hitro minili. S kora smo gledali v obličje župnika Klopčiča, ko je bral del evangelija. Pridige ni utegnil imeti ali pa jo je umaknil. Janez Krstnik, v oltarju ga zaradi sodelovanja z okupatorjem ne more očistiti greha...

Navdaja nas posebne vrste mistika, v očitek tistim, ki so iz cerkev in farovžev napravili kasarne in mučilnice. Tam so gnezdili ljudje vseh vrst in se pod simbolom križa borili proti lastnim bratom. Iz svetih zakramentov so napravili kriminalna dejanja. S takimi očitki in obsodbami izdajalske vloge smo dočakali naš nastop...

Zapeli smo ubrano in lepo. Ljudje nekaterih pesmi niso še nikoli slišali, zlasti tiste o Betlehemu in o rimskem cesarju. To so zelo stare božične pesmi, ki so jih pevsko nadarjeni Miklavčevi fantje posneli od treh rodov nazaj. Tudi dobrovski župnik jih ni poznal. Pohvalil je pevce, rekoč, da so prav gotovo iz imenitnih družin. Tudi domaćini so povedali, da takšnega petja v njihovi cerkvi še ni bilo.

Župnik jo je takoj po obredih popihal domov. Mi smo se pomešali med domače vernike, ki so odhajali iz cerkve. Nekateri so nas živo ogledovali s hvaležnostjo v očeh. Medtem se je že zdanilo. Na cerkveno obzidje je stopil bataljonski komisar Rudi, ki je ljudem povedal, da so se lahko sami prepričali, da OF in partizansko gibanje nista naperjena proti veri in vernikom...

Po odpoklicu straže smo se po strmini polni vtisov vračali v taborišče na Ravniku. Zopet smo se vdajali razmišljanju, ki nas je nostalgčno povezovalo z domačo idiliko, z zapečki ob zakurjenih pečeh... Mir ljudem na zemlji...

Petindvajseti december 1942. Iluzije o drugi fronti in o osvoboditvi so se oddaljevale v nedogled, vendar nismo obupovali. Nasprotno, z veliko moralno močjo in z vero v pravično zmago smo gledali v bodočnost.

Po opravljeni jutranji cerkveni ceremoniji smo skoraj ves dan posedali ob ognju na Ravniku. Opravljali smo le patrolne akcije in stražarili. Junoš je kar naprej igral na kitaro, mi smo mu pritegnili in peli glasno in veselo. Ta dan smo imeli sijajno kosilo, pravo pojedino. Poleg običajne hrane, so bile še klobase mesenice in krvavice, potica, vino, žganje, pomaranče, bomboni in obilo cigaret. V taborišču smo imeli občutek varnosti in zaminirana meja na severu nam je postajala prijazna. Brezskrbno smo se veselili ves dan. Zvečer smo prisluhnili še četnim politikom in debata je segla pozno v

noč. Žareč ogenj in tople zemljanke so nas zazibale v nočni sen...

Bližalo se je novo leto 1943. Sneg, ki je zapadel 26. in 27. decembra, je hitro skopnel. Dan pred Silvestrom je začelo zopet mestiti. To pot zares. V dveh dneh je zapadlo precej snega. S snegom je prihajala še ohladitev. Za novo leto se je zjasnilo in začela se je prava zima, ki pa je partizani nismo bili veseli. Na srečo sovražnik še ni napadal. Tu in tam smo dobili le manjše praske.

Na novega leta dan smo se namenili na vrh Toškega čela, na praznovanje v Bitenčevo gostilno. V gostinskih prostorih se je nabralo polno partizanov prve in tretje čete. Med njimi so bila pomešana tudi domača dekleta. Izvedeli smo, da se bodo praznovanja udeležili naši voditelji, ki smo jih težko pričakovali. In res! Zvečer so prišli najvidnejši predstavniki narodnoosvobodilnega gibanja, Kardelj, Kidrič, Leskošek, Maček, Fajfar, dr. Metod Mikuž, dr. Obračunč, Marjana Drakšler... in seveda Polh, ki je pojedino pripravil. Z radostjo smo ogledovali naše voditelje, za dr. Mikuža so nam povedali, da je bil škofov tajnik. Tam je bil še komandant prvega bataljona Rado Pehaček in drugi predstavniki odreda, bataljonski obveščevalec Lojze Filipič-Miha, komandir tretje čete Albin, mitraljezec Miloš, borke Metka, Polonca, Julka, borci Slavc, Miloš Mavrin, Kobe... Hrane je bilo na pretek, kajti zaplembe so navrgle dovolj blaga. Prišel je še harmonikar in pari so se zavrteli. Ob vsem pa je zmanjkalo pijače. Zato smo morali pijačo nositi iz Vodnikove gostilne iz Podutika. Žganje in pivo smo nosili do zgodnjih jutranjih ur. Seveda, ob razgretih glavah tudi preprirov ni manjkalo. V spor sta prišla še celo Rado in Albin, ker se slednji ni hotel ukloniti bataljonski avtoriteti.

Ob jedači in pijači je raslo razpoloženje kot v mirnem času. Ples se je zavlekel v zgodnje jutranje ure.

Nekateri smo dočakali drugi januar 1943 v prelepi belj obleki narave, kajti sonce je nadvse prešerno sijalo. Skozi daljnogled smo zrlili na zasneženo Ljubljano in na ljudi, ki so hodili po dolini, in dalje na gorenjsko stran, ki se je kopala v svojem sijaju...

Kmalu smo pozabili na praznovanja in na izobilje hrane. Spopadi so se zopet stopnjevali, napori povečevali, padale so žrtve. Potem je nastopila velika marčna ofenziva, ki je partizanstvu v Dolomitih tedaj zadala smrtni udarec...

(Se nadaljuje)

Občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka in Združenje borcev NOV Škofja Loka organizirata ŽALNO KOMEMORACIJO v spomin na 50 ustreljenih talcev v soboto, 9. februarja 1980, ob 16. uri pri spomeniku za Kamnitnikom.

Komemorativni sprevod bo krenil iz Mestnega trga istega dne ob 15.30.

ZZB NOV Škofja Loka

Letos bo že v začetku junija znova pripeljal vlak bratstva in enotnosti v Slovenijo. Prosimo, da vaše medvojne gostitelje in njihove ožje družinske člane čimprej povabite, da vas ob tej priložnosti obiščejo. To je potrebno, da bi lahko pravočasno stekle vse priprave za sprejem in bivanje potnikov vlaka.

Prosimo vaše medvojne gostitelje, da udeležbo oziroma potovanje z Vlakom bratstva in enotnosti takoj sporočijo občinski konferenci SZDL, na območju katere stanujejo. Rok prijave je omejen in bi zapoznele prijave povzročale dodatne težave organizatorjem.

Koordinacijski odbor prosi vse medvojne pregnance v SR Srbijo, da po sprejemu obvestil sporočijo občinski konferenci SZDL, kdo se je njihovemu vabilu odzval.

Medobčinski koordinacijski odbor za povezovanje občin, ki sodelujejo v okviru Vlaka BIE

R. S. M. Ste kmet borec pred 9. 9. 1943. Stari ste 56 let in ste nesposobni za delo. Ali je kakšna možnost, da vam bi bila priznana kmečka pokojnina?

Odgovor: Čeprav je v zakonu o starostnem zavarovanju kmetov predvidena možnost, da se z razširjenim zavarovanjem uvede tudi pravica do kmečke invalidske pokojnine, ta pravica za enkrat kmetom ni zagotovljena. Po sedaj veljavnih predpisih pred dopolnitvijo starosti 60 let ne boste pridobili pravice do pokojnine.

Ž. M. H. Kot borec NOV od 4. 11. 1943 dalje se boste starostno upokojili ter bi radi vedeli, iz katerih let bodo vzele vaše osebne dohodke za izračun pokojninske osnove, od katere se bo odmerila starostna pokojnina.

Odgovor: Ker niste borec NOV pred 9. 9. 1943, vam bodo izračunali pokojninsko osnovo za odmero pokojnine tako kot drugim zavarovancem, in sicer na podlagi mesečnega povprečja osebnih dohodkov, ki ste jih dobili v zadnjih desetih letih zavarovanja pred uveljavitvijo pravice do pokojnine ali v katerihkoli zaporednih desetih letih zavarovanja po vaši izbiri. Le pri borcih NOV pred 9. 9. 1943 se namreč vzame za pokojninsko osnovo mesečno povprečje osebnih dohodkov, ki jih je borec dobival v zadnjih petih letih zavarovanja pred uveljavitvijo pravice do pokojnine. Le, če je zanj ugodnejše, se pokojninska osnova izračuna tako kot drugim zavarovancem.

G. F. R. S. Ali ste kot borec NOV od 27. I. 1945 dalje (čas od navedenega dne do 15. 5. 1945 vam je bil priznan v dvojnem trajanju) oproščeni plačila prispevka k stroškom za zdravila?

Odgovor: Borci NOV so oproščeni prispevka k stroškom za zdravila le, če imajo čas udeležbe v vojni ali čas aktivnega in organiziranega dela v narodnoosvobodilnem boju priznan v dvojnem trajanju najmanj od 1. I. do 15. V. 1945.

TRGOVSKO PODJETJE
nama
L J U B L J A N A

- ZA DRUŽINO IN DOM
- ZA GOSPODINJSTVO
- ZA ŠPORT IN REKREACIJO

- LJUBLJANI
- KOČEVJU
- ŠKOFJI LOKI IN CERKNEM
- VELENJU
- SLOVENJ GRADCU
- ŽALCU
- in
- na RAVNAH NA KOROŠKEM
- največjo izbiro blaga
- sodobno nakupovanje
- cene, ki so izdelkom primerni
- dostavo blaga na dom
- in
- nakupe na potrošniški kredit.

DELO

Izdeluje enobarvne in večbarvne klišeje v najmodernejši tehniki.

V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica.

Izdaja osrednji
slovenski dnevnik
»DELO«, Teleks, Naši
razgledi, revijo Avto,
revijo Stop, revijo
Jana, Zabavnik

V Petračev spomin

Brzi vlak je zažvižgal in zdrvel mimo tovarne Zmaj. Zavore so zaječale in zaškrpale. Utihnile so, ko se je vlak ustavil na glavnem kolodvoru v Ljubljani.

Krenil sem čez železniški podvoz, na križišču pa zavil na Vilharjevo cesto, za Gospodarskim razstaviščem. Ustavil sem se pred lepo, veliko vilo, ki je bila nekoč last zdravnika dr. Mavricija Neubergerja. V njej se je med vojno zgodilo marsikaj pomembnega. O tem so mi pripovedovali Milan Škerlavaj-Petrač in njegova žena Mica, rojena Zapotnik, Lidija Šentjurs-Joža ter žena pokojnega zdravnika Erna s hčerko Evo.

Dospel sem na dvorišče za vilo ter si jo ogledal od vseh strani. Takšna je, kot so mi o njej pripovedovali. Tudi stara drvarnica na vzhodni strani vile je še ohranjena, okolica pa je že precej spremenila lice. Pозна se, da se je zob časa močno zajedel v nekoč lepo in mogočno vilo, ki ob slabem vzdrževanju naglo ostareva. Videti je, da je v povojnih tridesetih letih izmenjala preveč gospodarjev, vsi pa so želeli imeti od nje le koristi in poceni streho.

Obstal sem pred spominsko ploščo, vgrajeno v zid vhodnega, levega vogala vile. Na njej je napis:

»V tej hiši je leta 1941 dr. Neuberger zdravil partizane, maja 1942 je bil tu bunker, ki je služil do februarja 1943 Centralni tehniki poverjeništvu CK KPS in IOOF za Ljubljano.«

Radovednost me je povedla skozi glavni vhod in po stopnicah navzgor v nadstropje, zakaj Petrač in Mica sta mi povedala, da Neubergerjeva žena in hčerka še bivata tukaj. Pozvonil sem, in ker se ni nihče odzval, sem smuknil v visoko pritličje, kjer so pisarne šole za tuje jezike. Tu sem razodel pomen svojega prihoda in izrazil željo za ogled tajnega bunkerja v nekdanjem kletnem Petračevem stanovanju.

Prijazni ljudje so ustregli moji želji in me odpeljali v klet, kjer sta nekoč Petrač in Mica z vodilnimi ljudmi Komunistične partije Slovenije in Osvobodilne fronte preživela deset mesecev ilegale. V sredini tedanjega kletnega stanovanja je prostoren, podolgovat hodnik; na desni strani sta bili dve veliki sobi, na levi kopalnica s sanitarijami in kuhinja. Na koncu hodnika se tik pod stropom svetlika majhno okno s pogledom na vrt, pod njim, pri tleh, pa je v zidu vgrajena vodovodna niša s cevmi, ventili in števcem ter železnimi vratci, ki se v ničemer ne razlikuje od vodovodnih niš v drugih hišah. Vse to mi je bila že prej natanko opisala Mica. Nič posebnega. Nikomur ne bi prišlo na misel, da je za temi nepomembnimi železnimi vratci bunker.

Mož, ki mi je razkazoval nekdanje stanovanje, je pojasnjeval skrivnost tega medvojnega Micinega bivališča.

»Glejte! Po tem hodniku se je sprehajal tovariš Kardelj, ko je zlezal iz zatočnega podzemnega bunkerja, v katerem je živel in delal. Skozi vodovodno nišo je bil prebit zid in po ozkem rovu si prilézal v bunker. Z notranje strani je bila na tračnicah premična zidna obloga. To so privezali k zidu in z njo zaprli bunker. Še zdaj je ohranjena ta ploskev. Rabila je za slepilna vrata in se ni po ometu in barvi nič razlikovala od stene. Niti vodovodni inkasanti niso posumili vanjo, zakaj vse je bilo tako odlično narejeno, da je bil tudi najmanjši sum izključen. Vrata so se odprla in na pritisk je ta ploskev začela po tračnicah lesti v bunker. Rov skozi zid je bil tedaj odprt. Nad temi cevmi, ventili in vodnim števcem so potem ilegalci mukoma lezli skozi luknjo v bunker in iz njega, zakaj niša ni velika in človek se komaj privleče skozi njo. Le kako so se privlekli tja noter in ven noseče žene, ki so bile med ilegalci?!«

Ena od teh je bila Mica.

Prijazen mož me je povedel v spalnico, ki je zdaj preurejena v učilnico šole za tuje jezike. To je sicer lepa, prostorna, vendar temačna soba, zakaj skozi dvojne okna, zgrajenih visoko pod stropom, prihaja premalo svetlobe. Pokazal mi je zid, ki so ga s krampi prebijali Italijani, da bi se dokopali do bunkerja in ilegalcev. Sledovi na steni so še vidni. Na njej visi Titova slika, pod njo pa je skrit signalni žebelj za opozarjanje ilegalcev v bunkerju na nevarnost. Z desne strani so po vojni prebili zid in napravili vrata v ta bunker, ki so ga obnovili in opremili, da je približno tak, kot je bil nekoč, sicer pa rabi šoli za skladišče.

To kletno stanovanje Petračevih je dandanes že skoraj docela pozabljeno, čeprav je nekoč s svojimi ilegalci pomenilo več, kot zdaj pomeni prenekatera velika ustanova v lepi in udobni palači.

Nesteto ljudi hodi mimo spominskega znamenja

v Neubergerjevo vilo, ne da bi vedeli, čemu je bilo vgrajeno. Nekateri se še zmenijo ne zanj, drugi le površno preberejo posvetilo...

Mica in Petrač sta se morala preseliti sem – prej sta stanovala v Kapiteljski ulici – iz varnostnih razlogov: njuna okolica je že preveč vedela, kdo in kaj sta. Tedaj je bil Petrač vodja Centralne tehnike komunistične partije Slovenije, ki je odigrala neprecenljivo vlogo pri mobiliziranju in usmerjanju ljudi v osvobodilnem boju. Mica je prišla iz Trbovelj. Že tam je slišala za dr. Mavricija Neubergerja. Vedela je, da je kremenitega značaja in hud nasprotnik okupatorjev ter domačih izdajalcev, zraven tega pa na dobrem glasu tudi kot zdravnik. Prek VOS sta Petrač in Mica zvedela, da ima ta mož prostorno klet, ki bi se dala lepo preurediti v stanovanje; tedaj pa bi skrivaj zgradila v njem še bunker. Zamisel je bila imenitna.

Dr. Neuberger je privolil v predlog, da jima odda klet v podnajem, in da pride v hišo stanovat tudi Micina prijateljica. Ko so se pogovarjali o adaptaciji, je celo svetoval, kje naj bi bil bunker, ne da bi vedel – ali hotel vedeti – za njegov pravi namen. Navsezadnje bi bil lahko protiletalsko zaklonišče, eno izmed mnogih, ki so jih takrat zgradili ljudje po Ljubljani na lastno pobudo in na priporočilo Italijanov.

Milan Škerlavaj-Petrač v vojnih dneh

Centralna tehnika KPS je imela lastno gradbeno skupino, sestavljeno iz sposobnih in zanesljivih gradbincev. Najprej jo je vodil Rudolf Ganziti-Grad, ko pa je ta odšel k partizanom, jo je prevzel Martin Gorišek-Vencelj. Po Petravčevih navodilih so se Gorišek in tovariši resno lotili dela ter pohiteli z adaptacijo kleti in graditvijo bunkerja.

Za radovedneže, ki so prihajali v vilo, ni bilo to nič sumljivega, saj je bila v mestu stanovanjska stiska. Nekateri so menili: če zdravnik preureja klet, je pametno, da si v njej uredi zaklonišče, saj vojne še ne bo kmalu konec. Sicer pa razen gradbenikov in hišnega lastnika ni nihče zahajal v klet. Z dovažanjem materiala in odvažanjem zemlje niso zbujali pozornosti. Vse je potekalo brez zapletov, le z graditvijo bunkerja so bile težave.

Petrač si je zamislil, da bi prebil zid v vodovodni niši in se od tod zaril pod vrt in prizidek vile, ki ni bil podkleten. In res so to storili, nato pa grebli zemljo, prgišče za prgiščem, in skopali luknjo, ki so jo kar se da hitro širili. Ko je bila tako prostorna, da so se lahko v nji gibali, je šlo laže. Zemljo so vlačili skozi vodovodno nišo na plahтах in jo odnašali na vrt za hišo. Sezidali so stene, pod in strop bunkerja, prebili dimnik in vanj vgradili ventilator za zračenje, napeljali elektriko in uredili signalno napravo s stičnim gumbom v sobi. Bunker, ki je bil brez oken, so opremili z dvema dvoetažnima in dvoležiščnima pogradoma (skupaj je bilo osem ležišč), izdelali so veliko polkrožno mizo, ki se je prilagala steni in postavili k nji tri stole. Uredili so police za knjige in listine, prostor za radio itd. Treba pa je bilo še prikriti luknjo, skozi katero si prišel v bunker. Našli so odlično rešitev. Napravili so betonski kvader, ga ometali z malto in pobelili, da je bil enake barve kakor stena. V bunkerju so kvader namestili na

Toneta Ožbolta, zdaj že pokojnega pisatelja, bralci dobro poznajo po delih Šerčerjeva bojna pot (1973) in Dežela Petra Klepca (1974). V svojem zadnjem delu Utrinki iz podzemlja se je s skrbnim zbiranjem gradiva posvetil borcev narodnoosvobodilnega boja, ki so delali v ilegalnih tiskarnah KP in OF. Tako je današnjemu rodu in bodočim generacijam ohranil, kar je o tem vedel iz lastne izkušnje, največ pa, kar je izvedel že med vojno in v povojnih letih od tistih, ki so v podzemlju živeli, med njimi predvsem od Milana Škerlavaja-Petrača. Med najbolj zanimive strani v knjigi sodi opis življenja v bunkerju na Vilharjevi cesti, v katerem sta delala tudi Kardelj in Kidrič.

tražnice, da se je lahko pomikal k zidu in od njega. Ko so ga potisnili v bunker, je bil vhod vanj odprt, če pa so ga pritaknili k zidu, ni bilo mogoče niti pazljivemu očesu ugotoviti, da je tu zid prebit in da je nekaj za njim.

Po uspehi adaptaciji tega stanovanja in izgradnji tajnega bunkerja v njem so zaupni gradbinci pospravili vse, zabrisali sled za seboj in odšli. Stanovanje je bilo pripravljeno za vselitev, bunker pa je bil skrivnost celo za stanovalce hiše.

Tedaj je dal dr. Neuberger zaradi gole formalnosti nalepiti na okence bližnje trafike oglaš, da išče podnajemnika. V resnici pa je bilo že vse dogovorjeno in je s podnajemnico kmalu sklenil pogodbo. Tako je dobila Mica za sestanovalko Vali Šubic-Bredo, staro enaindvajset let, ki ji je kmalu sledila druga, nekaj let mlajša. Obe sta bili zelo lepi, čedno napravljeni, sposobni in prikupni, hkrati pa prizadevni aktivistki OF.

Muhasti aprilski dnevi leta 1942 so se poslavljali v zelenju in cvetju, ki ga je za prvi maj pobelil zadnji pomladanski sneg.

Škerlavajeva sta bila pripravljena za selitev. Mica ni bila od aprila 1941 v službi. Odpovedala jo je po nalogu KP. Najprej sta previdno spravila vse nevarne stvari – orožje, strelivo in drugo vojaško blago – iz drvarnice, ki je rabila za tajno skladišče. Tega ni kazalo vlačiti s seboj in je moralo čimprej iz Ljubljane po tajni poti do partizanskih enot. Zatem sta začela prazniti svojo edino, podstrešno sobico v Kapiteljski ulici (ob Poljanski cesti). Naložila sta voz in z njim je Mica mirno krenila skozi mesto na Vilharjevo cesto. Ljudje v mestnem vrvežu, kjer je bilo nič koliko italijanskih vojakov in patrolj, se niti zmenili niso zanj. Kdo bi se oziral za takšno revščino, ki jo je vsak dan videti tu in tam v mestu!

Vse jima je šlo gladko. Toda spomin na sobico, ki jima je bila prvo skupno gnezdece, jima je ostal globoko v zavesti. O njej sta mi pripovedovala z neko posebno toplino. Vzela sta se na dan 6. aprila 1941, prav tedaj, ko so fašistične sile napadle Jugoslavijo. Namesto prijetnega medenega tedna na kakšnem potovanju sta preživela burne dni vdora sovražnikov v domovino in razsula jugoslovanske vojske, ki je bilo posledica izdajstva. Petrač se je začel zavedati, da ga utegnejo okupatorji slej ko prej poiskati in kot komunista aretirati. Zato mu ni kazalo drugega, ko da se z ženo umakne.

In še nekaj ju spominja na sobico v Kapiteljski ulici. V njej sta nudila prvo zavetje okrožnemu komiteju KPS za Ljubljano, da se je lahko sestajal. Tja so prihajali Boris Kraigher-Janez, Vida Tomšič, Jože Moškič in drugi organizatorji vstaje.

Voz s pohištvo in drugo ropotijo je dospel na dvorišče Neubergerjeve vile. Mahoma so te stvari izginile skozi vrata in po stopnicah v klet, kot bi jih pogoltnila. Mica in Breda sta jih naslednje dni razporedili in opremili stanovanje, ki je bilo še kar lepo in za tedanje razmere udobno.

Kmalu za tem se je priselil v Neubergerjevo klet Micin mož Petrač s sodelavci iz vodstva Centralne tehnike KPS, za katere je bil grajen bunker. Prav tedaj je začela groziti nevarnost poverjeništvu CK KPS, ki je delovalo za Bežigradom z Lidijo Šentjurs-Jožo na čelu. Kazalo je, da ne preostaja nič drugega, kot da se čimprej umakne in vseli v Petračev bunker.

V novem, kletnem stanovanju se za Mico in njeno sestanovalko Bredo ni nihče dosti zmenil. Zaživeli sta prijetno. Z zdravnikom dr. Neubergerjem je bilo domenjeno: če bi se kdo zanimal zanj, naj pove, da sta mestni vlačugi, ki živita tjavdan, od danes do jutri.

Mica in Breda se nista družili z ljudmi v hiši in njenimi obiskovalci. Razen določenih ilegalcev nista smeli nikogar sprejemati na stanovanje.

Poleg Milana Škerlavaja-Petrača in Lidije Šentjurs-Joze so tu stanovali še Vlado Krivic-Matevž, Janek Šubic-Ladi, Branko Ivanuš-Božo, Boris Kariž-Kartaž in občasno Mira Svetina-Vlasta.

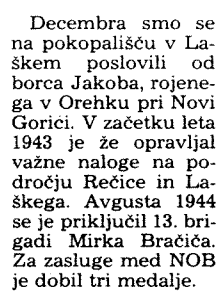
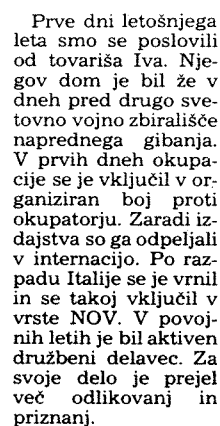
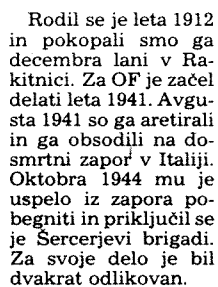
Organizirali so si skupno gospodinjstvo. Tudi kuhali in jedli so tu ter si prali perilo. Živeli so kot složna in vzorna družina. Tako so se v resnici tudi počutili, dasi so opravljali različne naloge. Toda v stanovanju in pri hišnem redu je imela glavno besedo Mica, saj je bilo stanovanje njeno ter je bila dobra in iznajdljiva gospodinja.

V nemem podzemskem bunkerju je bilo žarišče revolucionarnega delovanja, katerega tajno omrežje je segalo od navadnih članov OF do njene vrha s tovarišem Kardeljem in Kidričem na čelu.

Nace Gregorač

Jože Vidic

2

Lov jeseniških gestapovcev za članom CK ZKS Ivanom Novakom-Očkom

Naslednji dan sem izvedel, da je Očka s spremstvom prenočil v seniku blizu naše kurirske postaje.

Nemške patrolje so zjutraj v bližini Mojstrane in Dovjega odkrile sveže sledi v snegu. Po njih so prišli Nemci do podnožja, kjer je bila nad Dovjem kurirska postaja G-31. Na srečo jih je zjutraj opazil borec Jeseniškobohinjskega odreda. Nemci so hodili počasi, ker je pot do bivaka držala po zaledenem potoku. Tu so se spopadli. Boj je trajal vse do noči. Zvečer so se Nemci umaknili, na bojišču pa so pustili dva mrtva vojaka, medtem ko kurirji niso imeli izgub.

Dva dni po tem dogodku so Nemci napadli skupino borcev, ki je spremljala Očka. Ta skupina je bila še vedno nad nami. Tistega dne dopoldne, okrog pol enajstih, smo v kurirski postaji poslušali radijska poročila. Naenkrat smo zaslišali streljanje. Dobro smo vedeli, da so Nemci napadli skupino, toda zaradi varnosti smo se vseeno umaknili in zasedli položaje nad našim bivakom. Po prvih streljih je bilo po pobočju hriba spet mirno. S položaja smo opazovali kurirsko postajo in kurirsko stezo, ki se je vila kakih sto metrov pod njo. Kurirska postaja je bila v grapi poleg potočka, ki tudi pozimi ni zamrznil. Do nje je držala pot po vodi, da je bilo kurirsko bivališče varnejše. Ker sem nosil bel plašč, sem se spustil niže, da bi ugotovil, kaj se dogaja okrog nas. Z roko sem dajal kurirjem na položaju znamenja, da nisem še ničesar opazil. V trenutku, ko sem se spet obrnil proti kurirjem, pa mi je kuhar s prstom namignil, naj molčim in z roko pokazal na mojo desno stran. Obrnil sem glavo in nad kurirsko postajo zagledal Nemce v belih plaščih, ki so se na smučkah vračali iz akcije. Opazoval sem jih vse do kmetije v vasi pod nami. Tja je že prišla druga skupina Nemcev, ki je s seboj vodila ujete partizane (tiste, ki so spremljali Očka).

Ti dogodki so že bili posledica izdajstva. Prejšnjo noč je namreč pobegnil eden izmed borcev, ki so spali na seniku, zjutraj pa je pripeljal Nemce, ki so zlahka ujeli njegove tovariše...

Gestapovci so izvedeli za Očka

Pozimi 1944/45 je CK KPS poslal Ivana Novaka-Očka na Gorenjsko z nalogo, da pospeši zadnjo mobilizacijo in pregleda, kako so na Gorenjskem pripravljani za prevzem oblasti ob osvoboditvi. Novak je bil takrat instruktor pri CK ZPS.

Na poti po Gorenjski ga je spremljal član PK KPS za Gorenjsko Tone Peternelj-Igor iz Delnic v Poljanski dolini, v Bohinju pa sta se mu priključila še Aleš Jelenc, sekretar okrožnega komiteja in Ivan Gašperin-Mitja, član okrožnega komiteja. Očka je imel dva svoja spremljevalca, ki sta ga spremljala na dolgi poti od sedeža CK KPJ, po Gorenjski in nazaj v Kočevski Rog. V tistih dneh je bil Jeseniškobohinjski odred na planini Vogar nad Staro Fužino v Bohinju. Štab odreda je Očko dodelil še petnajst najboljših borcev iz druge čete drugega bataljona odreda. Kateri borci bodo spremljali Očka, je določil politkomisar Čiro. Od drugih borcev so si sposodili najboljše orožje. Pri izbiri borcev pa Čiro ni imel srečne roke. V spremstvo je določil tudi prikrita tajnega agenta jeseniškega gestapa, ki je v odred nenehno vrinjal svoje agente. V odredu so jih sicer odkrivali enega za drugim, toda prihajali so novi z novimi maskami na obrazu.

V arhivu republiškega sekretariata za notranje zadeve imajo ohranjen zapisnik o zaslišanju gestapovskega agenta, 18-letnega Ivana (priimek in druge podatke izpuščam), ki je 29. septembra 1944. leta pooblaščenca Oddelka za zaščito naroda jeseniškega okrožja izjavil:

»Vohunski tečaj sem obiskoval od 15. decembra 1943 do 15. marca 1944 in to dvajsetkrat. Podučevala sta nas gestapovca Druschke in Zwick. Vsako predavanje je trajalo dve uri. Zwick nas je navduševal za Nemčijo in nas spodbujal za gestapovsko službo. Prepričeval nas je, kako Nemčija napreduje, da bo zanesljivo zmagala, da gre vse prostovoljno na kmečko delo v Nemčijo, koliko partizanov pristopi na nemško stran, kako se tudi pripadniki drugih narodov pridružujejo nemški vojski. Partizane je prikazoval kot zveri. Zaradi tega nas je poklical, naj delamo proti partizanom, da bi jih čim več uničili. Učili so nas, kako moramo priskočkovati pod okni in razgovor takoj naznaniti gestapu, če slišimo, da govorijo o partizanih; kako naj se vedemo, ko nas bodo poslali k partizanom ali v primeru, da bodo partizani koga mobilizirali. Vsak naj gleda, da ostane na domačem terenu, dobro naj prisluškuje in opazuje. Skušaj naj dobiti službo pri štabu ali kurirsko. Če dobi zvezo, naj poroča sproti. Če bo to mogoče, naj zbere dovolj podatkov in pobege. Zasledovati mora, kateri partizani hodijo v vasi, imena teh partizanov in od kod so doma. Če na poti srečamo partizanskega funkcionarja, ga moramo dostojno pozdraviti; če te ta vpraša, kdo in kaj si, odgovori, da si kurir. Skušaj ugotoviti, v katero smer bo šel ta funkcionar. Po možnosti je treba odkriti, kje je nastanjen štab ali enota. Ugotovitev se mora na vsak način čim hitreje javiti na gestapo ali najbližjo nemško postajanko.

Kaj moramo storiti v primeru, da nas partizani ujamejo? Po možnosti naj se vsak izmuzne, sicer naj bo priden, deloven in poslušen, da si pridobi zaupanje...»

V patrolji Jeseniškobohinjskega odreda, ki je spremljala Očka, je bil gestapovski agent Vinko Svetina s Koroške Bele, ki je deloval v skladu z opisanimi gestapovskimi navodili. Le Aleševi previdnosti gre pripisati, da ni prišlo do še hujše nesreče.

Nad Plavškim rovtom so se namreč ločili. Patrolji so ukazali, naj gre na planino višje v hrib in prenoči v kakšnem seniku in tam počaka, dokler se funkcionarji ne vrnejo. Funkcionarji in tista dva kurirja iz osebne Očkovega spremstva so šli do taborišča okrajnega komiteja Jesenice, po zaradi varnosti niso želeli, da bi jih spremljala tako številčna patrolja. Vsi bi namreč potem vedeli, kje je nastanjen okrajni komite KPS Jesenice. te nevarnosti se je zavedal Aleš Jelenc, ki je zato ločil patroljo od funkcionarjev.

Nad Plavškim rovtom je Vinko Svetina zaprosil komandirja patrolje Vinka Vestra, naj ga pusti do jutra, da odide v dolino k svojemu dekletu, ob vrnitvi pa bo prinesel dovolj hrane za vse borce. Iz ohranjenih dokumentov Jeseniškobohinjskega odreda je razvidno, da je Svetina dezertiral 16. januarja zvečer. Zjutraj se je javil na gestapu in povedal vse, kar je vedel. Tako je šef izpostave gestapa na Jesenicah Clement Druschke zvedel, da je nekje med Jesenicami visok funkcionar partije in morda tudi partizanskega poveljstva, kajti Svetina ni vedel, kakšne funkcije ima Očka. Castihlepen, kot je bil, je spet želel dokazati, da je najuspešnejši gorenjski gestapovec. In to kljub temu, da je rdeča armada že prodrla do Odre, jugoslovanska vlada pa je bila pod Titovim vodstvom že dva meseca v Beogradu.

Druschke je zbral vse razpoložljive vojaške in policijske enote ter jih nemudoma napotil proti Plavškemu rovtu, Planini pod Golico in Rožci. Prepričan je bil, da bo tokrat ujel največjo »ribo« in pri tem mislil na Očka. Morda se pod tem imenom skriva komandant vseh partizanov v Sloveniji, je razmišljal.

Član patrolje Matko Fon, doma iz Volč pri Tolminu, upokojenec jeseniške železarne, je bil član patrolje, ki je spremljala Očka. Pred leti mi je takole opisal dogodke po Svetinovem izdajstvu:

»Kot nam je ukazal sekretar Aleš Jelenc, smo šli spat v star senik. Zvečer je Vinko Svetina odšel v vase. Dejal je, da gre k svojemu dekletu, obljubil pa je tudi, da nam bo prinesel nekaj hrane. Ker se zjutraj ni vrnil, smo bili v skrbeh, kaj je z njim. Zaradi varnosti, bali smo se izdajstva, smo se začeli umikati v hrib. V nekem seniku smo dobili lestev. Prislonili smo jo na smreko, se splazili po njej proč od izhrojene kurirske poti, zadnji pa je potegnil lestev za seboj in jo skril. Tako smo zbrisali sled. Pogrezali smo se do vratu, le glave so nam gledale iz snega. Vester, komandir čete in vodnik spremstva, je splezal na smreko in opazoval okolico. Ker ni opazil ničesar, smo nadaljevali pot in se glasno pogovarjali, ker je kuhar v snegu pustil kotel. Nenađoma so nas obkrožili Nemci in raztrganci v belih haljah in na smučeh. Prvi rafal je sprožil jeseniški gestapovec Kopitar.

(Se nadaljuje)

Bodo letu otroka sledila leta otrok?

Pravimo, da ima vsak otrok pravico, da se rodi zaželen, da priveka v to plo in urejeno družinsko okolje, da ima pravico do otroštva, ki ga pojmuje mo kot kratko, a pomembno obdobje človekovega življenja, da ima pravico do zdravstvenega varstva, do vzgoje in izobraževanja, pravico, da razvija vse svoje pozitivne sposobnosti, pravico do mladosti in ustvarjalnosti, pravico, da je ljubljen, in da je osebnost, deležen še posebne družbene skrbi. Vse te misli imamo v zavesti, ko govorimo o otroku in še posebej o letu otroka, o letu 1979. Za nami je, mi pa se sprašujemo, ali ne bo to leto rodilo nadaljnjih let, desetletij in stoletij, katerim bo na prvem mestu skrb za otroka. Stopnja take skrbi je merilo prave človečnosti neke družbe, saj se v njih neprisiljeno pokaže vsa povezanost ožjih interesov posameznikov z interesi družbe.

S tovarišico Vido Rudolfovo, članico odbora za Mednarodno leto otroka sva se pogovarjali o pomenu lanskega leta za vse otroke sveta, o akcijah in o prihodnosti, ki zahteva veliko našega skupnega truda, naše zavesti, kritičnosti in samokritičnosti.

»Samo rod, ki ima srečno otroštvo, je lahko nosilec svetovnega miru,« pravi tovarišica Rudolfova. »Za nas je dragocena ugotovitev, da pravzaprav v tem pogledu samo nadaljujemo rdečo nit, ki se vleče že iz narodnoosvobodilnega boja. Takrat, v najhujših trenutkih, ni bila zanemarjena skrb za otroke. Za našo socialistično družbo zato leto otroka ne bi smelo pomeniti nekaj novega. Pomeni pa tesnejšo povezanost s svetovno skupnostjo, v kateri ne pozna jo vsi otroci otroške sreče.«

Kar 210 prireditev, na katerih je sodelovalo 27.000 ljudi, prisostvovalo pa jih je kar 150.000, je bilo namenjeno letu otroka. Samo proslavljanju? Ne, iz vseh je tlela ena želja, da bi otroci vsega sveta z občutkom varnosti in pripadnosti skupnosti, ki ustvarja srečo, stopili v novo tisočletje. Sredstva množičnega obveščanja so se z 258 članki in 214 razpravami vključila v povečevanje zavesti odgovornosti do otroka. Skratka, ni bilo ustanove, ki ne bi v lanskem letu tako ali drugače izrazila humanosti do vseh otrok sveta. In celo naši otroci so se odzvali namenu klica svojih vrstnikov, ki jih napadajo bolezni, lakota in groza vojne. Zbrali so denar in jim poslali dva

tisoč gumijastih copat, ki jih bodo obvarovale bolezni stopal.

Morda ne bi bilo prav, če bi dali prevelik poudarek sto desetim konkretnim akcijam pri nas, saj bi bile opravljene tudi brez mednarodnega leta otroka, pa jih je kljub temu treba omeniti, saj je po njihovi zaslugi cela vrsta otrok prišla do igrišč, šole v naravi itd. Na Koroškem so otroci dobili dva nova vrtca. Zanimivo, da so bili na podeželju še bolj aktivni kot v mestih. V Šmarju se na primer lahko pohvalijo z uspešno zbiralo akcijo za inkubator v Celju.

Zveza skupnosti otroškega varstva Slovenije usklajuje politiko na področju družbenega varstva otrok ter opravlja tiste naloge, ki zahtevajo širšo solidarnost vseh delovnih ljudi pri združevanju sredstev. V svojem programu si je določila naloge, da analizira pravice otrok v Sloveniji. Da bi med delovnimi ljudmi v vseh kottičkih naše družbe premaknili vrednote otroka, je Zveza skupnosti otroškega varstva Slovenije izdala bilten Pravice otrok v Sloveniji, ki vpet v naš čas in prostor, v sistem in politiko, sili vsakega bralca, da presoja o posameznih stavinah dosežkov v družbeni skrbi za otroke pri nas.

»Zaključilo se je samo leto otroka, ki smo ga pač tako imenovali,« zagotavlja tovarišica Vida Rudolf. »Samoupravne interesne skupnosti v okviru delovnih organizacij pa še naprej zavzeto razpravljajo o programih, ki vključujejo življenje otrok v prihodnosti. Stabilizacija jih ne sme prizadeti. Za otrokovo dobro

ni nobeno investiranje predrago.

Mati, otrok in družina uživajo v Sloveniji posebno družbeno varstvo. Vsi starši imajo pravico, da svobodno in odgovorno odločajo o številu rojstev svojih otrok. V prihodnje bo treba zasnovati tak sistem skrbi za otroka, ki bo vključeval načrtovanje družine, podaljšanje porodniških dopustov in najrazličnejše oblike družbene skrbi za otroka, saj se načrtovanje družine neposredno povezuje s stanovanjsko, zdravstveno in vzgojnoizobraževalno problematiko. Otroško varstvo ima vedno večji pomen, saj se zaradi pomanjkanja prostora v vzgojnovarstvenih ustanovah starši težko odločajo za še drugega ali več otrok. Zagotoviti je treba tudi pogoje za ustrezno varstvo otrok kmetijskih proizvajalcev. Najbolj zahtevno pa je delo s skupinami motenih otrok ali otrok iz slabe socialne sredine, ki so še posebej potrebni pomoči. Na zdravstvenem področju iz leta v leto beležimo uspehe, saj umrljivost dojenčkov v Sloveniji nenehno pada.«

Pred nami so dobra volja in še veliko nalog. Gotovo so v sistemu našega družbenega varstva otrok še vrzeli, ki jih bo treba čimprej zapolniti; to so vrzeli med željami staršev in otrok ter možnostmi družbe, da tem željam in potrebam sledi. Cilj naše socialistične družbe je razvoj vseh otrok v skladu s socialističnimi vzgojnimi smotri.

Otroci so porok za našo varno starost, otroci so naša prihodnost, saj osmišljajo naše delo in življenje.

Živa Drole

Ali veste,

da vsako sekundo umre otrok nekje na svetu, da 200 milijonov ljudi umre letno za lakoto, da 12 milijonov otrok umre, ker nimajo zdravnika, da je 700 tisoč otrok v Kampučiji bolnih, v deželi pa je le 50 zdravnikov, da je umrljivost otrok v indijskih rezervatih 70 odstotkov večja kot drugje v ZDA, da je zaposlenih na svetu vsaj 52 milijonov otrok, in da milijardo dolarjev porabijo na dan za oboroževanje?

Zbrali MARJETKA KRAMAR in
MOJCA KAVŠEK,
OŠ Milka Šobar-Nataša, Novo mesto

Nikoli ne bodo umrli

Dvanajstega februarja bo preteklo petintrideset let, odkar so v Stranicah obesili talce. Pripeljali so jih iz Celjskega Starega piskra in jih razvrstili ob cesti Celje-Maribor v Stranicah. Sami so si morali skopati jamo, preden so jih enega za drugim obesili. Pri Fijavževih so si sposodili stol, na katerega so stopali talci. S Podežnikovim vozičkom so jih mrtve prepeljali v jamo. Sto ljudi je umrlo zaradi enega samega nemškega oficirja.

Vsako leto se spominjamo naših talcev in jim prižigamo svečke. Za nas ne bodo nikoli umrli.

JASMINA BORNŠEK in
MATEJA FIJAVŽ 3. razred
Stranice

Snežna pobočja vabijo staro in mlado k rekreaciji. Stotrideseť učencev osnovne šole Katja Rupena iz Novega mesta si je pridobivalo smučarske veščine po bregovih novomeške okolice. Pod vodstvom enajstih vaditeljev, večinoma učiteljev telesne vzgoje, so se učili prvih korakov na smučeh, že bolj izkušeni pa izpopolnjevali svojo tehniko smučanja.

Foto krožek osnovne šole
Katja Rupena Novo mesto

Spomini aktivistke Milke

Na šoli smo organizirali uro, ki smo jo naslovili Še pomnite tovariši. Obiskala nas je tovarišica Milka Šmid, da bi nam povedala, kako je sama doživljala drugo svetovno vojno. Poslušali smo in se zgražali; mi, ki smo tako razvajeni in tako daleč od vsega hudega.

Opisala nam je svoje življenje v taborišču v Ravensbrücku, kjer je hude trenutke delilo z njo še kakih sedem tisoč žena. Imele so slabo hrano, tako da jih je pogosto obhajala slabost. Veliko so morale delati, pa niso obupale. Vedno so našle čas, da so zapele svojo himno. Kljub vsem zasramovanjem so ob novem letu in Prešernovem dnevu priredile proslavo. Delo v tovarni letal v Hamburgu, kjer so morale izdelovati letalska krila, je trajalo od sedmih zjutraj do sedmih zvečer. Ni čudno, da je marsikdaj katero od žensk premagala slabost. Konec aprila so prenehale delati v tovarni, saj so v Nemčijo že prodirali Rusi. Čakali so svobodo in jo dočakali 2. maja 1945.

Samo še domov se je bilo treba vrniti in znova zaživeti.

ANDREJA JENSTERLE in
EMA JEMEC 7. b
osnovna šola Prešernove brigade Železniki

Belogardisti v Podragi

Podraga je znana partizanska vas. V njej je bilo med NOB veliko aktivistov in partizanov. Stric Filip je bil takrat šestletni deček. Spominja se takole:

Bilo je pozno zvečer, pozimi leta 1943, ko smo bili zbrani vsi otroci, mati in stara mati. Oče je bil v internaciji. Ob kolinah smo se veselili.

Zunaj je pihala burja. Takrat je potrkalo na vrata in zaslišali smo glas. Vsi smo prisluhnili: »Odprite, odprite! Cvernam!« Že smo hoteli odpreti, a beseda »cvernam« se nam je zdela tuja. Partizani so temu rekli hajkam. Otroci smo se prestrašeno stisnili v kot, mati pa je obstala pri oknu in gledala. Ko je neznanec videl, da mu nočejo odpreti, je poskusil pri sosedovih. Ravno takrat pa je prišla mimo vaška zaščita. Tujec je hotel zbežati. Domačini pa so ga obkolili in ga ujeli. V njem so prepoznali belogardista. Prišel je v Podrago, da bi izdajal partizane. To pa mu ni uspelo.

ALENKA FURLAN, 3. a OŠ Drago Bajc, Vipava

Prišla je med nas

Nestrpno smo pričakovali tovarišico Marjeto Dajčman, ki je pred kratkim napisala zanimivo knjigo Marjetka ve, kaj je vojna. Njena pristrčna in preprosta pripoved, sestavljena iz niza drobnih dogodkov, je pritegnila naše zanimanje.

Sedla je med nas in spet so zaživele Srednja vas, deklica s kitami z Jakčeve slike, njena sestra in brat pa skrbna mama in vaščani. Spraševali smo jo o njenem otroštvu, o vojni, o učiteljevanju in o vsem, kar je imela rada. Odkrila nam je tudi svoje načrte.

Bilo je nepozabno! Tako hitro nam ni minila še nobena šolska ura.

KARMEN KORAŽA 6. a
OŠ Katja Rupena
Novo mesto

Petnajst tisoč izvodov knjige Marjetka ve, kaj je vojna, ki ga je napisala tovarišica Marjeta Dajčman, je našlo pot med otroke.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE

Prešeren v času

Bolj ali manj smo ob imenu Franceta Prešerna vajeni slišati »največji slovenski pesnik« in prepogosto se s to oznako povsem zadovoljimo, ne da bi v njem videli borca za lepše življenje takratnih Slovencev. Zato me je toliko bolj razveselilo skrivnostno, z otroško pisavo pisano, toda nepodpisano pismice iz Kranja, ki med drugim pravi o Prešernu: »Zrasel je med majhnim narodom, ki pravzaprav takrat ni še bil narod. Zrasel je v nasprotju z vso tedanjo splošno slovensko resničnostjo.«

Bil je to čas zaostalosti slovenskega naroda, čas, v katerem je bil revolucionarnodemokratični tabor pri nas zelo šibak. In prav ta tabor je slovenskemu narodu dal Franceta Prešerna. Njegova pesem je odraz domačih razmer. S svojim svetovljanstvom pa je spremljala tedanjo evropsko demokratično revolucijo.

»Kdo ve, kako in kaj bi Prešeren pisal, če bi živel danes?« se sprašuje neznani avtor pisma. Res, kdo ve? Protislovja med Prešernovo izpovedno umetnostjo in našo resničnostjo ni več. Ukinile so ga tiste ustvarjalne ljudske sile, ki so se neomajno borile za svoje pravice, sile, ki so postavile perspektive nadaljnjemu kulturnemu razvoju pri nas in brez katerih današnje kulture ne bi bilo.

Ste se tudi vi zamislili ob zgornjem vprašanju, dragi mladi bralci? No, pa poskusite odgovoriti v enem od naslednjih pisem. Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE

Sovražim

Sovražim orožje,
sovražim hinavce,
sovražim izdajalce,
sovražim tudi nenapovedani
dež.

A ljubim? O, marsikaj!

Ljubim ptice v letu,
ljubim rože,
ki cveto,
ljubim polja, reke in bistre
vode,
ljubim Tita in domovino,
ljubim mater, brata in očeta,
a ljubim tudi tebe, čeprav...

ZDENKA PRIBOŽIČ, 7. a
Osnovna šola
Artiče

Bolničarka Zlata – delavka Marija

Na srečanju borcev Štirinajste v Ljubljani je bilo takoj opaziti tovarišico z veliko torbo, ki je morala na poti k svoji mizi večkrat zastati. »Zdravo Zlata, kako si,« so spraševali tovariši z vseh strani. Pristopim še jaz. Ste iz Štirinajste? »Jasno!«

Pripeljala se je z Laškega z vlakom in s seboj prinesla drobne darove za svoje sotovariše. Nasmehana in sproščena mi pripoveduje o svoji partizanski poti in o domačiji v Bukovici nad Laškim, od koder je doma.

Pri naši hiši se pravi pri Jernejcu. Vse od leta 1941. so se pri nas skrivali in imeli zatočišče partizani. Zlasti brata Lojze in Drago Hohkravt iz Zagorja sta bila pogosto pri nas. Na hiši je spominska plošča, ker se je Lojze Hohkravt tam tudi rodil. To, da je narodni heroj, pa tako veste,« mi pripoveduje.

Kmetija na hribu je bila (in je še danes) bolj na samem, zato ni nič čudnega, da so nekega dne pripeljali k njim mlado terenko, ki je bila bolna. Ker pa je moralo biti pri hiši natančno toliko ljudi, kolikor jih je bilo prijavljenih oblastem, so vsi skupaj odločili, da pojde od hiše k partizanom domača hči Marija. Bilo ji je nekaj več kot šestnajst let.

»Pomlad, leta 1943. Oblekla sem se dobro, dobila v roke pismo za partizane in napotilo, kje naj se zglašim, pa sem šla. Najprej na Mrzlico, z Mr-

zlice na Janče in od tam na Dolenjsko oziroma v Stare Žage in v Gradnikovo brigado. Kratek čas sem bila tam, potlej so me dodelili v novoustanovljeno Loško brigado. Po približno dveh mesecih v omenjenih dveh brigadah sem prišla v Bračičevo, kjer sem tudi ostala in z njo ter vso Štirinajsto prehodila znano pot na Štajersko.«

Najmlajša hči dvanaestletne Jernejčeve družine, šestnajstipolletna Marija, je postala bolničarka. Postala je partizanska bolničarka in je dobila partizansko ime Zlata.

»Še pred začetkom pohoda so mi nekje pri Suhorju omrznile noge in sem imela težave. Mimo mene je prišel komisar Aki in rekel, da ne pojdem z ostalimi. Jokala sem kot dež. Za komisarjem je prišel mimo še komandant Gedjo, ki pa me je potolažil, da brez mene že ne gredo...« In tako je partizanka Zlata stopala v vrsti borcev in se borila v kozjanskih hribih, na Hrvaškem in vse tja do Pohorja.

»No, otrok, poljubi zdaj domačo zemljo,« ji je dejal komisar Aki, ko so prekoračili Sotlo in stopili na štajerska tla. »Bili smo ponosni in polni poleta, vsi smo imeli solzne oči,« se spominja Zlata. In koliko tega poleta so potrebovali, koliko samopremagovanja in tovarištva! Gledala je svoje hudo ranjene tovariše, ki jim ni mogel niti zdravnik več

Marija Krampošek-Zlata

pomagati, in za vsakim od njih je jokala. Na Graški gori so krogle tako na gosto švigale, da sta dve dohiteli tudi njo.

»Najhuje mi je bilo, ko smo trije ranjenci tri dni in noči ležali skriti pod gnojem pri nekem kmetu, Nemci pa povsod naokoli.«

Po mesecu dni zdravljenja, ko pravzaprav še ni bila čisto zdrava, ni več zdržala v skrivališču. S kurirjem je odšla na pot in dohitela Bračičevo na Skomarjih...

»Takoj po vojni so me hoteli na takratni laški občini za tajnika. V samotni hiši je bila nekakšna pisarna in tja so me posadili za mizo. Bilo je dolgočasno in nič kaj dobro se nisem počutila tam. Prepričevali so me in mi govorili vse mogoče, jaz pa sem jim kar naprej odgovarjala, da grem raje na delo v tovarno.«

Kakor se je bila namerila, je tudi storila. Danes je že v pokoju in za njo je dvajset let dela v tovarni. Dvajset let dela v apreturi tovarne Volna v Laškem ni kratek čas. Kako ste jih prebili?

»Včasih je bilo tudi težko. Toda rada sem delala in moram reči, da so tudi mlajši lepo gledali na nas, borce.« Bila je aktivna v družbenopolitičnih organizacijah svoje delovne organizacije in ostaja sredi dela tudi sedaj, ko je v pokoju.

»Hišo zidava z možem. Je že pod streho. Rada bi jo čimprej končala, da bi se vrnila najina edina hči, ki dela v Nemčiji.« Vprašujoče jo pogledam in mi pojasni, da pred nekaj leti ni in ni bilo dobiti dela v njihovi občini. Spraševali so na vse konce in kraje, pa – nič. Tako se je hči odločila in se na skrivaj prijavila za v Nemčijo, ker ni zdržala pri poseda-nju doma. »Ni zdržala doma sama, ko sva oba z možem odhajala na delo.«

Hišo zidajo v dolini, v Laškem. Domačija v Bukovici, od koder je tovarišica Zlata doma, pa tudi še stoji. Morda nas zanese kdaj pot v tiste kraje, morda bomo skupaj s partizansko bolničarko Zlato stopili pogledat rojstno hišo narodnega heroja Alojza Hohkravta in... morda bomo pri Krampoškovi že našli domačo hči, ki se bo ta čas vrnila iz dela v tujini.

Bojana Žokalj-Jesih

Štefan Požar in Zlata Darnik leta 1944

»Simpoziranje«

Da je, na primer, generalni direktor Duvanske industrije v Nišu lani sprejel vseh 19 vabil za seminarje, posvetovanja in simpozije, bi bil odsoten iz delovne organizacije 80 delovnih dni! Trajanje teh zborov bi nanese 51 dni, pa tudi za potovanja se običajno zgubi po eden ali dva dni. Delovna organizacija bi samo za kotiranje plačala 32.000 dinarjev.

VEČERNJE NOVOSTI – 16. januarja 1980

Banket dolžnikov

V prejšnji številki smo pisali o razsipniškem balu Angroservisa, ki je stal 169 milijonov starih dinarjev. (Nekaj nadrobnosti: za zakupnino je šlo 10 milijonov dinarjev, za angažiranje hostes skoraj milijon, za cvetni aranžman in parole spet milijon, za umetniški program 35 milijonov, za jedadčo in pijačo 73 milijonov, za razstavo 45 milijonov!) Ta dogodek je zgovorna ilustracija »patologije našega poslovnega obnašanja«. Ta teden smo dobili vest, ki to poslovno moralo slika z drugega vogala. Angroservis dolguje tovarni Todor Dukin 260 milijonov starih dinarjev, pa bo zaradi tega, ker ne vrne dolga, verjetno prišlo do sodnega spora in do razprave na sodišču časti. Do sedaj (torek, 15. januarja) je prišlo na račun Todoru Dukina samo 40 milijonov dinarjev. Todor Dukin je lani z ogromnimi napori komaj prišel do povprečnega osebnega dohodka kakih 6000 dinarjev. Zaradi nizkih osebnih dohodkov ljudje odhajajo iz tega kolektiva. Lani sta dva inženirja šla iz Todoru Dukina v Angroservis.

NIN – 20. januarja 1980

Čas je zlato

V Sloveniji zaradi tega ali onega vzroka vsak dan ne pride na delo približno 42.000 delavcev. Podatek je vreden skrb, zato, ker pomeni približno pet odstotkov vseh zaposlenih v naši republiki in ker hkrati upošteva le registrirane neopravljene delovne ure. Izgubljenega časa, ki ga ne vpisujemo v nobeno statistiko, pa je seveda še veliko več. Hkrati ne moremo prezreti dejstva, da se povečuje odsotnost z dela v delovnih organizacijah, ki poslujejo z izgubo, previsoka pa je tudi v panogah in kolektivih, ki so nosilci gospodarskega razvoja.

DELO – 26. januarja 1980

Med nami živi dvatisoč slepih

Naj omenimo, da ima zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, decembra lani je praznoval šestdesetletnico obstoja, sodobna avdiovizualna sredstva in tehnične pripomočke za slepe in slabovidne. Nimajo pa dovolj sredstev za pomoč na domu. Ne smemo namreč pozabiti, da se po naši republiki šola v osnovnih, srednjih, višjih in visokih šolah še okoli sto slepih in slabovidnih, ki nemalokrat potrebujejo pomoč. Težave imajo tudi z učbeniki. Za svoje učence jih tiskajo v Braillovi pisavi ali povečanem tisku. In ker je njihova naklada nizka, so učbeniki seveda zelo dragi. Pogrešajo tudi telovadnico. Telovadba namreč krepi telo. Slepim in slabovidnim so še posebno potrebne mišice, ki omogoča-

jo sproščeno gibanje v ožjem in širšem prostoru.

Prav bi bilo, da bi slepim in slabovidnim otrokom nudili večjo družbeno pomoč! Ne smemo namreč pozabiti, da morajo imeti vsi otroci v naši družbi enake možnosti za zdrav telesni in duševni razvoj.

NAŠA ŽENA – januarja 1980

Samoupravne odločitve

Kadar začno v bijeljinski organizaciji Kurjak govoriti o tem, koliko so delavci v resnici najbolj neposredno vključeni v samoupravno odločanje in dogovarjanje, potem kaj radi omenjajo primer. Zmanjkalo je toka in stroji so se ustavili. Tok je prišel sredi noči. Vsi delavci druge izmene so se te noči javili, da bi nadoknadili izgubljeni čas. Nihče jih ni klical, a so – prišli.

BORBA – 26. januarja 1980

Knjiga in pol...

Bralec vojvodinskega tiska je moral opaziti pozornost zbujajočo vest iz Sivca. Verjetno še nikjer v pokrajini niso gostilne spremenili v knjižnico, kar se je (prav to in ne obratno!) zgodilo v tej vasi vzornih kmetovalcev.

MLADOST – 8. januarja 1980

Pulover za maršala

Kupreško polje je odeto v belino kot miza pred veliko slovesnostjo.

– Se lahko pride v Bajramovce?

– Lahko, tovariš, tudi v Šemanovce!

Meter snega na planjavi, v zavetrju ga nihče niti ne meri. Dvajset in nekaj kilometrov je do Blagajskega polja, a pot je očiščena.

– Si poslušal radio, maršal je dobro, sina sta ga obiskala in se z njim pogovarjala.

– O, kako rada bi mu spletla pulover iz kupreške volne. Ne zaupam našnjim tkaninam.

Kupreška visoka planota se je spremenila v šopek radosti: naš maršal je vstal iz bolniške postelje!

Izjemno razpoloženje je tudi v daljnji in zasneženi vasi Bajramovci na prostranem Kupreškem polju. Tovariš Tito je s te planjave 3. junija 1944 z letalom poletel proti našemu Jadranu, na svobodni Vis.

(Na planino imenovano Vitoroga, se je še pred nočjo spustila mala partizanska kolona. Bili so to tovariši Tito, njegovi sodelavci in člani zavezniških vojaških misij.)

Vstopili so v hišo Marka Bosnića, Titovega vrstnika. Tu je bil tudi Markov sin Lazo. Takoj so videli, da to niso »običajni« partizani. Eden izmed njih, visokega čela, ki se mu je priklopal pes volčjak, je bil izjemna osebnost.)

Na predvolilnem sestanku v Šemanovcih je bilo veliko ljudi. Vsi so gazili sneg do rame, a bili so srečni.

Med njimi je bil tudi Lazo Bosnić, Titov gostitelj tistega zgodovinskega vojnega leta:

– Ste slišali, ljudje, Titu je dobro – je rekel namesto pozdrava.

Na sestanku je govoril tudi Mićo Knežević, prvoborec in znani junak. Omenjal je bratstvo, skupne rane in žrtve v revoluciji. Kot težkega ranjenca so ga z zavezniškim letalom prepeljali v Italijo.

Govoril je tudi njegov rojak Risto. Vsi so želeli govoriti: ves zbor se je sremenil v pozdrav, v stisk roke in eno samo željo, da naš maršal čimprej popolnoma ozdravi.

OSLOBODJENJE – 25. januarja 1980